

Український інститут
соціальних досліджень
імені Олександра Яременка

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

РІВЕНЬ І ТЕНДЕНЦІЇ
ПОШИРЕННЯ ТЮТЮНОКУРІННЯ,
ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА
НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ

ESPAD:

The European School Survey
Project on Alcohol and Other Drugs

Європейське опитування учнівської молоді
щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин

Український інститут соціальних досліджень
імені Олександра Яременка

Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та
наркотиків Міністерства охорони здоров'я України

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

**РІВЕНЬ І ТЕНДЕНЦІЇ
ПОШИРЕННЯ ТЮТЮНОКУРІННЯ,
ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА
НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ**

Київ 2008

УДК [316.624.3:613.83/.84](477)-053.5

ББК 60.54 (4 Укр)

Р 49

Авторський колектив:

О.М. Балакірева, канд. соціол. наук (кер. авт. кол.); **Т.В. Бондар**; **Н.О. Рингач**, канд. мед. наук.; **Т.І. Андреева**, канд. мед. наук.; **С.В. Сидяк**; **А.І. Грищенко**; **А.Ф. Антонова**

Рецензенти:

А.М. Вієвський, канд. мед. наук; **В.Є. Пилипенко**, д-р соціол. наук;
В.О. Соболев, д-р соціол. наук

Редактор М.М. Іляш

Рекомендовано до друку вченою радою Українського інституту соціальних досліджень імені О. Яременка (протокол № 3 від 25 вересня 2008 р.)

**ПІДГОТОВЛЕНО ТА ВИДАНО ЗА СПРИЯННЯ
ДИТЯЧОГО ФОНДУ ООН (ЮНІСЕФ) В УКРАЇНІ**

Рівень і тенденції поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України / **О.М. Балакірева** (кер. авт. кол.), **Т.В. Бондар**, **Н.О. Рингач** та ін. – К. : УІСД ім. О. Яременка, 2008. – 152 с.

ISBN 978-966-2141-13-9

Монографія має за мету ознайомити громадськість із проектом ESPAD – Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs) і його реалізацією в Україні. Вона містить інформацію про рівень і структуру куріння, вживання алкоголю та наркотиків серед підлітків, динаміку окремих показників за 1995, 1999, 2003, 2007 роки, аналіз гендерних особливостей, а також дані щодо поінформованості підлітків з питань ВІЛ.

ББК 60.54

ISBN 978-966-2141-13-9

© Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка, 2008

© О. Балакірева, Т. Бондар, Н. Рингач, Т. Андреева, С. Сидяк, А. Грищенко, А. Антонова, 2008

© Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Представництво в Україні, 2008

© Видавництво “К.І.С.”, макет, 2008

Вступ	5
Характеристика проекту та методологічні засади його реалізації	7
1. Рівень і динаміка поширення тютюнокуріння	13
1.1. Рівень поширення тютюнокуріння серед 15–16-річних підлітків	13
1.2. Частота куріння цигарок протягом життя	15
1.3. Частота куріння цигарок за останні 30 днів	16
1.4. Вік підлітків на момент першого вживання цигарок	17
1.5. Перше вживання цигарок у віці до 14 років	17
1.6. Оцінка куріння серед друзів та оточення	21
2. Рівень і динаміка вживання алкоголю	23
2.1. Рівень поширення вживання алкогольних напоїв серед учнів 15–16 років	23
2.2. Вік учнів на момент першого вживання алкоголю	27
2.3. Інтенсивність вживання алкоголю серед 15–16-річних підлітків	29
2.4. Останнє вживання алкоголю: види та кількість випитого	33
2.5. Місця вживання алкогольних напоїв останнього разу	36
2.6. Оцінка стану сп'яніння: “досвід” перебування та ступінь сп'яніння під час останньої випивки	37
2.7. Оцінка вживання алкоголю серед однолітків, друзів та оточення	40
2.8. Ставлення молодих людей до вживання алкоголю	41
3. Поширення вживання наркотичних речовин: рівень, динаміка, особливості та тенденції	45
3.1. Рівень спроби наркотичних речовин підлітками	45
3.2. Вік учнів на момент першої спроби та перший наркотик	48
3.3. Шляхи отримання неповнолітніми наркотичної речовини вперше	52
3.4. Причини першої спроби вживання наркотиків	55
3.5. Оцінка вживання наркотичних речовин друзями та оточенням	56
4. Доступність цигарок, алкоголю й інших наркотичних речовин і можливі місця їх придбання неповнолітніми	59
4.1. Доступність цигарок для української молоді	59
4.2. Доступність алкоголю для української молоді	61
4.3. Доступність наркотиків і можливі місця їх придбання	62
4.4. Досвід придбання легальних і нелегальних психоактивних речовин	65
4.5. Обсяг коштів у розпорядженні підлітків	67

5. Оцінка молодими людьми наслідків вживання алкоголю та наркотиків	69
5.1. Оцінка учнівською молоддю наслідків вживання алкоголю	69
5.2. Оцінка учнівською молоддю наслідків вживання наркотиків	72
6. Чинники, що визначальним чином впливають на початок і поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та інших наркотичних речовин	75
7. Поінформованість підлітків щодо ВІЛ	87
Висновки	91
Література	97
ДОДАТОК	99
Таблиці, що презентують дані опитування учнівської молоді з питань тютюнокуріння, вживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин у динаміці: 1995, 1999, 2003, 2007 роки	

Ця монографія адресована підліткам, батькам, учителям, представникам засобів масової інформації, громадських організацій, усім тим, для кого небайдуже майбутнє українського народу і хто серйозно ставиться до збереження здоров'я молодого покоління.

Вживання тютюну й алкоголю поширено в більшості країн уже багато століть. Молодь починає вживати алкоголь у різному віці залежно від країни, хоча найчастіше це відбувається в підлітковий період або період “ранньої дорослості”, коли зростає ризик вживання ще й інших психоактивних речовин. Поширення наркотиків на Заході в 60-х роках минулого століття пов'язано із збільшенням кількості “експериментаторів” з наркотичними речовинами. У більшості розвинених країн наркотики стали серйозною проблемою. Протягом багатьох років вживання алкоголю, тютюну й наркотиків досліджувалося вченими різних країн. За мету ставилося вимірювання не шкідливості, а зв'язку вживання алкоголю й наркотиків з проблемою поведінки. Найбільш поширеним методом дослідження є опитування. Вивчення проблеми серед учнівської молоді реалізується через опитування в школах та інших навчальних закладах. Причина в тому, що учні – доступна частина населення, яка до того ж представляє найбільш цікаві для дослідників вікові групи.

У книзі представлені результати дослідницького проекту “Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків” (ESPAD), що був реалізований в Україні у 1995, 1999, 2003 та 2007 роках.

Основна мета підготовки цієї монографії – ознайомити українське суспільство з рівнем поширення серед підлітків тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин і розглянути тенденції останніх кількох років. Соціологічні опитування є практично єдиним джерелом такої інформації, оскільки жодні статистичні показники не відображають поведінкових практик будь-яких груп населення, не дають можливості виміру поширення шкідливих звичок, кількості й асортименту повсякденного вживання тютюну, алкоголю й інших психоактивних речовин.

Отримані через певні часові проміжки дані при порівнянні створюють широку та багаторівневу інформаційну базу для подальшого аналізу, визначення особливостей для окремих підгруп підлітків, чинників впливу, взаємозв'язку між різними звичками. І така робота ще попереду. А наведені результати первинної обробки дають значний обсяг змістовної інформації та ґрунтовні підстави для розробки та впровадження практичних дій.

Монографію підготував авторський колектив, до якого ввійшли О. Балакірева, к. соціол. н. (вступ, характеристика проекту та методологічні засади його реалізації, висновки; розділи 6, 7; загальне наукове редагування), Т. Бондар (розділ 5), Н. Рингач, к. мед. н. (розділ 3); Т. Андреева (розділи 1, 4); С. Сидяк (розділ 2); А. Грищенко (розділ 3); А. Антонова (розділи 4, 6; додатки).

Керівник авторського колективу – О. Балакірева.

Авторський колектив висловлює подяку Л.С. Романовській, яка забезпечила математичну обробку емпіричних даних. Автори зазначають, що реалізація цього дослідження в Україні стала можливою лише завдяки співпраці широкого кола людей. Це також керівники команд інтерв'юерів та інтерв'юери в областях, керівники навчальних закладів і працівники управлінь та відділів освіти і науки.

Подяку висловлюємо колегам з інших країн, які беруть участь у проекті ESPAD, і керівникам-координаторам цього проекту – директору Шведської ради з інформації про алкоголь і наркотики (CAN), доктору Бьорну Хібеллу та співробітнику CAN Улфу Гуттормссону.

Проведення дослідження у 2007 р. було підтримано Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державною соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді, Українським медичним та моніторинговим центром з алкоголю та наркотиків Міністерства охорони здоров'я України.

Окрема подяка Дитячому фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, який підтримав підготовку цієї монографії та її видання. Щирі слова вдячності Олені Сакович і Джеремі Хартлі.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЕКТУ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

В Україні вже з 1995 року впроваджено регулярне опитування учнівської молоді на національній основі. Саме проектом ESPAD (Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин) ініційовано опитування на національному рівні в Україні, так само як і в Хорватії, Чехії, Естонії, Італії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині та Словенії, а також об'єднано дослідників з різних країн Європи з метою отримання результатів, які можна порівнювати. Досить значна кількість опитувань проводилися в різних країнах і раніше, але вони не дозволяли отримати чітку порівняльну картину рівня вживання алкоголю й наркотиків. Головна причина в тому, що опитування здійснювалися серед представників різних вікових груп, у різний час і з використанням різних видів запитань та анкет. А це занадто багато факторів, які впливають на отримані результати й унеможливають їх порівняльний аналіз.

Трохи історії. Незважаючи на всі методологічні проблеми, дані різноманітних опитувань використовувалися для обговорення проблем вживання алкоголю і наркотиків на міжнародному рівні, для опису поточної ситуації. У 80-х роках ХХ століття була створена ініціативна група вчених у рамках Експертного комітету Помпиду з епідеміології та наркотиків при Раді Європи для розробки стандартизованої анкети та методики опитування. Тобто вони мали розробити стандартний інструментарій дослідження, який би дав можливість різним країнам вести порівняльний аналіз рівня вживання алкоголю й наркотиків серед учнів з використанням стандартних показників. Базовий (пілотний) варіант запитальника був випробуваний у восьми країнах. Але оскільки дослідження відрізнялися за розміром вибірки та віковим рангом і не проводились одночасно, отримані дані не могли бути повною мірою зіставними. При цьому інструментарій дослідження зарекомендував себе як придатний до використання і надійний. Методологічні результати низки досліджень опубліковані секретаріатом Експертного комітету Помпиду при Раді Європи (Джонсон та ін., 1996 р.). На початку 1980-х років у Європі невелика група вчених провела інше дослідження поведінки, що впливає на стан здоров'я, серед дітей одинадцяти, тринадцяти і п'ятнадцяти років. Проект був схвалений ВООЗ і почав реалізуватися в багатьох країнах – проект Health Behaviour in School-aged Children: a WHO Cross-National Study (HBSC). Опитування проводиться починаючи з 1983 року (1983/84 – 5 країн; 1985/86 – 13 країн; 1989/90 – 17 країн; 1993/94 – 26 країн; 1997/98 – 30 країн; 2001/02 – 36 країн, 2005/06 – 41 країна). Однак більшість запитань цього опитування націлено на загальні проблеми здоров'я, хоча деякі з них стосуються вживання тютюну, алкоголю й наркотиків. (Кінг та ін., 1996 р.; Каданс Куріє та ін., 2001 р.). Аналізуючи цей досвід, Шведська рада з інформації про алкоголь і наркотики (CAN) організувала реалізацію проекту співробітництва в багатьох європейських країнах для з'ясування можливостей проведення одночасного дослідження з вживання тютюну, алкоголю і наркотиків. Використання однакових запитальників і єдиної методології повинно було дати результати, які можна було б порівнювати. Для підтримки проекту були налагоджені контакти із секретаріатом Експертного комітету Помпиду, а в грудні 1993 року з цією ж метою направлена пропозиція постійним кореспондентам цього комітету. Група виділила фінансову підтримку країнам Східної Європи для проведення двох установчих зустрічей, пов'язаних з поїздками невеликої робочої групи, сформованої на першій координаційній зустрічі, а також для підтримки роботи редакційної колегії для складання міжнародного звіту. І нарешті секретаріат Експертного комітету Помпиду запропонував сприяння у вста-

новленні контактів із зацікавленими особами в різних країнах. Так було започатковано проєкт **Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин** – ESPAD (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs).

Основним завданням першого проєкту ESPAD у 1995 році було зібрати інформацію щодо вживання алкоголю, тютюну й наркотиків учнями 1979 року народження серед якнайбільшої кількості європейських країн. Для цього передбачалося проведення опитувань у школах місцевими дослідниками в кожній з країн – учасниць проєкту шляхом використання однакової методології (принципи реалізації вибіркової сукупності, анкета, метод опитування). У результаті була отримана повна й достатньо зіставна інформація щодо вживання алкоголю, тютюну і наркотиків на європейському рівні (на першому етапі у проєкті взяли участь 26 країн Європи). Після збору даних постала необхідність подати їх у формі таблиць, використовуючи при цьому виключно описову статистику, – для ознайомлення громадськості з набутою інформацією якнайшвидше. Повторне опитування у 1999 році (взяли участь 30 країн), третя і четверта хвилі дослідження у 2003 та 2007 роках, крім виміру основних показників вживання наркотичних речовин, мали як найважливіше тривале завдання дослідження тенденцій вживання алкоголю і наркотиків серед учнів у Європі та порівняння національних особливостей.

Така інформація може виявитися дуже важливою при прогнозуванні ситуації на підставі даних, отриманих із країн, де подібні ситуації вже мали місце. Крім того, ці дані можуть бути використані при визначенні превентивних заходів. Для відстеження змін у структурі вживання алкоголю і наркотиків планується повторення опитування через кожних чотири роки.

Можливостей для отримання інформації про рівень вживання алкоголю і наркотиків дуже багато. У багатьох країнах проводяться опитування домогосподарств із метою виміру звичок вживання алкоголю і наркотиків (а також поведінки людей в інших сферах) населення в цілому. Широко використовуються також опитування в школах як доповнення до інших видів досліджень або як самостійні. Недолік багатьох опитувань у тому, що дуже часто окремі групи населення чи молоді залишаються неохопленими. Це особи, які страждають від пристрасті до алкоголю та наркотиків у тяжкій формі, бездомні, відраховані з навчальних закладів. Але в цьому середовищі існують інші методи виміру вживання алкоголю і наркотиків: вибірка методом “снігової кулі”, виміри рівня наданої першої допомоги і розрахунки за методом “захоплення”. Метод шкільних опитувань дуже поширений. І пояснюється це тим, що учні є середовищем, у якому вживання алкоголю і наркотичних речовин досить імовірне. Крім того, система шкільної освіти робить цю групу респондентів порівняно доступною для дослідника, що дозволяє зменшити витрати на проведення дослідження. При проведенні дослідження серед учнів широко використовується метод порівняння умов проведення опитування і перевірки того, чи відповідає опитування наданим інструкціям. Звичайно, досвід проведення шкільних опитувань стосовно вживання алкоголю і наркотиків має свої особливості в кожній країні. Однак не існує іншого реального і такого, що реалізувався б на практиці, методу збору даних, який відрізнявся б від використання групового самозаповнення анкет у навчальній аудиторії з елементами забезпечення анонімності та конфіденційності. У кожній країні, залученій до проєкту, було складено національний план проєкту, який відповідав загальним вимогам і розглядав цільову групу дослідження, її структуру у зв'язку із особливостями системи навчальних закладів, пропорції учнів за школами. Процедури визначення та реалізації вибіркової сукупності (вибірки) і польові процедури також описувалися в деталях.

Україна долучилася до проекту в 1994 році, на етапі підготовки до першого опитування й узгодження організаційних принципів і методологічних стандартів європейського дослідження.

Цільова група дослідження

Об'єктом дослідження в 1995 році були учні 1979 року народження. Тобто на момент дослідження (весна 1995 р.) респондентам було 15–16 років. Загальна кількість опитаних становила 6680 учнів (3081 хлопець та 3599 дівчат).

У 1999 році до цільової групи Європейського опитування належали учні 1983 року народження, яким на період анкетування (весна 1999 р.) виповнилося 15–16 років. Але цільова група дослідження в Україні була розширена. За результатами 1995 року виявилось, що для України характерним є залучення підлітків до куріння та вживання алкоголю у досить ранньому віці, а також те, що після 15–16 років значна частина підлітків змінює навчальний заклад, а, отже, й соціальне середовище, що не може не впливати на поведінку. Саме тому було прийнято рішення додатково зарахувати до української національної вибіркової сукупності дещо молодші та дещо старші вікові групи: загалом в Україні були опитані учні 1981–1985 років народження, тобто у віці від 13 до 17 років. Загальна кількість опитаних – 10 386 (4837 хлопців та 5549 дівчат).

Цільова група Європейського опитування у 2003 році – учні 1987 року народження. Цільова група загальноукраїнського дослідження 2003 році також була більш широкою за віковими межами, ніж цільова група проекту ESPAD. Усього опитано 5795 учнів (2656 хлопців та 3139 дівчат) 1985–1989 років народження, тобто віком 13–17 років.

Цільова група Європейського опитування у 2007 році – учні 1991 року народження.

Об'єктом дослідження у 2007 р. в Україні виступали учні 1990–1992 років народження, тобто на момент опитування (весна 2007 р.) їм виповнилося 15–16 років. Усього опитано 5122 учні (2354 хлопці та 2768 дівчат).

Інструмент збору даних

Анкета кожної хвили опитування узгоджувалася між дослідниками всіх країн – учасниць проекту. Анкета складається з тематичних блоків, містить обов'язкові запитання та такі, які кожна країна може враховувати за вибором. Крім того, дослідницька група кожної країни має можливість ввести невелику кількість національних запитань.

Анкета ESPAD-2007 була суттєво змінена порівняно з попередніми роками, тому не всі запитання представлені у динаміці.

Метод формування вибіркової сукупності

Підготовчий етап – складання списків навчальних закладів

- Усі навчальні заклади були поділені на чотири типи: сільські та міські загальноосвітні середні школи, ПТНЗ та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації.
- Для кожної з чотирьох зазначених категорій навчальних закладів були складені списки, системно упорядковані відповідно до територіально-адміністративного устрою: по 26 адміністративно-територіальних регіонів України, розташованих в установленому державною статистикою порядку, районах (по кожній області райони,

розташовані в установленому державною статистикою порядку) та типах поселення в межах районів. Таким чином, кожний навчальний заклад отримав індивідуальний цифровий код та індивідуальний порядковий номер.

- Подальша побудова вибірки провадилася для кожного типу навчального закладу окремо. Кількість закладів по кожному типу навчальних закладів була визначена пропорційно кількості учнів відповідного віку, які в них навчаються.

Відбір одиниць вибірки (навчального класу/групи) визначався двома кроками:

1-й крок – відбір необхідної кількості навчальних закладів для кожного із чотирьох типів і визначення цих навчальних закладів. Для формування списків шкіл було використано метод випадкових чисел. Для відбору ПТНЗ і вищих навчальних закладів використовувався метод систематичного відбору за розрахованим кроком.

2-й крок – відбір класів/груп у кожному з навчальних закладів за допомогою спеціальних таблиць, які забезпечували рівну вірогідність кожному класу/групі бути зарахованими до вибірки (у кожному навчальному закладі обирався лише один клас).

- Одиницею спостереження були всі учні у вибраних класах/групах.

Процедура збору даних

Польове дослідження було виконане місцевими дослідницькими групами – членами мережі інтерв'юерів Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка та Центру “Соціальний моніторинг”. У кожній області було проведено інструктаж для інтерв'юерів з питань організації проведення опитування, змісту анкети, вимог до методології та технології дослідження.

Головним завданням етапу збору даних було забезпечення анонімності та конфіденційності відповідей окремих учнів. Керівникам навчальних закладів також повідомлялося, що конкретний навчальний заклад не буде використовуватися як одиниця аналізу, конфіденційність забезпечувалася й на рівні навчального закладу.

- Процес збору даних:
  - Попередня телефонна розмова або зустріч з дирекцією навчального закладу та з учителем/викладачем з метою інформування про опитування, його тематику, принцип вибору заданого класу/групи у заданому навчальному закладі, передача листа підтримки на ім'я директора/ректора навчального закладу, знайомство з вимогами опитування (зокрема пояснення необхідності відсутності в аудиторії вчителя/викладача під час опитування), домовленість про день і час, коли можливо провести опитування.
  - Прихід інтерв'юера у день і час, згідно з попередньою домовленістю, інструктаж учнів, роздача учням анкет і конвертів, до яких після закінчення опитування учні власноруч вкладають анкети та заклеюють конверти.
  - Конверт з анкетною учень передавав інтерв'юеру або клав до загального для всього класу/групи конверта.
  - Заповнення анкет учнями відбувалося в навчальній аудиторії в присутності інтерв'юера, який у разі необхідності міг надати консультації, необхідні пояснення, якщо у учнів виникало нерозуміння окремих запитань, слів, назв тощо. Повноваження інтерв'юерів і необхідні коментарі до запитань анкети були визначені в інструкції для інтерв'юерів.

- Усі індивідуальні конверти із заповненими анкетами пакувалися в загальний класний конверт.
- Інтерв'юер заповнював класну звітну форму (на окремому бланку), яка вкладалася до загального класного конверта.
- Усі класні конверти передавалися організатору опитування в області, який відсилав їх до Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка.

У цілому анкета опитування викликала в учнів досить високий рівень зацікавленості, практично не було відмов від участі в дослідженні, лише в деяких випадках анкету було заповнено не до кінця. Такі анкети вилучалися з аналізу дослідницькою групою інституту під час перевірки якості заповнення та кодування. Заповнення анкети в середньому потребувало 45 хвилин, хоча в сільській місцевості цей процес був дещо повільнішим і займав більше часу. Індивідуальними конвертами, які пропонувалися респондентам, скористалися всі опитані. Деякі учні казали, що вони нікого не бояться й можуть написати в анкеті навіть своє прізвище, однак і вони клали свої анкети до конверта і заклеювали його. Усі конверти у заклеєному вигляді надійшли до інституту в Києві і лише тут були відкриті.

Опитування за допомогою саме інтерв'юерів/асистентів/анкетерів проводилося з метою уникнення присутності вчителів або будь-кого з адміністрації навчального закладу в аудиторії під час анкетування. Майже в усіх досліджуваних навчальних закладах адміністрація не заперечувала проти такої форми опитування.

Водночас слід зазначити, що в багатьох країнах Європи саме вчителі проводять опитування, збирають заклеєні конверти з анкетами учнів і передають їх до дослідницького центру. Невеличкий експеримент у рамках проекту ESPAD, проведений 1999 року під час опитування учнів у м. Києві, показав, що для київських шкіл цілком придатним є проведення опитування учнів силами вчителів за умов дотримання технології самозаповнення та заклеювання анкет у персональні конверти. Але побоювання того, що стосунки “учитель – учень” у столиці суттєво відрізняються від стосунків у невеличких містах і селах, де авторитарний стиль усе ще панує, утримує дослідницьку групу від збору інформації силами вчителів, хоча такий метод є набагато економнішим. Перш ніж приймати таке рішення, потрібні додаткові пілотні випробування, більш масштабний експеримент, а також і ще певний час для змін у взаєминах між учнями та вчителями.

Опитування носило цілком добровільний характер. Згідно зі звітами інтерв'юерів, у 99% випадків усім або більшості учнів було цікаво відповідати на запитання анкети і вони робили це уважно та відповідально. Можна зазначити досить плідну співпрацю учнівської молоді під час заповнення анкет. Не було випадків, щоб учні скаржилися на незрозумілість окремих запитань. Хоча іноді були голосні коментарі та бажання терміново обговорити з друзями якісь питання. В таких випадках інтерв'юери просили відкласти обмін думками на час після заповнення анкет.

Інтерпретуючи отримані результати, порівнюючи їх із даними з інших джерел, важливо усвідомлювати, що в опитуванні взяли участь лише ті учні, які на момент опитування були залучені до навчального процесу, відвідували навчальні заклади та були присутніми на заняттях у день опитування. Дуже важко врахувати, яким би чином змінились отримані результати, якби була можливість представити ту частину вікової когорти, яка не систематично відвідує навчальні заклади або вже не навчається взагалі в цьому віці. Можна припустити, що ті, хто вже почав трудову діяльність, і ті, хто не навчається і не працює, становлять менш успішну частину молодіжної когорти. Тому необхідно враховувати цю певну обмеженість наших даних щодо їх інтерполяції на вікову когорту в цілому.

Негативний вплив на репрезентативність отриманих даних має питома вага тих учнів, які не брали участі в опитуванні, тобто тих, хто був відсутній у навчальному закладі в день опитування з поважних та неважливих причин. Рівень досягнення учнів під час анкетування в порівнянні зі складом учнів за списками навчальних закладів в Україні є досить високий. У 1995 році він становив дещо більше 85%, у 1999 році – 81% (відчутним був вплив епідемії грипу, яка ще не закінчилася на момент опитування), у 2003 році – 83%, у 2007 році цей показник становив 82% (хлопців – 79%, дівчат – 85%).

Надійність отриманих даних перевірялася двома способами. Перший полягав у тому, що в анкету були додані кілька запитань, які поряд із вимірювальною функцією (мають мету отримати змістовну для аналізу інформацію) надають можливість проконтролювати стабільність відповідей щодо вживання різних речовин протягом життя (контрольна функція запитання в анкеті). Тобто, зіставляючи відповіді на два-три різних запитання під час аналізу отриманих результатів, дослідники виявляють рівень несуперечливості відповідей на індивідуальному рівні, а отже, й надійність даних у цілому. Другий спосіб передбачав розрахунок коефіцієнта між кількістю опитаних, які на запитання “Чи сказали б Ви про вживання...?” наприкінці анкети надали відповідь, що вже відповіли, що вони вживають, та кількістю тих, хто дійсно надав таку відповідь раніше. Для України цей коефіцієнт дещо нижчий, ніж у середньому по інших країнах.

Окремого аналізу заслуговують пропуски у відповідях. З одного боку, інструкція до анкети звертала увагу на необхідність надати відповідь на кожне запитання якомога відвертіше. З іншого боку, було вказано, що респонденти мають право не відповідати на ті запитання, які здаються їм образливими або незручними. Загальна кількість запитань, що були пропущені, становила близько 2% від загальної кількості. Більшість із них стосувалися сім’ї та поведінки, на які певна частина респондентів не захотіли відповісти.

Завжди існує ризик несерйозних відповідей, коли заява про вживання не означає, що це справді мало місце, або навпаки. Для виявлення таких випадків до переліку наркотиків було зараховано неіснуючий “релевін”. Деякі учні позначили, що їм відомий цей наркотик, а одиниці навіть вказали на його вживання (0,8% серед 15–16-річних хлопців). Аналіз таких відповідей показав, що дівчата меншою мірою, ніж хлопці, намагалися видати неіснуюче за дійсне.

Загалом же отримані дані можна вважати валідними. З одного боку, культурне оточення в різних регіонах країни та різних типах населених пунктів могло позначитися на бажанні учнів відповідати відверто. Але ми не маємо підстав стверджувати, що культурне оточення справило настільки значний вплив на отримані дані, щоб піддавати сумніву валідність результатів, які ілюструють різницю між окремими підгрупами підлітків залежно від територіально-регіонального розподілу.

Окремі показники важко інтерпретувати, особливо щодо вживання окремих видів наркотиків, оскільки значна кількість наркотичних речовин не є поширеною в Україні і питома вага змістовних відповідей занадто мала для аналізу.

Зважаючи на значні за обсягом вибіркові сукупності опитаних, дані у таблицях наведені з десятковими частками. В основному тексті використано лише цілі показники, щоб полегшити виклад і сприйняття цифрових даних. Різниця між показниками, що порівнюються, більша ніж на один відсоток є значущою.

1. РІВЕНЬ І ДИНАМІКА ПОШИРЕННЯ ТЮТЮНОКУРІННЯ

► 1.1. Рівень поширення тютюнокуріння серед 15–16-річних підлітків

Підходи до категоризації статусу куріння серед підлітків дещо відрізняються від категорій статусу щодо куріння серед дорослих, які детально описано у Посібнику ВООЗ щодо моніторингу тютюнової епідемії¹. Категорії, що стосуються підліткової когорти, було запропоновано в роботах Brian Flay². Підлітків прийнято поділяти на такі групи:

1. Ті, хто ніколи не курил (жодної цигарки).
2. Ті, хто пробував курити, але тільки один раз.
3. Ті, хто покурил більше ніж один раз, але припинив це робити назавжди.
4. Експериментатори, які зараз курять час від часу, але менше ніж кожного тижня.
5. Регулярні курці, які курять принаймні раз на тиждень.

6. Ми також вважаємо необхідним виокремлювати шосту категорію – щоденних курців, які повідомили, що курили не менше 40 разів за все життя і курять на момент опитування щоденно.

Про успіх заходів профілактики підліткового куріння буде свідчити не тільки збільшення першої та зменшення останньої категорії, а також і розподіл підлітків за іншими категоріями. Збільшення відсоткової частки 1–3 категорій є позитивною рисою. Навпаки, збільшення частки 4–6-ї категорій буде свідчити про залучення підлітків до куріння.

Отримана в процесі опитування ESPAD інформація щодо куріння протягом життя й останнього місяця певною мірою дозволяє оцінити статус підлітків щодо куріння в межах зазначених вище категорій.

За результатами опитування 2007 року, серед хлопців збільшилась частка тих, хто ніколи не курил, порівняно із 1995 роком (27 і 21% відповідно) та зменшилась частка тих, хто є щоденним курцем (з 32% у 1995 році до 23% у 2007).

Також збільшилась частка тих, хто один раз спробував курити та покинув (з 11% у 1995 році до 17% у 2007 році). Частка тих, хто курил більше одного разу, але вже не курить, складає 17–19% без помітної динаміки. Експериментаторів стає менше, їх частка зменшується з 9% до 5%; частка регулярних курців, які курять принаймні раз на тиждень, є майже стабільною на рівні 10–12%. При цьому треба зазначити, що за більшістю показників ситуація була гіршою у 1999-му та 2003 роках, ніж у 1995 та 2007-му, тобто позитивна динаміка почалася між 1999-м та 2003 роками і є більш помітною, ніж між 1995-м та 2007 роками.

Серед дівчат між 1995-м та 2007 роками поступово з 13% до 19% збільшувалася частка тих, хто спробував покурити один раз і більше не курить, зменшувалася частка експериментаторів з 10% до 5%. Таким чином, як і серед хлопців, частка щоденних курців була найбільшою, а тих, хто ніколи не курил, найменшою в опитуваннях 1999-го та 2003 років (табл. 1.1.1).

¹ World Health Organization. **Guidelines for controlling and monitoring the tobacco epidemic**. Geneva, 1998.

² Flay BR, Koepeke D, Thomson SJ, Santi S, Best JA, Brown KS. Six-year follow-up of the first Waterloo school smoking prevention trial. *Am J Public Health*. 1989 Oct;79(10):1371-6.

Таблиця 1.1.1

Розподіл опитаних за статусом щодо куріння та роками опитування, %

Статус щодо куріння	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Ніколи не курили	21	45	19	38	18,5	40	27	43
Спробували один раз	11	13	10	14	14	15	17	19
Спробували і припинили	18	14	19	17	19	18	17	14
Експериментатори	9	10	8	10	7	8	5	5
Теперішні курці	10	7	12	8	11	8	10	8
Щоденні курці	32	11	32	13,5	30	12	23	12

У цілому, за результатами опитування 2007 року, серед дівчат, у порівнянні з хлопцями, більше тих, хто ніколи не курив (відповідно 43% проти 27%), менше щоденних курців (12% проти 23%) і регулярних курців (8% проти 10%), тих, хто покурив і припинив (14% проти 17%). І майже не відрізняється відсоток експериментаторів (5%).

Якщо об'єднати всіх некурців (категорії 1–3) і всіх курців (категорії 4–6), то частка курців була найбільшою у 1999 році і далі поступово зменшувалась (рис.1.1.1).

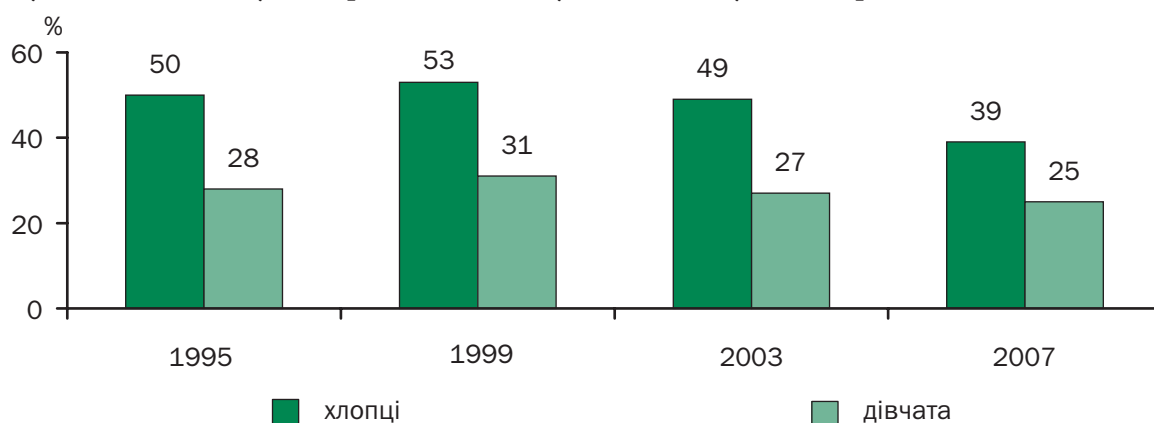

Рис. 1.1.1. Частки курців серед підлітків за роками опитування та статтю, %

Поширеність куріння у 2007 році за типом навчального закладу показана на рис.1.1.2. Серед різних типів навчальних закладів, для яких було можливо оцінити поширеність куріння, вона є найнижчою у сільських 11-річних школах і значно вища в міських 11-річних школах і ВНЗ.

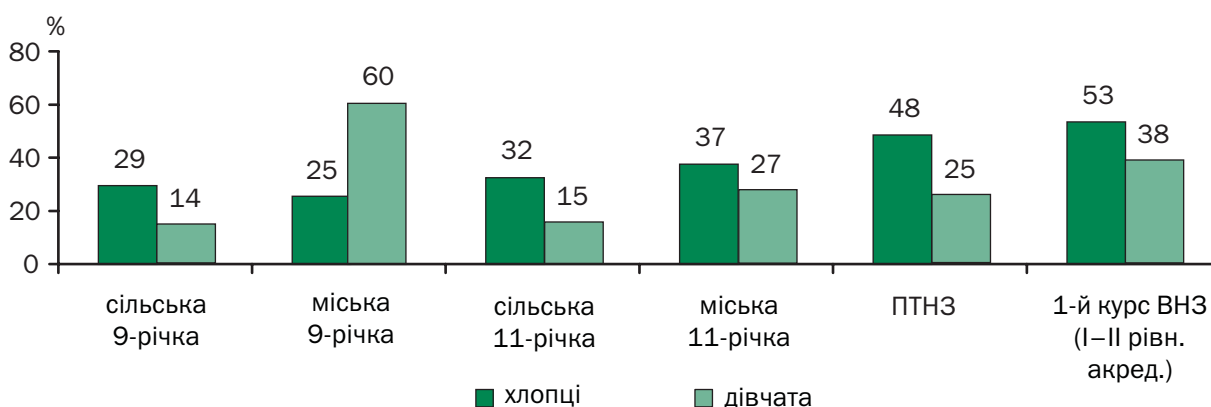

Рис. 1.1.2. Поширеність куріння серед підлітків за статтю та типом навчального закладу, %

Крім більш інтегрованого розподілу учасників опитування за їхнім статусом щодо куріння, в опитуванні ESPAD традиційно порівнюють частки підлітків, які курили цигарки протягом життя й останнього місяця з різною частотою.

► 1.2. Частота куріння цигарок протягом життя

Розподіл учасників опитувань за частотою куріння цигарки протягом життя показано у табл. 1.2.1. Хоча динаміка різних підгруп підлітків свідчить знову ж таки, про те, що ситуація була найгіршою у 1999 та 2003 роках, такий показник, як частка підлітків, які викурили протягом життя 40 цигарок або більше, був найвищим у 1999 році (хлопців – 42%, дівчат – 21%) і зменшився у 2007 року до 28% у хлопців та 16% серед дівчат.

Таблиця 1.2.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Скільки разів у житті (якщо таке було) ти курив/ла цигарки», у динаміці, %

	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Жодного разу	21	45	19	38	19	40	28	43
1–2 рази	14	15	13	16	17	17	20	20
3–5 разів	8	7	7	8	9	8	8	7
6–9 разів	5	6	6	5	7	7	6	6
10–19 разів	6	5	7	6	6	6	6	4
20–39 разів	6	5	6	6	6	5	5	4
Більше 40 разів	42	18	42	21	37	17	28	16

Розподіл учасників опитування 2007 року, які навчаються в навчальних закладах різних типів, за частотою куріння цигарок протягом життя показано у табл. 1.2.2. Частка підлітків, які викурили 40 або більше цигарок протягом життя, є найменшою в сільських школах (17% серед хлопців та 6% серед дівчат) і найбільшою в ПТНЗ (43% серед хлопців та 27% серед дівчат).

Таблиця 1.2.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Скільки разів у житті (якщо таке було) ти курив/ла цигарки» за типом навчального закладу, 2007 рік, %

	Тип навчального закладу							
	ВНЗ (I–II рівнів акредитації)		ПТНЗ		Міська школа		Сільська школа	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Жодного разу	33	36	26	31	27	42	29	55
1–2 рази	15	23	13	22	20	19	25	21
3–5 разів	6	9	6	7	7	7	11	8
6–9 разів	3	10	4	6	6	5	8	5
10–19 разів	6	4	4	4	6	5	6	3
20–39 разів	6	5	4	4	5	5	5	2
Більше 40 разів	33	13	43	27	28	19	17	6

► 1.3. Частота куріння цигарок за останні 30 днів

Динаміка частки підлітків, які не курили протягом останнього місяця, свідчить, що відсоток таких підлітків був найменшим у 1999 році, а в подальшому став збільшуватися. Це характерно для обох статей (табл. 1.3.1). Частка курців, які викурили хоча б одну цигарку на день, також була найбільшою у 1999 році й становила 39% для хлопців та 16% для дівчат. Частка тих, хто викурює 20 або більше цигарок на день, серед хлопців має таку ж саму динаміку, а серед дівчат вона зростає і складає 0,8% у 1995 році та 1,4% у 2007 році.

Таблиця 1.3.1

Динаміка частоти куріння серед підлітків, за останні 30 днів, %

	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Жодної цигарки	49	72	47	68	51	73	61	75
Менше однієї цигарки на тиждень	8	10	8	10	7	7	5	5
Менше однієї цигарки на день	5	5	5	5	6	5	3	5
1–5 цигарок на день	20	10	18	10	16	9	13	8
6–10 цигарок на день	10	2	12	4	11	4	10	4
11–20 цигарок на день	3	1	4	1	4	1	4	2
Більше 20 цигарок на день	4	1	6	1	5	1	4	1

Частка підлітків, які не курили протягом останнього місяця, є найбільшою у сільських школах (67% серед хлопців та 86% серед дівчат) і найменшою в ПТНЗ (46% серед хлопців та 62% серед дівчат). Відсоток підлітків, які викурюють багато цигарок, відповідно найвищий у ПТНЗ. Відсоток щоденних курців серед студентів ПТНЗ складає 46% серед хлопців і 29% серед дівчат, що перевищує середні показники для дорослого жіночого населення України (табл. 1.3.2).

Таблиця 1.3.2

Частота куріння підлітками протягом останніх 30 днів, за типом навчального закладу, %

	Тип навчального закладу							
	ВНЗ (I–II рівнів акредитації)		ПТНЗ		Міська школа		Сільська школа	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Жодної цигарки	60	76	46	62	62	73	67	86
Менше однієї цигарки на тиждень	3	5	4	5	5	4	8	6
Менше однієї цигарки на день	4	4	5	5	3	6	4	3
1–5 цигарок на день	14	13	15	13	13	8	11	4
6–10 цигарок на день	10	1	16	9	10	5	5	1
11–20 цигарок на день	8	1	8	5	3	2	2	1
Більше 20 цигарок на день	5	1	6	3	4	1	2	1

► 1.4. Вік підлітків на момент першого вживання цигарок

Вік спроби першої цигарки є важливим показником вживання тютюну серед підлітків. Перша цигарка, викурена в досить ранньому віці, може стати причиною подальшої тютюнової залежності. У багатьох дослідженнях показується зв'язок між віком першої спроби цигарки та статусом щодо куріння у подальшому житті. У запитальниках містилися запитання про вік, коли людина спробувала викурити першу цигарку. В опитуваннях 1995–2003 років перша опція була «11 років або раніше», в опитуванні 2007 року – «9 років або раніше».

Серед хлопців 30–40% повідомили про вік першої спроби цигарки, серед дівчат – 17–19%. Динаміка залучення підлітків до першої цигарки за даними чотирьох опитувань показана на рис. 1.4.1. У 1995 році перші спроби куріння траплялися порівняно пізно, але, зрештою, охоплювали велику частку підлітків, тобто у віці 16 років уже 40% хлопців та 19% дівчат мали досвід куріння. Згідно з опитуваннями 1999 та 2003 років, такі спроби стали в середньому робитися раніше, але рівень залучення до куріння був дещо нижчим, ніж у 1995 році: 35% для хлопців та 18% для дівчат. У 2007 році відзначається пізніша спроба першої цигарки (у середньому на 0,5–1 рік) і нижчий рівень залучення до куріння (32% для хлопців та 17% для дівчат).

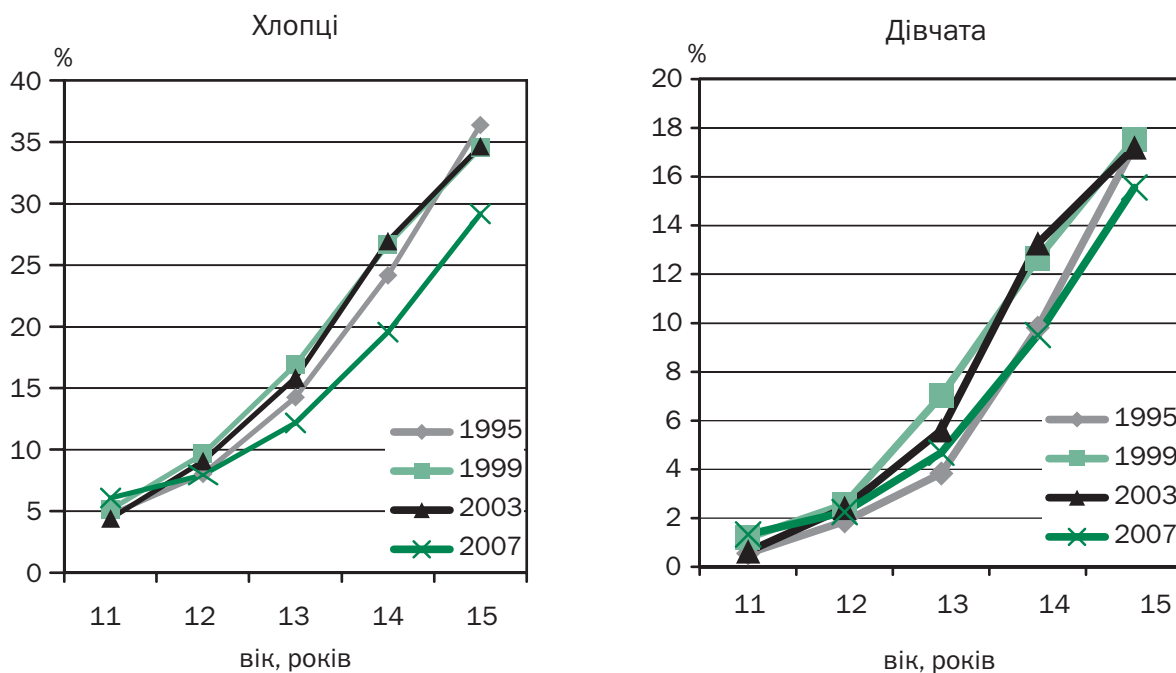
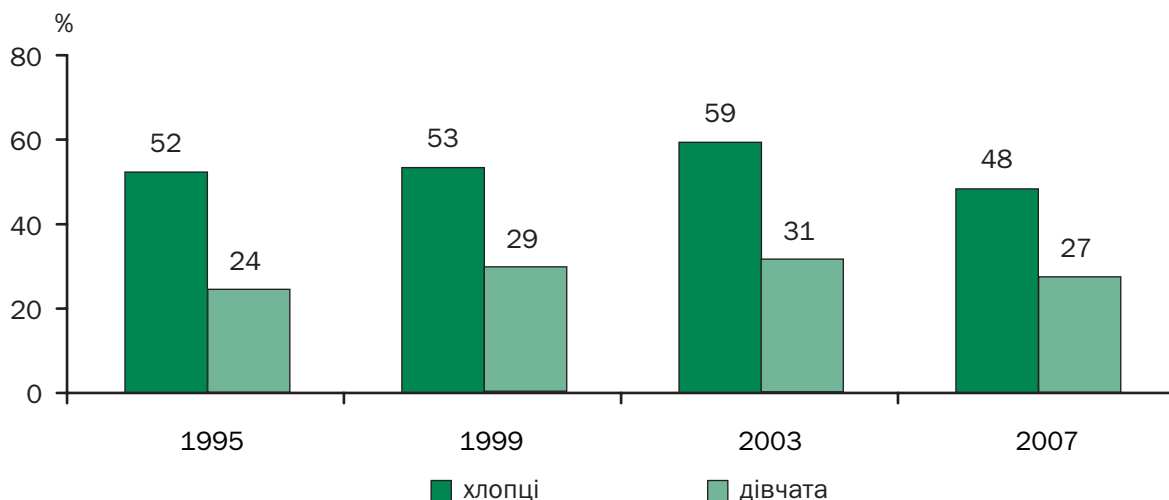

Рис.1.4.1. Порівняння часток підлітків, які повідомили про те, що спробували викурити першу цигарку до певного віку, в опитуваннях 1995, 1999, 2003, 2007 років, %

► 1.5. Перше вживання цигарок у віці до 14 років

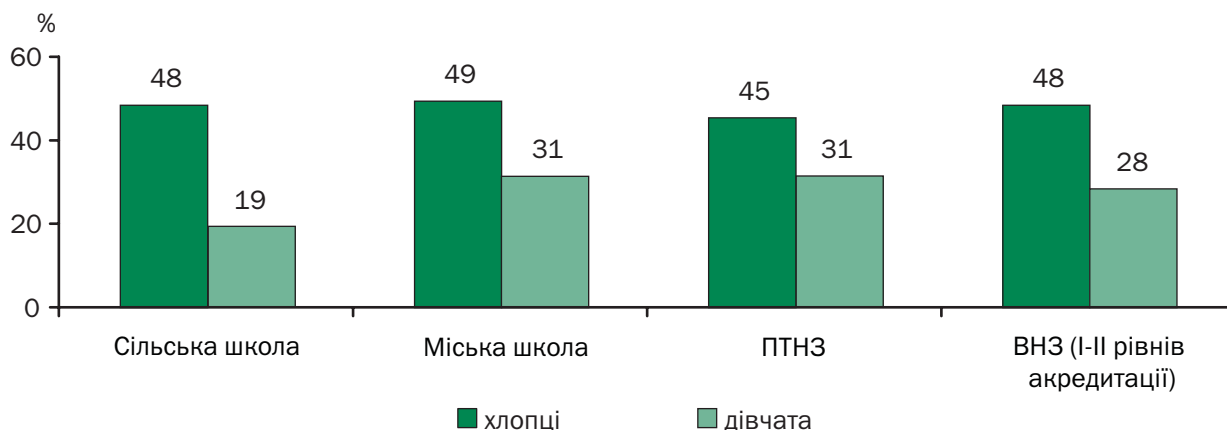
Розподіл підлітків за відповідями про вік першого вживання тютюну наведено на рис. 1.5.1. Серед хлопців перша цигарка викурюється у віці 13 років або раніше приблизно в половині випадків, а серед дівчат – у третині або чверті. Ці відсотки були найбільшими у 2003 році як серед хлопців, так і серед дівчат.

Рис. 1.5.1. Відсоток підлітків, які повідомили про перше вживання тютюну у віці 13 років або раніше, %

Серед хлопців немає значної різниці між тими, хто навчається в різних типах навчальних закладах. Навіть студенти ПТНЗ не значно відрізняються. Це зрозуміло, тому що у віці до 14 років вони навчалися у школі, тож оточення, характерне для ПТНЗ, не могло вплинути на початок ними куріння.

З-поміж дівчат відрізняються тільки учениці сільських шкіл: серед тих, хто повідомив про початок куріння до 14 років, їх частка найменша і становить 19%. В усіх інших типах навчальних закладах відсоток опитаних дівчат, які повідомили про початок куріння до 14 років, коливається в межах 28–31% (рис. 1.5.2).

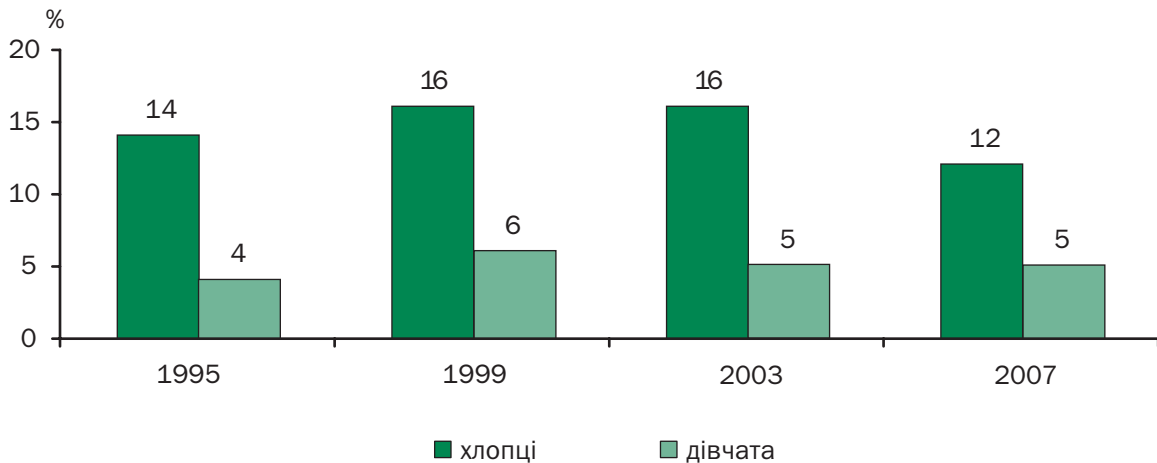
Рис. 1.5.2. Розподіл підлітків, які почали вживати тютюн до 14 років, за типами навчальних закладів, %

Окрім віку куріння першої цигарки, важливо також, чи перейдуть спроби куріння в регулярне куріння, яке може призвести до формування тютюнової залежності і розвитку різноманітних захворювань, пов'язаних з тютюнокурінням.

На жаль, існують певні труднощі в оцінюванні статусу підлітків щодо куріння. Порівняно з дорослими, підлітки частіше дають суперечливі відповіді на запитання, що зазвичай використовуються для класифікації за статусом щодо куріння. Тому, як це було показано в попередньому підрозділі 1.4, частка підлітків, які повідомили про вік першої спроби куріння, є меншою, ніж частка тих, хто повідомляє про поточне куріння.

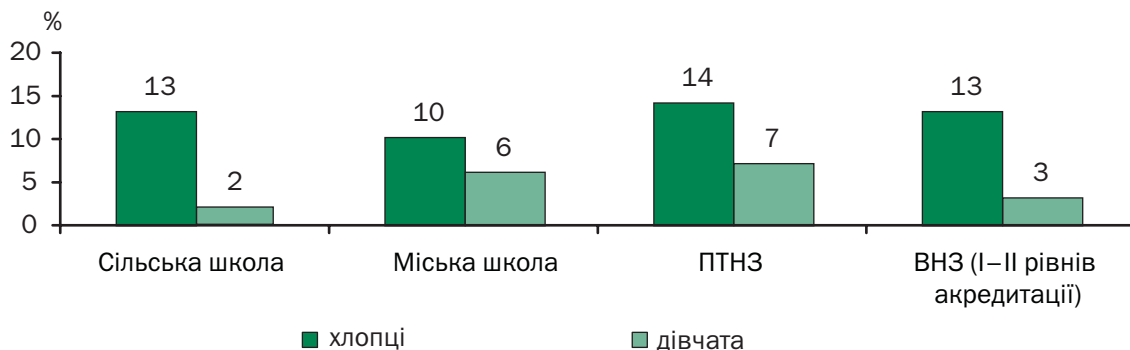
Що стосується початку щоденного куріння, то серед підлітків, які повідомили, що курять щоденно більше 6 цигарок на день, 12–13% відповідають, що ніколи не починали курити щоденно. Серед тих, хто курить 1–5 цигарок на день, таких 18%. Тому інтерпретація результатів потребує певної обережності.

Відсоток опитаних хлопців, які повідомили про початок щоденного куріння до 13 років або раніше, був найбільшим у 1999 та 2003 роках – 16% і найменшим у 2007 році – 12%. Серед дівчат найбільший відсоток спостерігаємо у 1999 році, а після того зменшився до 5% (табл. 1.5.3).

Рис. 1.5.3. Співвідношення часток підлітків, які повідомили про початок щоденного куріння у віці 13 років або раніше, за статтю, у динаміці по роках опитування, %

Аналіз частки підлітків, що почали щоденне куріння до 14 років, які навчаються в різних навчальних закладах, показує, що найбільший відсоток спостерігається серед студентів ПТНЗ, найменший – у міських школах для хлопців та сільських школах для дівчат (рис. 1.5.4).

Рис. 1.5.4. Співвідношення часток учасників опитування 2007 року, які повідомили про початок щоденного куріння у віці 13 років або раніше, за статтю та типом навчального закладу, %

За даними опитування ESPAD, в Україні в цілому спостерігається позитивна динаміка щодо поширеності куріння серед підлітків 15–16 років. Така динаміка є більш помітною серед хлопців: збільшується частка тих, хто ніколи не курив, а також тих, хто спробував курити і покинув, зменшується частка “експериментаторів” і щоденних курців. Серед дівчат подібна динаміка стосується збільшення відсотка тих, хто спробував курити та покинув, а також зменшення відсотка “експериментаторів”.

Такі результати дещо суперечать раніше отриманим результатам. Так, за даними Глобального опитування молоді про куріння (GYTS) між 1999 та 2004 роками спостерігається несприятлива динаміка змін поширеності куріння серед підлітків, але можна припустити, що такий результат був пов'язаний з відмінностями вибірок у цих двох опитуваннях. Крім того, зазначимо, що за більшістю показників ситуація була гіршою у 1999 та 2003 роках, ніж у 1995 та 2007-му, тобто позитивна динаміка почалася між 1999 та 2003 роками і є більш помітною, ніж між 1995 та 2007 роками. Тому цілком можливо, що погіршення результатів, виявлене за результатами Глобального опитування молоді про куріння, збіглося з погіршенням показників про куріння тютюну за даними ESPAD у 1999 та 2003 роках.

Результати аналізу даних щодо ініціювання куріння показали, що протягом останніх 12 років в Україні спостерігалися дві тенденції. Між 1995 та 2003 роками як серед хлопців, так і дівчат спостерігалася тенденція до більш раннього початку куріння, а між 2003 та 2007 роками ця тенденція змінилася на протилежну.

Щодо першої тенденції, то її було виявлено за результатами аналізу даних поширеності куріння серед молодих дорослих у національному репрезентативному опитуванні 2005 року³. Особливо помітною вона була серед респондентів жіночої статі.

З приводу другої тенденції в опитуванні студентів НаУКМА у 2006 році також було виявлено менший показник раннього початку куріння на тлі постійного зростання цього показника між 2001 та 2005 роками.

Можна припустити, що такі зміни відбулися через ухвалення наприкінці 2005 року першого в Україні закону, який передбачав низку заходів щодо контролю над тютюном. Загальне уявлення про тютюнокуріння стало змінюватися в українському суспільстві, що, ймовірно, призвело до зменшення спроб куріння серед підлітків.

При порівнянні характеристик залученості до тютюнокуріння залежно від типу навчальних закладів виявилось, що найгіршою є ситуація серед студентів ПТНЗ, зокрема за такими показниками:

- поширеність поточного куріння і серед хлопців, і серед дівчат;
- частка підлітків, які викурили 40 або більше цигарок протягом життя;
- частка підлітків, які не курили протягом останнього місяця;
- відсоток щоденних курців;
- відсоток підлітків, що почали щоденно курити у віці до 14 років.

Серед учнів сільських шкіл спостерігається ситуація порівняно найкраща за показниками:

- поширеність поточного куріння і серед хлопців, і серед дівчат;
- частка підлітків, які викурили 40 або більше цигарок протягом життя;
- частка підлітків, які не курили протягом останнього місяця;
- відсоток дівчат, які викурили першу цигарку до 14 років,
- відсоток дівчат, які почали щоденно курити у віці до 14 років.

У цілому, незважаючи на позитивну динаміку, частка курців серед підлітків залишається дуже високою. Так, серед хлопців більше третини – курці. Серед дівчат 25% є курцями, що вище, ніж поширеність куріння серед дорослого жіночого населення України (20% за даними опитування 2005 року), збільшується відсоток підлітків жіночої статі, які викурю-

³ T.I. Andreeva, K.S. Krasovsky, D.S. Semenova. Correlates of smoking initiation among young adults in Ukraine: a cross-sectional study. BMC Public Health. 2007 Jun 11;7:106.

ють багато цигарок, тобто тютюнова епідемія серед жіночого населення України за низкою показників і далі розгортається.

► 1.6. Оцінка куріння серед друзів та оточення

Показник куріння серед друзів та оточення може розглядатися з різних точок зору. З одного боку, це може бути більш об'єктивний показник поширення куріння серед підлітків, порівняно з даними про власне куріння, оскільки підлітки можуть мати підстави для приховування власного куріння. З іншого боку, цей показник знаходиться під впливом уявлень підлітків про «нормальність» куріння. Тому потрібна певна обережність, коли такі показники розглядаються як відомості про поширення куріння чи як чинник його поширення.

У запитальниках 2003 та 2007 років було запитання про куріння старших братів і сестер. Між цими роками не сталося статистично значущих змін в оцінці підлітками поширення куріння серед старших братів та сестер, але спостерігається відмінність між повідомленнями підлітків чоловічої та жіночої статі: 41% хлопців повідомили про те, що курять їхні брати, і 42 – сестри, що приблизно дорівнює поширеності куріння серед дорослого населення України. Одночасно дівчата повідомляють про більш поширене куріння: 47 і 48% відповідно. Ця відмінність, вочевидь, пов'язана з більшою поширеністю куріння серед чоловіків, ніж серед жінок.

Протягом 1995–2007 років зменшилася частка підлітків, які повідомили, що всі їхні друзі курять цигарки, і збільшилася частка тих, хто відповів, що не курить ніхто. Це спостерігається як серед хлопців, так і дівчат (рис. 1.6.1–1.6.2). Частка тих, хто повідомив, що курить більшість їх друзів, була найбільшою у 1999 та 2003 роках, а частка тих, хто вважає, що курять один чи декілька друзів, була в ці роки меншою, ніж у 1995 та 2007 роках.

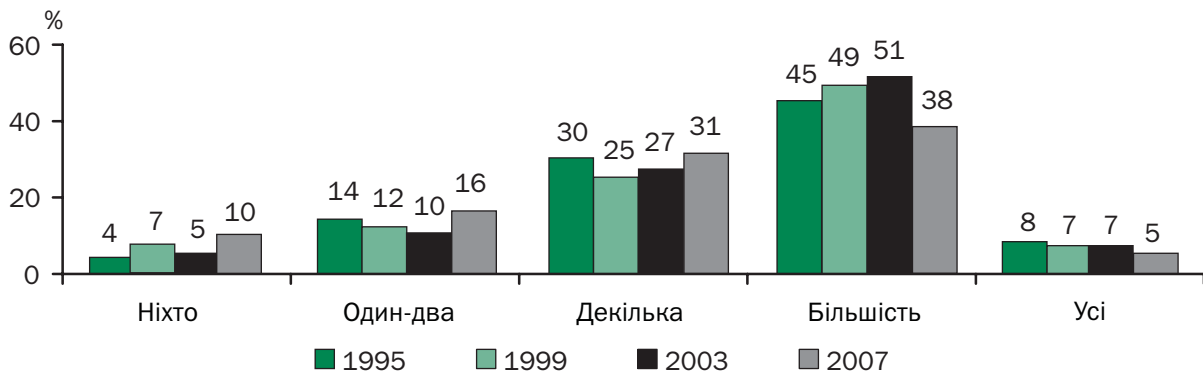

Рис. 1.6.1. Розподіл оцінок хлопцями поширеності тютюнокуріння серед друзів та оточення, %

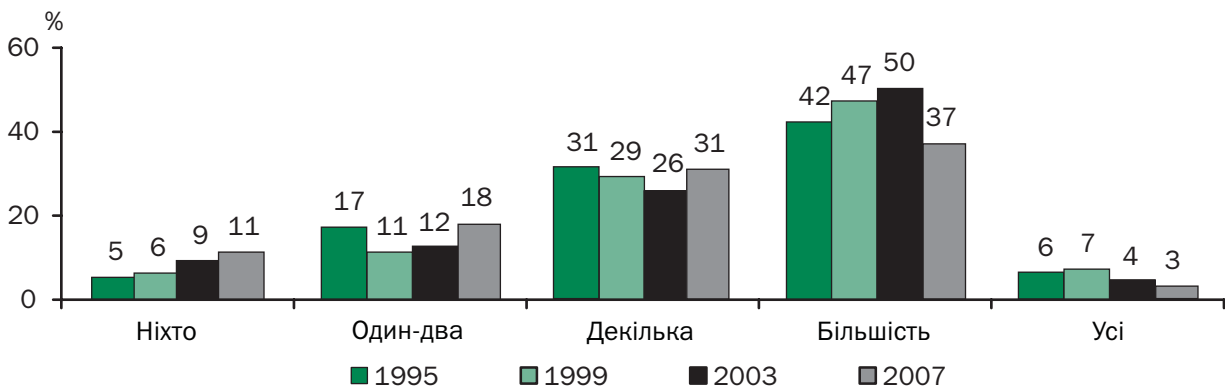

Рис. 1.6.2. Розподіл оцінок дівчатами поширеності тютюнокуріння серед друзів та оточення, %

При аналізі дихотомічних ознак (куріння більшості чи всіх друзів проти куріння декількох або жодного з друзів) на фоні контролювання власного куріння респондента були простежені вже описані вище зв'язки стосовно того, що більше курять в оточенні тих підлітків, які проводять багато часу з друзями, грають у комп'ютерні ігри, часто пропускають заняття в школі й оцінюють свою успішність у школі як низьку. Також підвищений рівень куріння друзів спостерігається у підлітків, які мають батька із середньою або неповною середньою освітою. Менше друзів, які курять, мають підлітки, що повідомляють про читання книжок.

Аналіз результатів оцінки куріння друзів показує, що в цілому за останні 12 років поширення куріння серед підлітків та уявлення про куріння мали позитивну тенденцію. Однак, як це вже було показано при аналізі змін у часі початку куріння, у 1999–2003 роках діяли певні чинники, які підвищували рівень куріння серед підлітків.

Стійким є обернений зв'язок між курінням цигарок і читанням книжок. Хоча цього ще недостатньо для встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Це може бути підставою, щоб рекомендувати розвиток бібліотек і їх популяризацію серед підлітків як непрямий механізм попередження куріння підлітків.

2. РІВЕНЬ І ДИНАМІКА ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ

► 2.1. Рівень поширення вживання алкогольних напоїв серед учнів 15–16 років

У цьому підрозділі проаналізований досвід вживання алкогольних напоїв серед 15–16-річних підлітків протягом життя, протягом останніх 12 місяців та останніх 30 днів.

Рівень вживання протягом життя

За даними дослідження 2007 року, 91% опитаних учнів віком 15–16 років хоча б один раз у житті вживали алкогольні напої. Щодо гендерних відмінностей відносно досвіду вживання алкоголю, то цей показник майже однаковий для хлопців і дівчат у цій віковій групі (відповідно 91% хлопців та 90,5% дівчат).

У порівнянні з результатами попередніх опитувань, відсоток учнів, які вживали алкогольні напої принаймні один раз у житті, поступово збільшується (рис. 2.1.1), відповідно питома вага учнівської молоді, яка жодного разу не вживала алкогольні напої, суттєво зменшується (рис. 2.1.2).

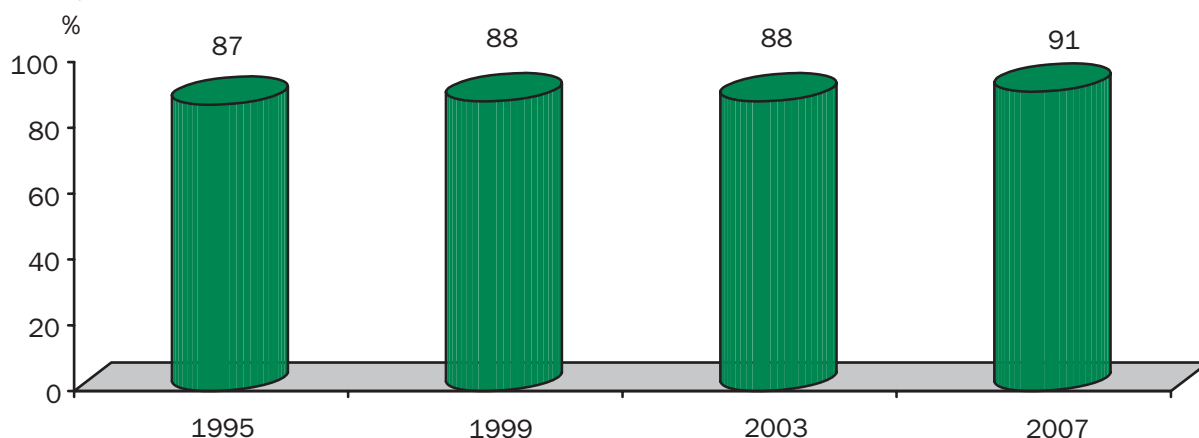

Рис. 2.1.1. Відсоток 15–16-річних учнів, які вживали будь-які алкогольні напої хоча б один раз у житті, %

Якщо попередні опитування показували дані на рівні 12–13% тих, хто жодного разу не вживав алкогольні напої, то в опитуванні 2007 року цей показник зменшився на 4%, тобто на сьогодні ніколи в житті не вживали алкогольних напоїв тільки 8% учнів.

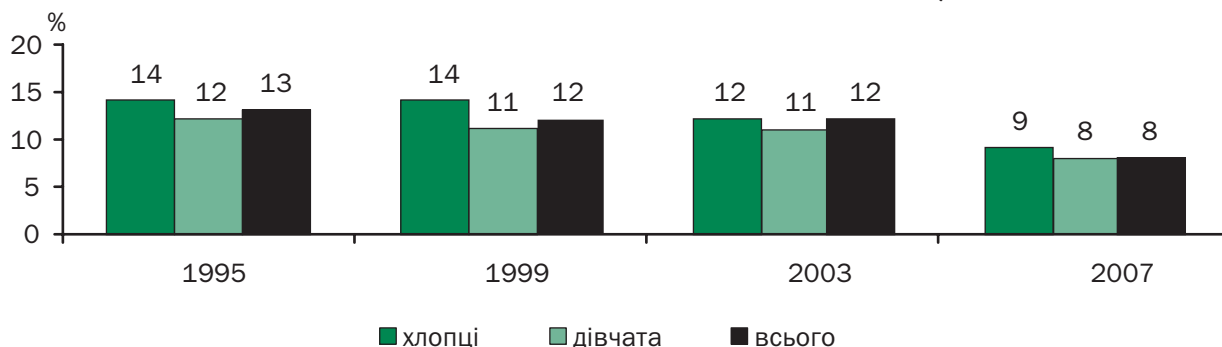
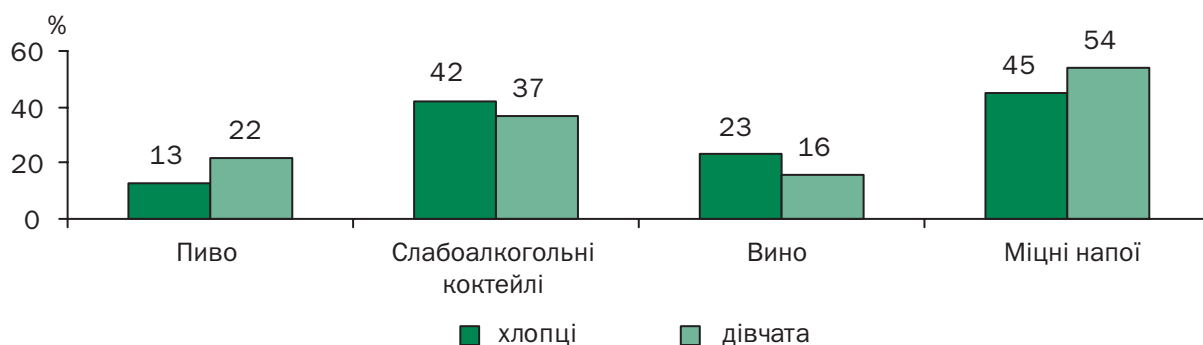

Рис. 2.1.2. Динаміка частки 15–16-річних учнів, які протягом життя жодного разу не вживали алкогольні напої, %

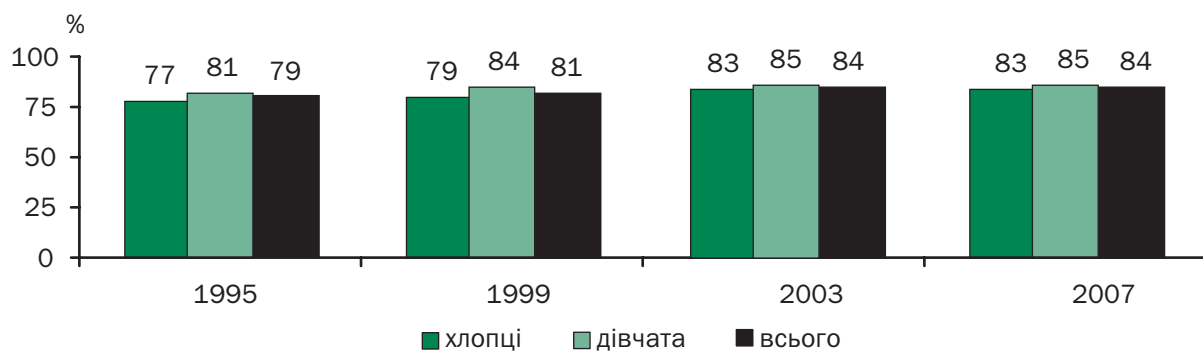
Серед усіх опитаних – 17% ніколи не вживали пива, 39% ніколи не випивали алкогольних коктейлів, 50% ніколи не пробували міцних алкогольних напоїв. Хлопців менше, порівняно з дівчатами, серед прихильників пива та міцних напоїв, тоді як їх більше у сегменті споживання слабоалкогольних коктейлів та вина (рис. 2.1.3).

Рис. 2.1.3. Статевий розподіл частки учнів, які ніколи не вживали певних видів алкогольних напоїв, %

Рівень вживання алкоголю протягом останніх 12 місяців

За результатами опитування 2007 року, рівень поширеності вживання алкогольних напоїв протягом останніх 12 місяців серед 15–16-річної молоді, що навчається у різних закладах освіти, становить 84%. Якщо дослідити в динаміці, рівень поширеності поступово збільшувався протягом 1995–1999 років, з 2003 року зберігає свою стабільність на рівні 84%. Протягом цих років вживання алкогольних напоїв серед дівчат стало дещо частішим, ніж серед хлопців. Так, дані 2007 року свідчать, що рівень вживання алкоголю за останні 12 місяців серед хлопців складає 83%, а серед дівчат – 85% (рис. 2.1.4).

Рис. 2.1.4. Динаміка поширення вживання алкогольних напоїв серед учнів віком 15–16 років протягом останніх 12 місяців, %

Результати попередніх трьох хвиль опитувань показували зменшення відсотка учнів, які протягом року перед опитуванням не вживали алкогольних напоїв, з 21% у 1995 до 16% у 2003 році. Цей показник, за результатами останнього (2007 р.) дослідження, практично не змінився і залишився на рівні 16% (рис. 2.1.5).

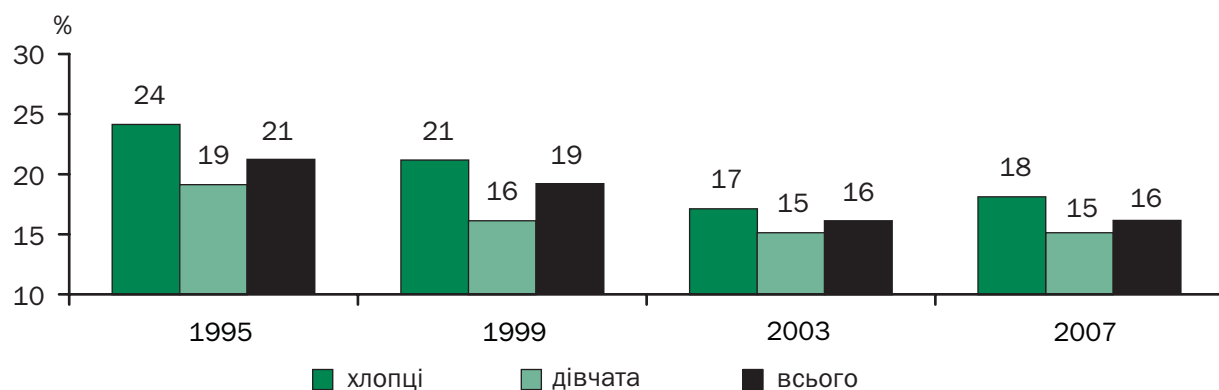

Рис. 2.1.5. Динаміка частки учнів, які не вживали алкоголь протягом року, %

Рівень вживання алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів

Під час дослідження 2007 року про вживання алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів перед опитуванням зазначили 62% опитаних учнів (62% хлопців та 61% дівчат). У порівнянні з результатами попередніх хвиль опитування, відбувається поступове збільшення рівня вживання алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів серед 15–16-річних учнів. Порівняно з результатами 1995 року, цей показник збільшився на 7%. Приблизно однакова питома вага серед хлопців і дівчат (відповідно 62 і 61%), які вживали алкоголь протягом останніх 30 днів у 2007 році (рис. 2.1.6).

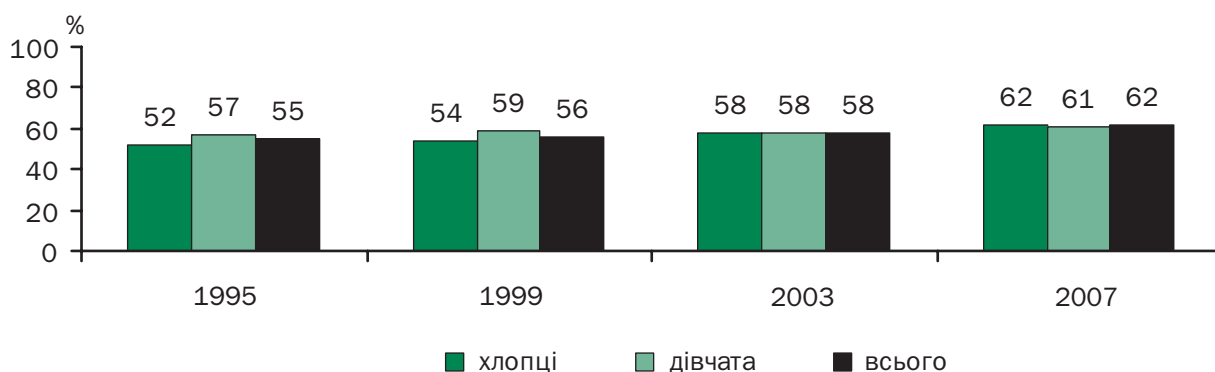

Рис. 2.1.6. Вживання будь-яких алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів серед хлопців та дівчат, %

Найбільш популярними у молодіжному середовищі напоями є пиво, яке, за даними 2007 року, протягом останнього перед опитуванням місяці вживало 63% учнів і 41% споживали вино або шампанське. Стрімкої популярності серед дівчат набуває споживання пива. Так, у 1995 році серед опитаних дівчат таких було тільки 16%, тоді як у 2007-му таких уже стало більше половини. Відбувається помітний спад вживання учнівською молоддю міцних алкогольних напоїв як серед хлопців, так і серед дівчат (рис. 2.1.7 та 2.1.8).

Про вживання домашніх міцних алкогольних напоїв зазначили 7% учнів (8% хлопців і 6% дівчат), вживанню домашнього вина надають перевагу 26% учнів (25% хлопців і 27% дівчат).

Вживання алкоголю пояснюється характерними особливостями сп'яніння, що “розганяє нудьгу”, “дозволяє забути негаразди”, “підіймає настрій”, “надає бадьорості та сміливості” тощо. Ейфоризуюча дія, релаксуючий (розслаблюючий) ефект, можливість швидко на деякий час змінити свою внутрішню психологічну ситуацію, забезпечили алкоголю легальне (!) і важливе місце серед засобів “побутової психофармакології”. Деякі алкогольні напої стали почесною частиною багатьох, у тому числі винятково урочистих і значущих

ритуалів, у низці випадків їх вживання стало традицією (в т.ч. у релігійних обрядах), набуло особливо символічного значення (наприклад, шампанське в новорічні свята) тощо. І хоча більше 80% усієї кількості вживаних алкогольних напоїв у різних країнах споживається споживачами алкогольних напоїв, а не “зловживачами” (тими, хто вживає надмірні дози алкоголю) і 80–90% “нетверезого” травматизму припадає не на осіб з наркологічними розладами, а на формально здорових людей, не слід недооцінювати загрозу популяризації алкогольних напоїв.

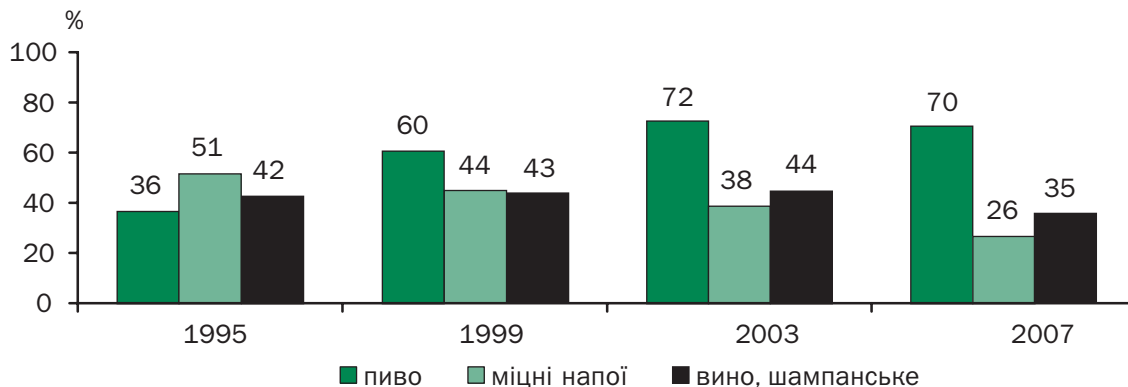

Рис. 2.1.7. Вживання алкогольних напоїв серед хлопців протягом останніх 30 днів, %

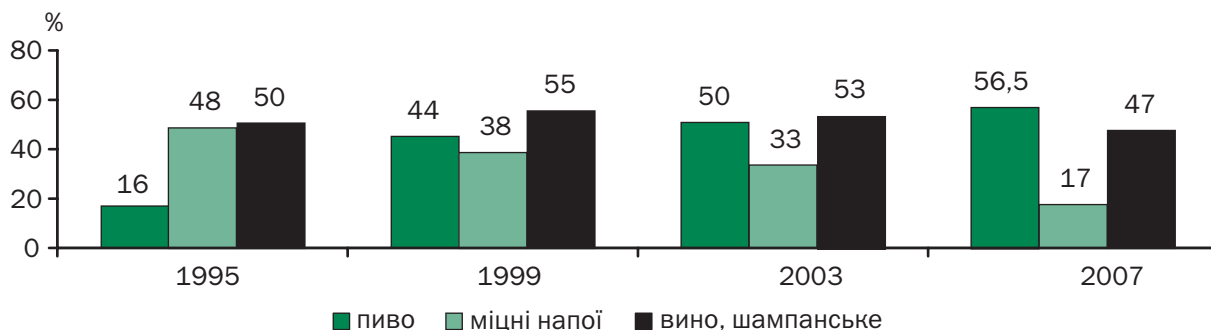

Рис. 2.1.8. Вживання алкогольних напоїв серед дівчат за останні 30 днів, %

Починаючи вживати алкоголь, діти та підлітки ризикують потрапити в алкогольну залежність, заподіяти шкоду своєму здоров'ю та своїй особистості (включаючи самогубство). Споживання алкогольних напоїв може призвести до виникнення соматичних (фізичних), психологічних і соціальних проблем. Безпосередньо стани алкогольного сп'яніння прямо пов'язані з більшістю травм (виробничих, транспортних, побутових) і низкою гострих медичних ускладнень (наприклад, гострий панкреатит, смерть від отруєнь). Збільшення споживання алкоголю прямо корелює зі збільшенням кількості таких захворювань, як рак ротової порожнини і гортані, стравоходу, шлунку, печінки, прямої кишки і молочної залози, гіпертонія, інсульт, цироз печінки, виразка шлунку тощо. І навпаки зі зменшенням рівня споживання алкоголю в суспільстві зменшуються випадки всіх названих і багатьох інших видів захворювань та необхідні витрати систем охорони здоров'я.

Впливовими чинниками, що сприяють популяризації вживання алкоголю, зокрема серед підлітків, є реклама та доступність алкогольних напоїв.

Дослідження доводять, що рекламування алкогольних напоїв справляє прямий вплив на знання, настанови підлітків і на прийняття рішень вживати алкоголь, збільшуючи ризик того, що підлітки почнуть пити. Також доведено, що фізична й економічна доступність алкогольних напоїв призводить до високого рівня поширеності їх вживання. Відповідно, низький рівень фізичної доступності алкогольних напоїв і висока ціна знижують рівень вживання алкоголю в суспільстві взагалі і серед підлітків зокрема.

Алкоголь – широко розповсюджена психоактивна речовина у всьому світі. І Україна не є винятком. Дослідження та щоденний досвід показують, що вживання алкогольних напоїв підлітками досягло в Україні значних масштабів. Хоча дозволений мінімальний вік продажу алкоголю в Україні становить 18 років, багато молодих людей, як показують опитування, мають досвід вживання алкогольних речовин ще до повноліття. Так, результати дослідження 2007 року показують, що 91% учнів віком 15–16 років вживали алкогольні напої хоча б один раз протягом життя. Вживання алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів зазначили 62% учнів. Упродовж років, охоплених дослідженням, можна простежити постійне збільшення вживання алкогольних напоїв. Якщо в 1995 році вживання алкоголю зазначили 87% підлітків, то в 2007 році цей показник становить 91%. Стабільно знижується частка підлітків, які взагалі не вживали алкогольних напоїв протягом життя (у 1995 році цей показник складав 13%, а в 2007 році – 8%). Найбільш вживаними і доступними напоями для учнівської молоді є пиво, вино та шампанське. Так, про вживання пива протягом останніх 30 днів зазначили 63% учнів, про вживання вина або шампанського – 41%. Немає суттєвої відмінності за статтю щодо рівня вживання алкогольних напоїв. Так, алкогольні напої протягом останніх 30 днів перед опитуванням вживали 62% хлопців та 61% дівчат. Найбільш поширеним як серед хлопців, так і серед дівчат є вживання пива (відповідно 70 і 56,5%). Вживання домашніх міцних алкогольних напоїв становить 7%, домашнього вина – 26%.

Вживання алкоголю, особливо молодими людьми, – серйозна соціальна проблема, яка потребує уваги з боку владних і громадських інституцій. Отримані дані свідчать про недостатній рівень регулювання та контролю продажу алкогольних напоїв підліткам. Висока доступність алкоголю в роздрібній торговельній мережі, неконтрольований продаж алкогольних напоїв, зокрема пива, особам, які не досягли 18-річного віку, призвели до дуже значного зростання рівня вживання алкогольних напоїв в учнівському середовищі.

► 2.2. Вік учнів на момент першого вживання алкоголю

Перший досвід споживання пива 16% респондентів мали у віці 9 років. У цьому ж віці 12% учнів перший раз спробували вино або шампанське та 4% учнів поспробували міцні алкогольні напої. Найбільший відсоток першого вживання пива припадає в середньому на 13–14 років (13 і 17% відповідно). Алкогольні коктейлі з вмістом алкоголю до 5% (наприклад “Ром-кола”, “Джин-тонік”, “Longer”, “Shake”) – 14% учнів почали вживати ще не досягнувши 14 років. Перша спроба вживання міцних алкогольних напоїв для 17% опитаних відбулася у 15 років (рис. 2.2.1).

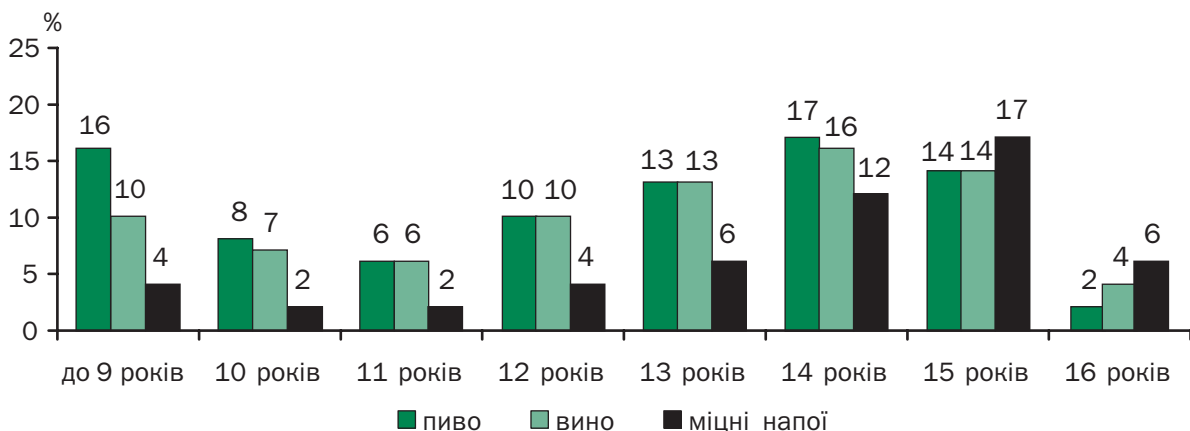

Рис. 2.2.1. Вік на момент першого вживання алкогольних напоїв, серед усіх учнів, %

Отримані результати свідчать, що найбільша кількість учнів пробують вживати різні види алкогольних напоїв у віці 14–15 років. Це саме вік експериментування не лише з різними видами напоїв, а й в цілому експериментування у стосунках з оточуючими, однолітками, пошук себе у подальшому навчанні та професії. Аналіз відповідей хлопців і дівчат щодо віку першого вживання алкоголю показує, що у віці до 9 років більше хлопців, ніж дівчат, починають вживати алкогольні напої. Так, 18% хлопців і 14% дівчат починають вживати пиво у віці до 9 років, і цей показник майже зрівнюється вже в 14-річному віці і становить близько 16%. Досягнувши 14-річного віку, міцні алкогольні напої перший раз спробували 14% хлопців і 12% дівчат. Найбільший відсоток першого вживання слабоалкогольних коктейлів виявився у 14-річному віці – 11% хлопців і 16% дівчат (рис. 2.2.2, 2.2.3). Найчастіше міцні алкогольні напої дівчата пробують у 15 років. Найвищого рівня (18%) показник першого вживання вина дівчат сягає у віці 14 років.

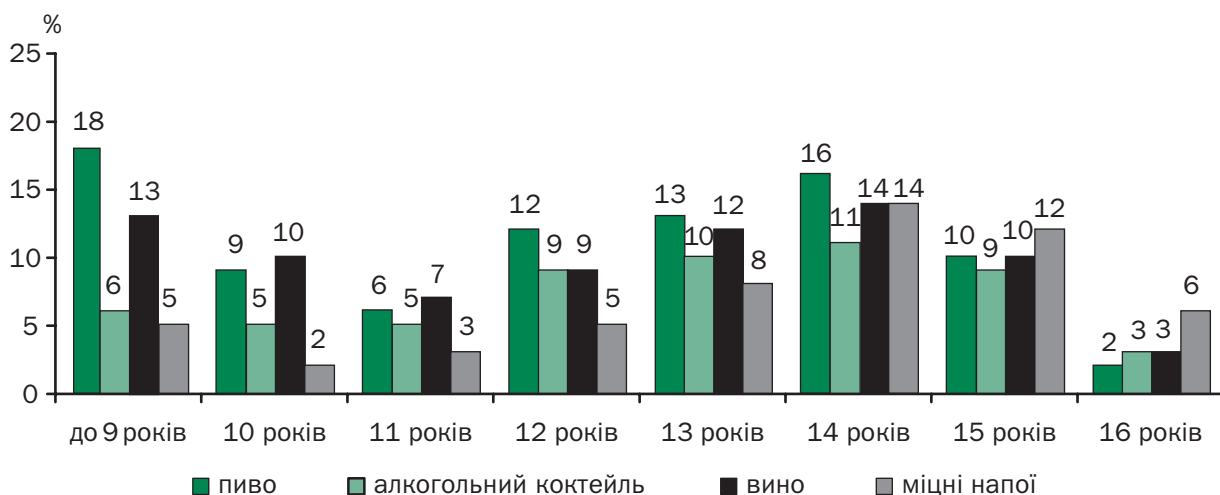

Рис. 2.2.2. Вік першого вживання алкогольних напоїв серед хлопців, %

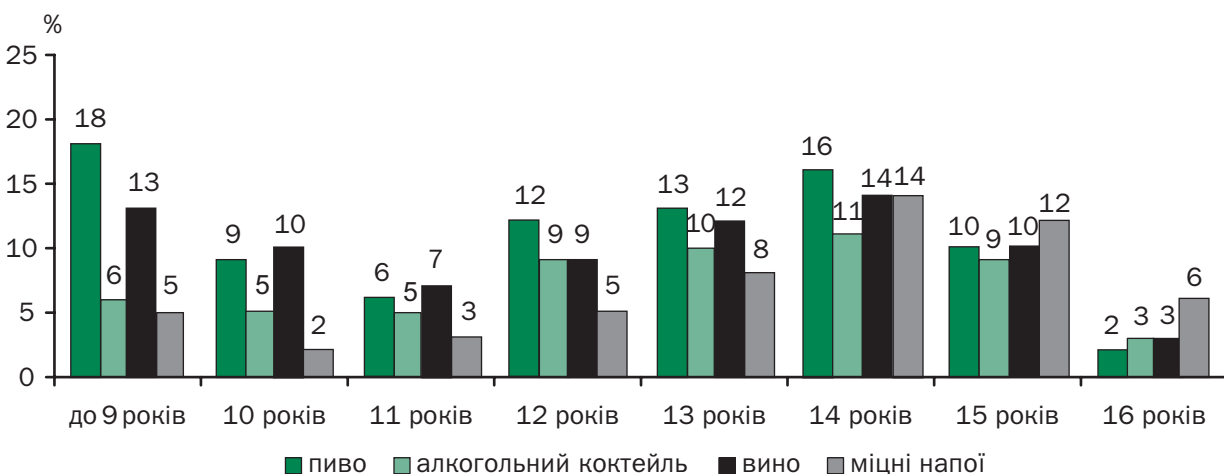

Рис. 2.2.3. Вік першого вживання алкогольних напоїв серед дівчат, %

Отже, сучасна молодь долучається до вживання алкоголю в досить ранньому віці. Головними чинниками впливу на прийняття рішення спробувати алкоголь уперше є: засоби масової інформації чи реклама за участю відомих спортсменів, які для багатьох молодих людей, зокрема хлопців, є прикладом для наслідування; родинне коло та дружнє оточення. Поступово підлітки сприймають таку поведінку як нормальну, і по мірі дорослішання вживання алкоголю стає культурним чинником і для більшості – стандартним

елементом соціальної поведінки. Про це свідчать дані серед тих, хто взагалі не вживав алкогольні напої. Питома вага їх у 2007 році, порівняно з минулими опитуваннями, зменшилася на 4% і становить лише 8% від загалу опитаних.

Гендерні відмінності щодо досвіду вживання алкоголю чітко простежуються у віці від 9 до 11 років. У кожній віковій групі більше хлопців, ніж дівчат, перший раз вживали алкогольні напої, тоді як від 12 до 15 років ці відмінності стають менш значущими.

Перший випадок алкогольного сп'яніння – це подія в житті, яка своїм значенням не поступається початку вживання алкоголю. Часті випадки сп'яніння можуть бути показником небезпечного вживання алкоголю, тому що навіть одна надмірна доза алкоголю тягне за собою шкідливі наслідки для здоров'я. У міру дорослішання актуальність впливу вживання алкоголю на стан здоров'я поступово втрачається, учні починають активніше пробувати міцні алкогольні напої, і стан сп'яніння у зв'язку із цим відчують усе більше підлітків. До того ж вік 14–15 років – це вік експериментування, дорослішання та випробовування себе. В цьому ж віці зміцнюються соціальні зв'язки, значущість групи однолітків стає найбільш сильною. Реклама вживання алкоголю спонукає молодь на перше та подальше вживання. Традиції вживання алкоголю на свята та в родині також є чинником раннього залучення учнів до споживання алкоголю.

Раннє вживання алкогольних напоїв призводить до різних проблем з фізичним і психічним здоров'ям. На рішення спробувати алкоголь впливає багато чинників, серед яких важливе місце посідає приклад батьків, проблеми з оточенням. Для того щоб попередити вживання алкогольних напоїв у підлітковому віці, вочевидь, профілактичну роботу з дітьми необхідно починати в досить ранньому віці. Мета такої роботи – сформулювати правильне ставлення до свого здоров'я, надати необхідні навички та показати альтернативні види поведінки. Комплексні профілактичні програми, які мають починатись до віку появи зацікавленості та початку експериментування з алкоголем, мають бути спрямовані і на найближче оточення учня – на його батьків і друзів. Дослідження механізмів впливу профілактичних заходів показують, що дуже важливо враховувати соціальну функцію вживання алкоголю. Тому що для молодих людей вживання алкоголю має досить привабливий ефект, як, наприклад, зняття стресу, сексуальність, підвищення настрою, відчуття успішності. Отже, зменшення кількості рекламних матеріалів щодо алкоголю, навіть якщо вони не спрямовані безпосередньо на дітей і підлітків, сприятиме зменшенню вживання алкоголю серед цих груп населення.

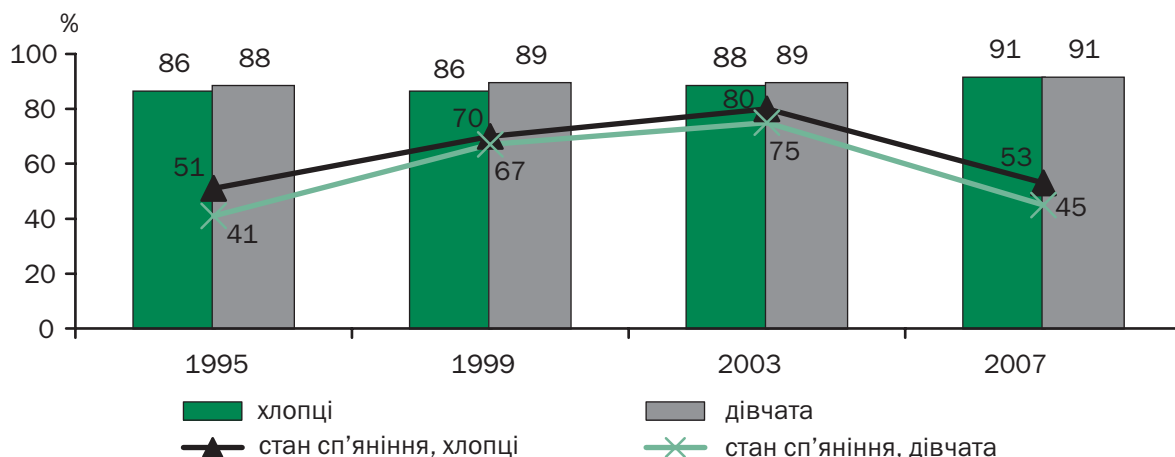
► 2.3. Інтенсивність вживання алкоголю серед 15–16-річних підлітків

У цьому розділі проаналізовані результати опитування учнів щодо частоти вживання алкогольних напоїв протягом життя, протягом останнього року й останніх 30 днів.

Частота вживання алкогольних напоїв протягом життя

Як уже відзначалося, за результатами дослідження 2007 р. виявилось, що 91% учнів 15–16 років вживали будь-які алкогольні напої принаймні 1 раз протягом життя. У порівнянні з результатами дослідження 2003 року, показник збільшився – тоді він складав 88%.

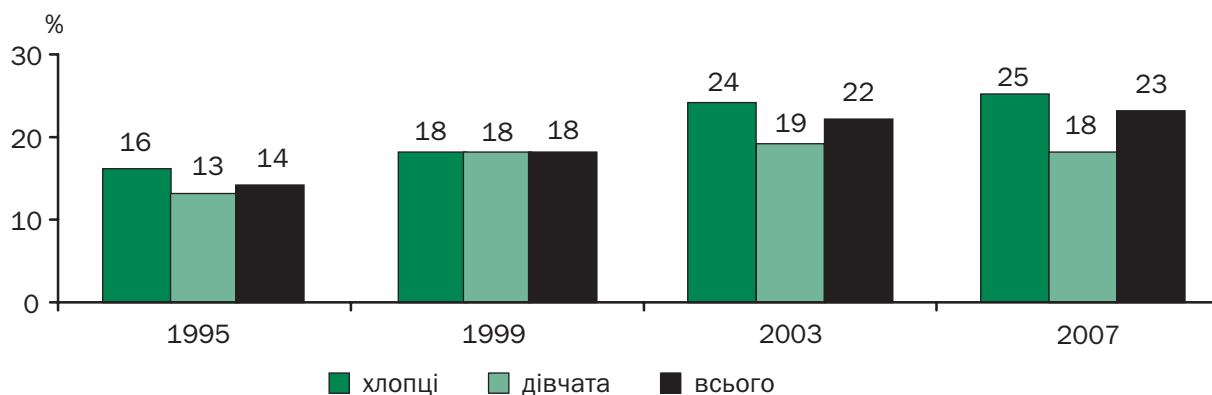
Стан сп'яніння принаймні 1 раз в житті відчували 49% 15–16-річних учнів. Цей показник у 2007 році суттєво зменшився як серед хлопців, так і серед дівчат у порівнянні з 2003 роком. Якщо серед хлопців у 2003 році стан сп'яніння відчували 80%, то у 2007 році про це повідомили 53%. Серед дівчат цей показник зменшився із 75% до 45%. При цьому вживання алкоголю як серед хлопців, так і серед дівчат у порівнянні з 2003 роком суттєво не змінилося (рис. 2.3.1).

Рис. 2.3.1. Вживання алкоголю хоча б 1 раз у житті серед хлопців та дівчат і стан сп'яніння, %

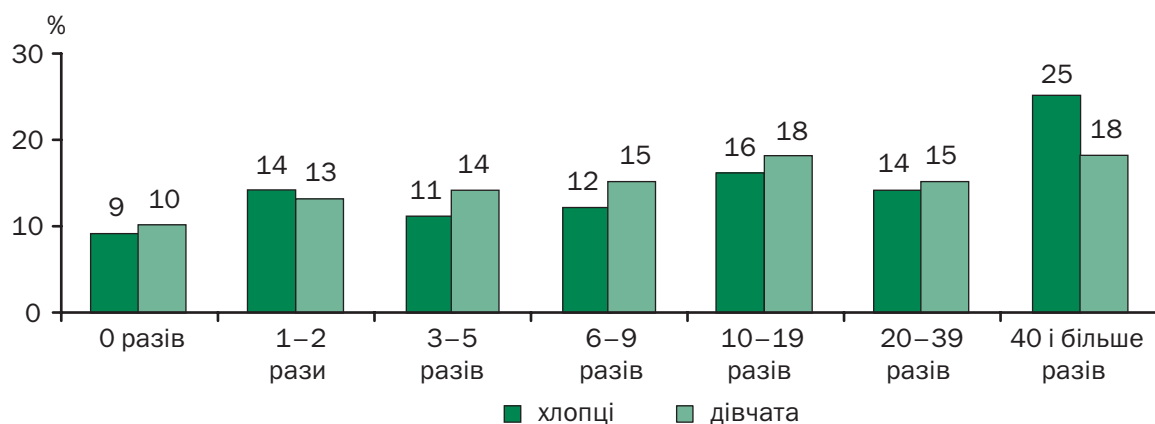
23% учнів зазначили, що вживали алкогольні напої 40 та більше разів протягом життя. Цей показник суттєво збільшився, порівняно з результатами дослідження 1995 року.

Суттєві зміни щодо досвіду вживання алкоголю відбулися серед хлопців. Так, за результатами дослідження 1995 року, 16% хлопців зазначили, що вони вживали алкоголь 40 та більше разів. Результати наступних трьох хвиль опитувань показують стабільне підвищення відсотка учнів, які вживали алкоголь 40 та більше разів. У 2007 році цей показник становить 25%. Серед дівчат рівень вживання алкоголю 40 та більше разів протягом життя в 1995 році склав 13%, у 2007 році – 18% (рис. 2.3.2).

Рис. 2.3.2. Динаміка вживання алкогольних напоїв 40 та більше разів протягом життя, %

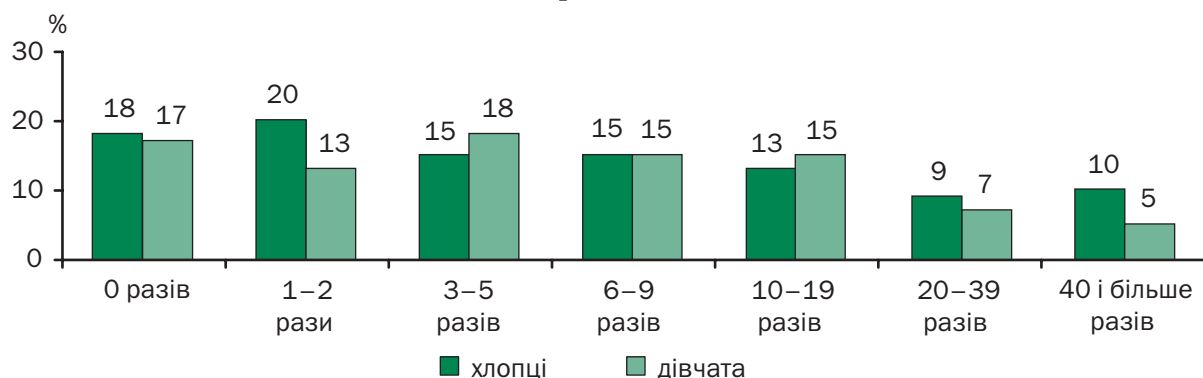
Найбільш суттєва різниця щодо інтенсивності вживання алкогольних напоїв протягом життя серед хлопців та дівчат простежується саме стосовно частоти вживання 40 та більше разів (відповідно 25 і 18%) (рис. 2.3.3).

Рис. 2.3.3. Співвідношення частоти вживання алкогольних напоїв серед хлопців та дівчат протягом життя, %

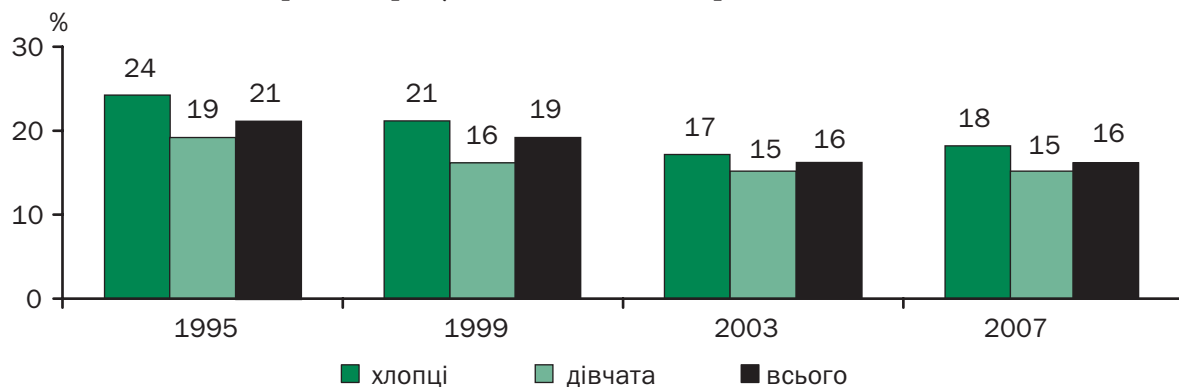
Інтенсивність вживання протягом 12 місяців

Протягом останніх 12 місяців принаймні 1 раз алкогольні напої вживали 84% учнів. Стан сп'яніння принаймні 1 раз відчували 32% учнів. 20% хлопців та 13% дівчат зазначили вживання алкогольних напоїв 1–2 рази. Майже однаковими є показники вживання алкогольних напоїв 6–9 разів (по 15% як хлопців, так і дівчат). Вживання алкоголю 40 та більше разів зазначили 10% хлопців та 5% дівчат (рис. 2.3.4).

Рис. 2.3.4. Частота вживання алкогольних напоїв серед хлопців та дівчат протягом останніх 12 місяців, %

Частка учнів, які протягом 12 місяців перед опитуванням не вживали алкоголь жодного разу, знижувалася протягом трьох хвиль досліджень, результати 2007 року залишаються близькими до 2003 року. Протягом усіх хвиль опитувань питома вага хлопців, які не вживали алкоголь взагалі впродовж року, вища, ніж дівчат (рис. 2.3.5).

Рис. 2.3.5. Динаміка частки учнів, які протягом 12 місяців не вживали алкоголь взагалі, %

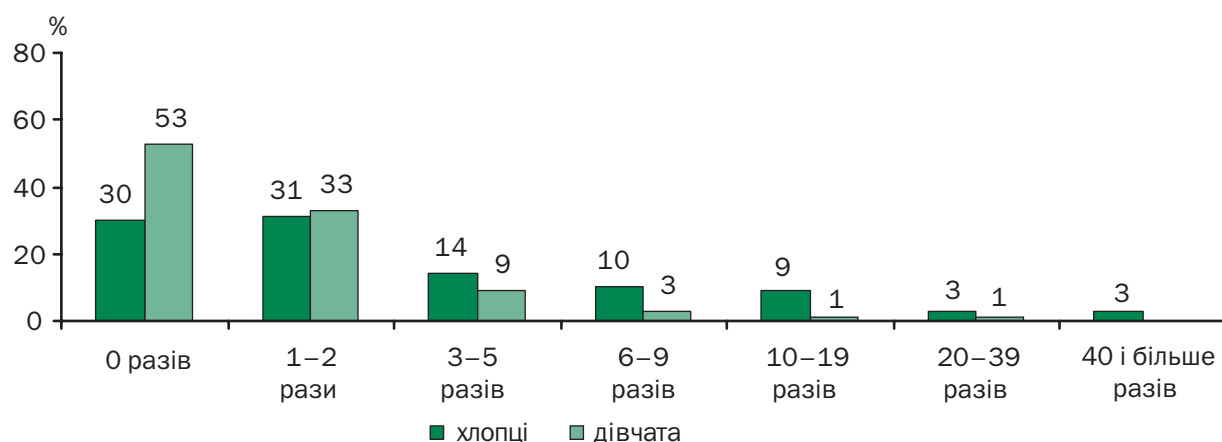
Інтенсивність вживання протягом останніх 30 днів

Протягом останніх 30 днів, що передували опитуванню, хоча б раз 62% учнів вживали алкогольні напої, переважно пиво (63% учнів зазначили, що вживали пиво протягом зазначеного терміну). Найменш поширеними серед 15–16-річних учнів є міцні алкогольні напої. Хоча б один раз протягом останніх 30 днів їх вживали 22% учнів. 41% учнів протягом зазначеного терміну вживали коктейлі з вмістом алкоголю приблизно 5%. Пиво залишається найпоширенішим напоєм серед підлітків за останні 30 днів, незалежно від того, скільки разів вони вживали алкоголь протягом цього терміну (табл. 2.3.1). При цьому бачимо, що хлопці вживають пиво набагато частіше, ніж дівчата (рис. 2.3.6).

Таблиця 2.3.1

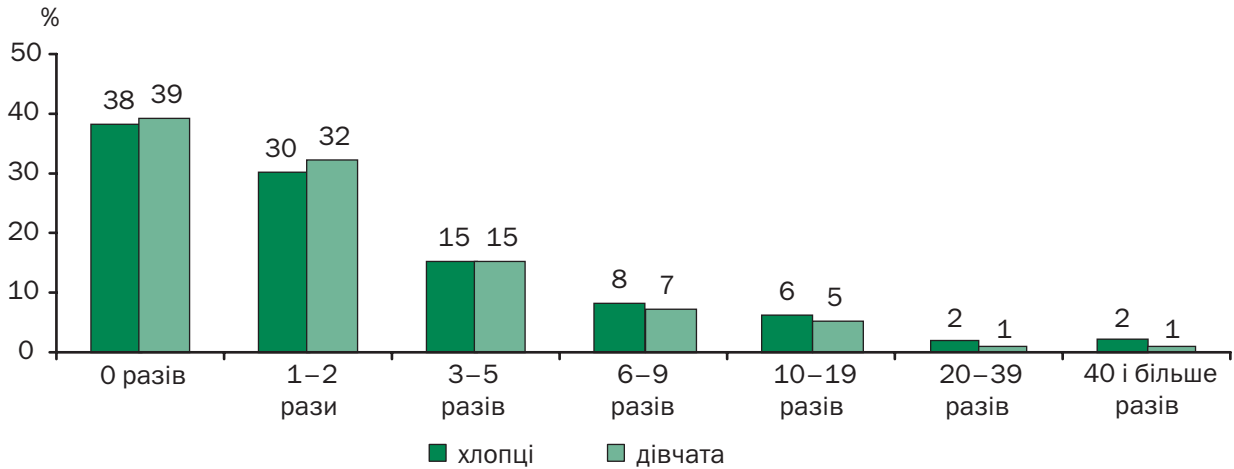
**Частота вживання алкогольних напоїв серед усіх учнів
протягом останніх 30 днів, %**

	Частота вживання						
	0 разів	1–2 рази	3–5 разів	6–9 разів	10–19 разів	20–39 разів	40 і більше разів
Будь-які алкогольні напої	38	31	15	8	6	1	1
Пиво	37	30	14	8	7	2	2
Вино або шампанське	59	28	7	3	1	1	1
Міцні напої	78	13	4	3	1	0	0
Коктейлі (ром-кола, джин-тонік)	67	19	6	3	2	1	1
Домашнє вино	74	20	4	1	1	0	0
Домашні міцні напої	93	5	1	0	0	0	0

Рис. 2.3.6. Частота вживання пива серед хлопців та дівчат протягом останніх 30 днів, %

Немає суттєвої різниці між частотою вживання алкогольних напоїв хлопцями та дівчатами. Так, 62% хлопців та 61% дівчат вживали будь-які алкогольні напої протягом 30 днів (рис. 2.3.7).

Рис. 2.3.7. Частота вживання будь-яких алкогольних напоїв за останні 30 днів серед хлопців та дівчат, %

Якщо серед дівчат міцні алкогольні напої вживали 17%, то питома вага хлопців значно вища – 27%. Частота вживання міцних напоїв серед хлопців складає: 1–2 рази – 15%, 3–5 разів – 5%, 6–9 разів – 4% (дівчат відповідно 11%, 3%, 2%).

Більш поширеним серед дівчат є вживання вина або шампанського. Так, 1–2 рази цей вид алкоголю вживали 33% дівчат, 3–5 разів – 9%.

Вживання алкоголю 40 та більше разів протягом останніх 30 днів зазначили 3% хлопців та 0,3% дівчат.

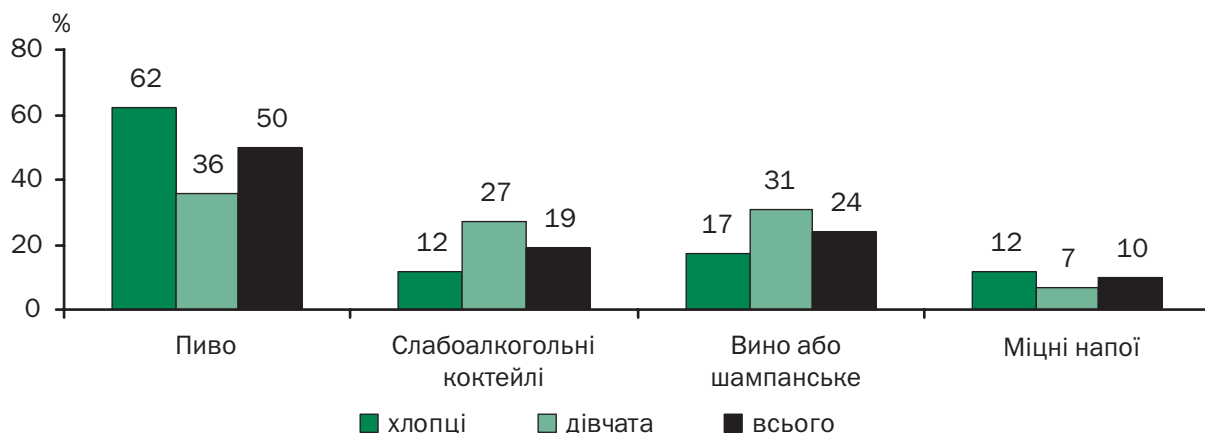
Вищенаведені дані доводять, що для підлітків вживання алкоголю стало доволі регулярним явищем. Можна припустити, що для досить великої кількості учнів проведення вільного часу безпосередньо супроводжується вживанням алкогольних напоїв. Хоча, згідно з українським законодавством, спиртні напої заборонено продавати особам віком до 18 років, але навіть міцні напої є доступними для підлітків у торговельній мережі. Відповідно до українського законодавства, пиво не належить до спиртних напоїв, тому контроль за продажем цього напою практично не здійснюється. Регулярне вживання алкоголю також залежить від вартості відповідного напою. Так, пиво та слабоалкогольні коктейлі за ціною є більш доступними для учнівської молоді, ніж міцні алкогольні напої.

Значне поширення вживання алкогольних напоїв серед підлітків, частота їх вживання говорять не тільки про високий рівень доступності алкоголю, а й про те, що вживання алкоголю для них уже є регулярною практикою. Для половини респондентів вживання пива протягом останніх 30 днів відбувалося хоча б 1 раз. 10% учнів купували пиво для власного споживання в роздрібній торговельній мережі 3–5 разів, 15% учнів купували вино та 9% учнів 1–2 рази купували міцні напої.

► 2.4. Останнє вживання алкоголю: види та кількість випитого

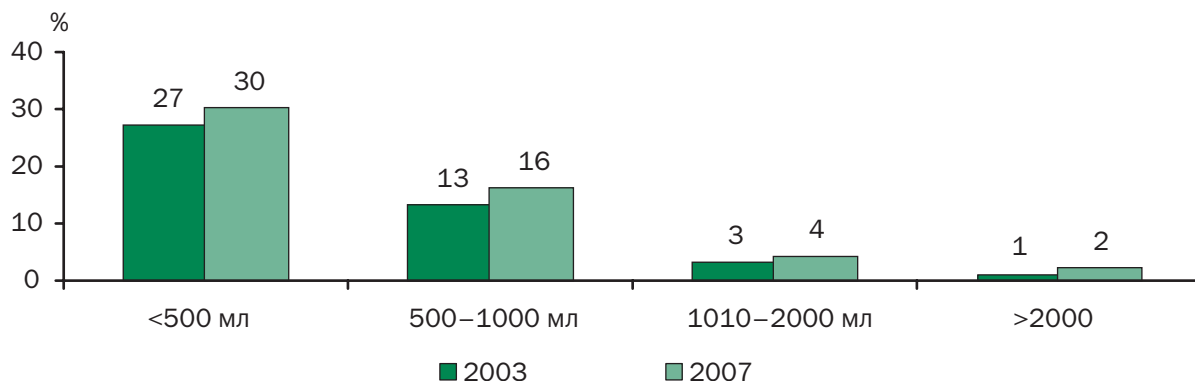
Результати опитування показали, що 38% учнів випивали останній раз протягом останнього тижня перед опитуванням, а саме про це повідомили 39% хлопців та 36% дівчат. Два тижні перед опитуванням вживали алкоголь 13% учнів (12% хлопців та 14% дівчат).

Під час останньої випивки 50% учнів вживали пиво (про це повідомили 62% хлопців та 36% дівчат). Поширеним серед підлітків видом алкогольних напоїв також є вино, яке вживали 17% хлопців та 31% дівчат; 12% хлопців та 27% дівчат вживали слабоалкогольні коктейлі (рис. 2.4.1).

Рис. 2.4.1. Співвідношення видів алкогольних напоїв під час останнього їх вживання серед учнів, %

Під час останньої випивки 32% хлопців та 28% дівчат вживали менше 500 мл пива, до 1000 мл пива вживали 21% хлопців та 8% дівчат. У порівнянні з результатами 2003 року кількість пива, яку вживали під час останньої випивки, збільшилася (рис. 2.4.2).

Рис. 2.4.2. Порівняння кількості вживання пива під час останньої випивки у 2003 та 2007 роках, серед усіх учнів, %

Досить популярними у молодіжному середовищі сьогодні є слабоалкогольні напої, які з кожним роком стають ще більш популярними та доступними. У порівнянні з 2003 роком, питома вага тих, хто вживав цей вид алкогольних напоїв, суттєво збільшилась, а саме з 14% до 22% під час останньої випивки. У даному випадку учні вживали до 500 мл цих напоїв. Якщо у 2003 році слабоалкогольні напої до 500 мл під час останньої випивки вживали 10% хлопців та 19% дівчат, то у 2007 році цей показник сягнув 17% та 28% відповідно. Суттєво збільшився відсоток тих учнів, які під час останньої випивки вживали слабоалкогольні напої об'ємом від 500 мл до 1000 мл, а саме з 6% у 2003 році до 11% у 2007 році, тобто майже у 2 рази. Можна припустити, що таке збільшення пов'язане як з легкою доступністю цього алкогольного напою в торгівельній мережі, так і з його порівняно низькою ціною (рис. 2.4.3).

Спостерігається суттєве зменшення вживання міцних алкогольних напоїв серед учнів під час останньої випивки. Якщо у 2003 році від 50 до 100 мл міцних напоїв вживали 12% учнів (15% хлопців та 9% дівчат), то у 2007 році про це повідомили 7% учнів (9% хлопців та 6% дівчат). Знизилася серед учнів і вживання міцних алкогольних напоїв в об'ємі понад 300 мл – з 3% у 2003 році до 2% у 2007 (рис. 2.4.4).

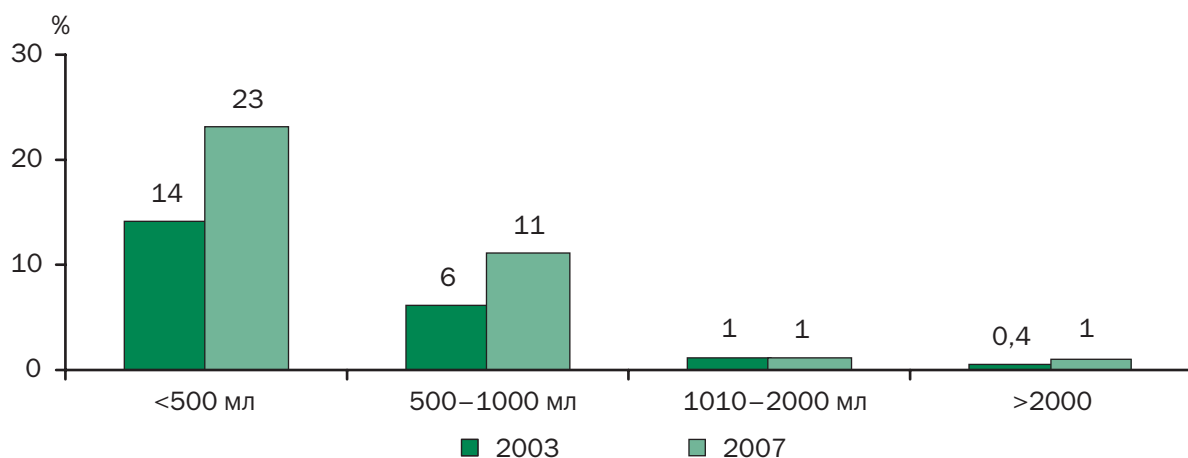

Рис. 2.4.3. Вживання слабоалкогольних коктейлів під час останньої випивки серед усіх учнів, %

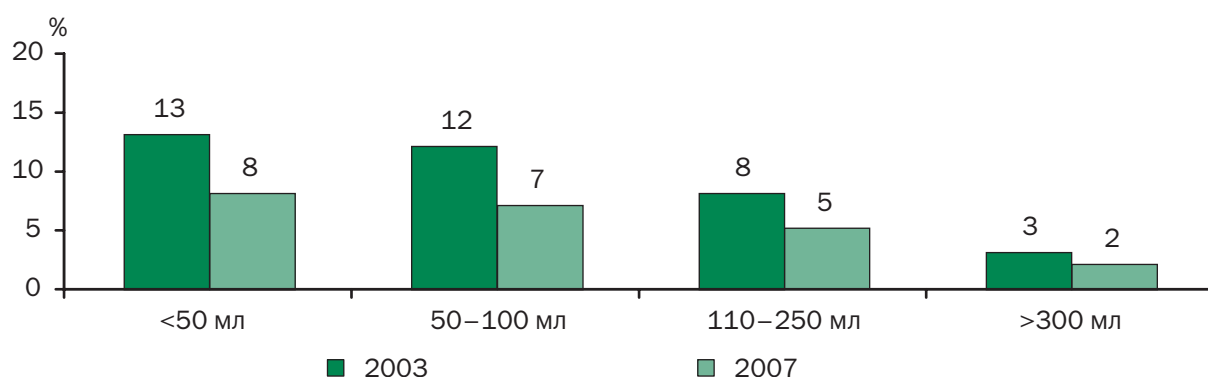

Рис. 2.4.4. Вживання різних об'ємів міцних алкогольних напоїв серед учнів під час останньої випивки, %

Загалом протягом останніх 30 днів 43% хлопців та 29% дівчат повідомили, що вживали 5 чи більше порцій алкогольних напоїв принаймні 1 раз (це так зване “binge drinking”). Для 18% хлопців та 15% дівчат це траплялося тільки 1 раз протягом останнього місяця. 3–5 разів це відбувалося з 8% хлопців та 5% дівчат (рис. 2.4.5).

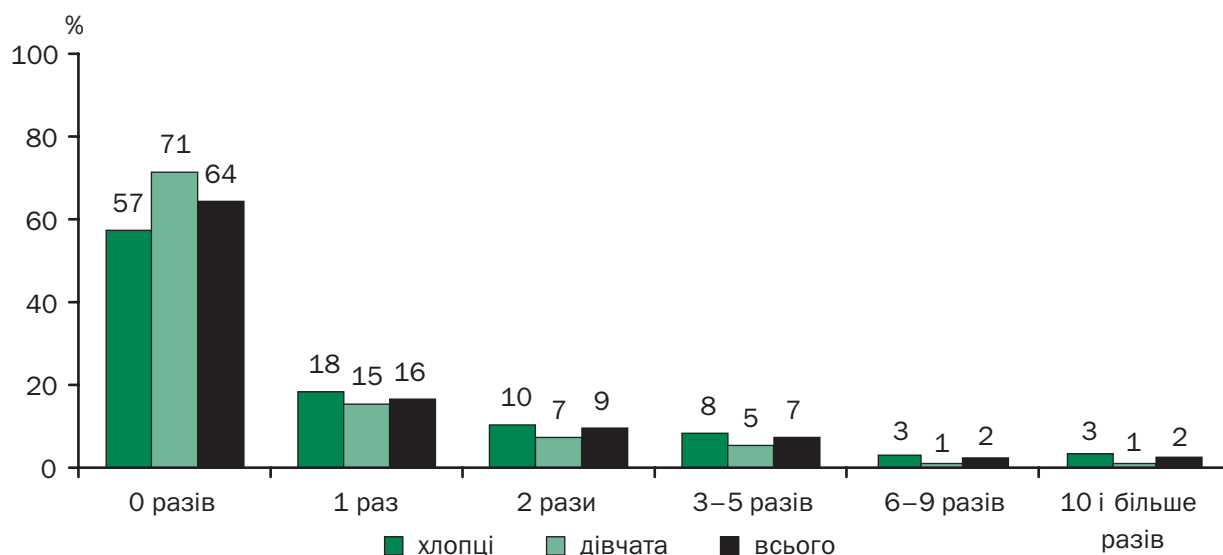

Рис. 2.4.5. Частота вживання 5 чи більше порцій спиртного підряд протягом останніх 30 днів, %

Вживання алкоголю серед підлітків є однією зі складових процесу комунікації всередині неформальних груп і підліткових субкультур. Приналежність до неформальних груп однолітків, наслідком чого є досвід вживання алкогольних напоїв, може сприйматися підлітками на цьому етапі як ознака розвитку та дорослішання. Вживання алкоголю в рамках норми є ознакою соціальної поведінки та більш характерне для згуртованих груп. З іншого боку, вживання алкоголю понад міру нерідко є порушенням соціальної поведінки (Maggs&Hurrelmann, 1998).

Частота вживання алкоголю не обов'язково означає зловживання цим продуктом. Регулярне вживання невеликої кількості алкоголю є, швидше за все, елементом нормальної поведінки серед дорослих. Однак надмірне вживання алкоголю призводить до негативних наслідків як для самого учня, так і для оточуючих, а саме може спричинити травми, нещасні випадки, погіршення самопочуття, зниження рівня спроможності навчатись і навіть може призвести до самогубства.

Картина останнього вживання алкоголю дозволяє нам отримати більш чіткі уявлення про алкогольну поведінку підлітків, а саме: чи є тенденція напиватися доп'яна, вживати надвеликі кількості алкогольних напоїв, який вид напою вживався. За отриманими даними, 38% учнів вживали алкогольні напої на тижні, що передував опитуванню. Якщо дослідити останню випивку, то найбільш поширеним є вживання пива, вина або шампанського. Серед дівчат показник вживання слабоалкогольних коктейлів у 2 рази перевищує їх вживання серед хлопців. Деякі учні зазначали декілька алкогольних напоїв, які вони споживали під час останньої випивки. Надмірне вживання пива під час останньої випивки, а саме більше однієї стандартної пляшки, поширене серед 20% учнів. Надмірне вживання алкогольних коктейлів характерне для 13% учнів, а міцні напої в об'ємі понад 50 мл вживали 15% учнів.

Вживання 5 та більше порцій алкоголю підряд (так зване "binge drinking") хоча б 1 раз за останні 30 днів зазначили 43% хлопців та 29% дівчат. Така кількість алкоголю перевищує рекомендовану ВООЗ безпечну дозу алкоголю для дорослих чоловіків та жінок у 2 рази. За даними міжнародних досліджень, при такому вживанні алкоголю відбувається зниження спроможності до навчання та праці, суттєво підвищується ризик шкоди здоров'ю учня, нещасних випадків, травм, незахищеного сексу, суїцидів.

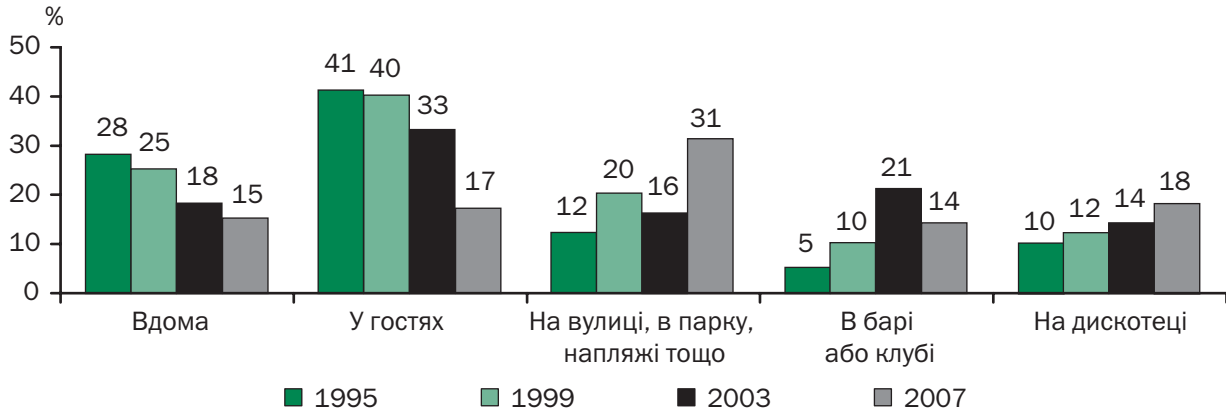
Усі ці дані підкреслюють необхідність профілактичної роботи з учнями саме з акцентом на наслідки вживання та надмірного вживання алкоголю для самого учня та його оточення.

► 2.5. Місця вживання алкогольних напоїв останнього разу

За отриманими даними, суттєво знизився відсоток учнів, які вживають алкогольні напої в гостях, з 41% у 1995 році до 17% у 2007 році. Збільшився відсоток учнів, які вживають алкоголь на вулиці, в парку та пляжі тощо, з 11% в 1995 році до 31% у 2007-му. Поступово зростає відсоток вживання алкоголю на дискотеках – з 10% в 1995 році до 18% у 2007 році (рис. 2.5.1).

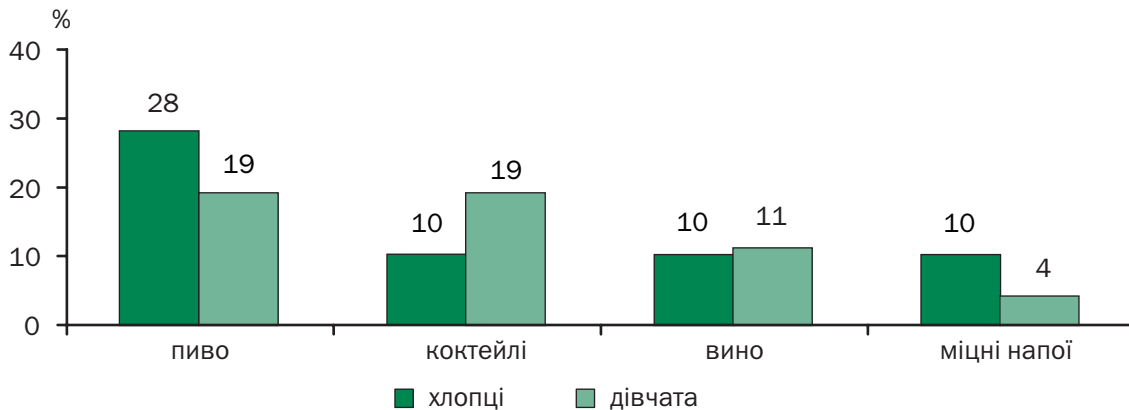
Як хлопці, так і дівчата вживали алкогольні напої під час останньої випивки найчастіше на вулиці або в парку. Про це зазначили 34% хлопців та 28% дівчат. Вживали алкогольні напої вдома під час останньої випивки 12% хлопців та 19% дівчат.

Місцем вживання алкогольних напоїв учнями при проведенні дозвілля нерідко стають бари, дискотеки тощо. Так, 39% учнів купували пиво в цих закладах хоча б 1 раз, 2 рази купували пиво 24%, 14% купували коктейлі, 10% купували вино або шампанське. Міцні алкогольні напої 1–2 рази купували на дискотеках та в барах 7% учнів.

Рис. 2.5.1. Місця вживання алкогольних напоїв серед усіх учнів під час останньої випивки, у динаміці, %

Якщо говорити про те, які напої обирають хлопці та дівчата в барах, на дискотеках, то найбільш популярним як серед хлопців, так і серед дівчат залишається пиво, а саме 28% хлопців та 19% дівчат купували пиво в вищезазначених місцях 1–2 рази. Дівчата, окрім пива, часто вживають слабоалкогольні коктейлі. Міцні напої купували 1–2 рази протягом останнього місяця в барах та на дискотеках 10% хлопців і 4% дівчат (рис. 2.5.2).

Рис. 2.5.2. Співвідношення учнів, які купували алкогольні напої в барах чи на дискотеках протягом останніх 30 днів 1–2 рази, %

Протягом останніх 30 днів вживали пиво в барах та на дискотеках більше 20 разів 3% хлопців та 1% дівчат. Коктейлі з тією ж частотою вживали 1% хлопців та 0,5% дівчат. Міцні алкогольні напої 20 та більше разів вживали 1% хлопців та 0,2% дівчат.

► 2.6. Оцінка стану сп'яніння: “досвід” перебування та ступінь сп'яніння під час останньої випивки

Досвід перебування в стані сп'яніння

Хоча б один раз у житті відчували стан сп'яніння 51% учнів. Серед хлопців цей показник становить 54%, серед дівчат 42%. 31% учнів зазначили, що протягом життя відчували стан сп'яніння 1–2 рази, та 9% зазначили перебування в стані сп'яніння 3–5 разів. Серед дівчат цей показник складає 1–2 рази – 31%, 3–5 разів – 9%.

Уперше в житті найбільша кількість учнів відчувала стан сп'яніння у віці 15 років – 20%. У віці 14 років стан сп'яніння вперше відчули 12% учнів, а у віці до 9 років – 2% учнів (рис. 2.6.1).

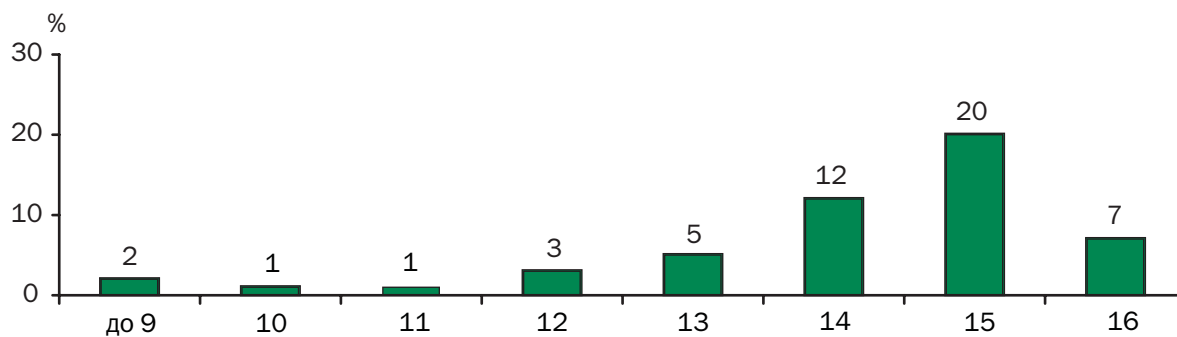

Рис. 2.6.1. Розподіл учнів за віком, коли вперше відчували стан сп'яніння, %

Серед хлопців 18% відчували вперше стан сп'яніння у віці 15 років, серед дівчат цей показник складає 21%.

Протягом останніх 12 місяців 22% учнів перебували в стані сп'яніння 1–2 рази (22% хлопців та 21% дівчат), а протягом останніх 30 днів перед опитуванням – 13% (15% хлопців та 10% дівчат).

У порівнянні з результатами попередніх досліджень, кількість учнів, які відчували стан сп'яніння протягом останніх 30 днів, збільшувалася протягом 1999–2003 років та зменшилася нижче рівня 1995 років в 2007 році і складала 13% (рис. 2.6.2).

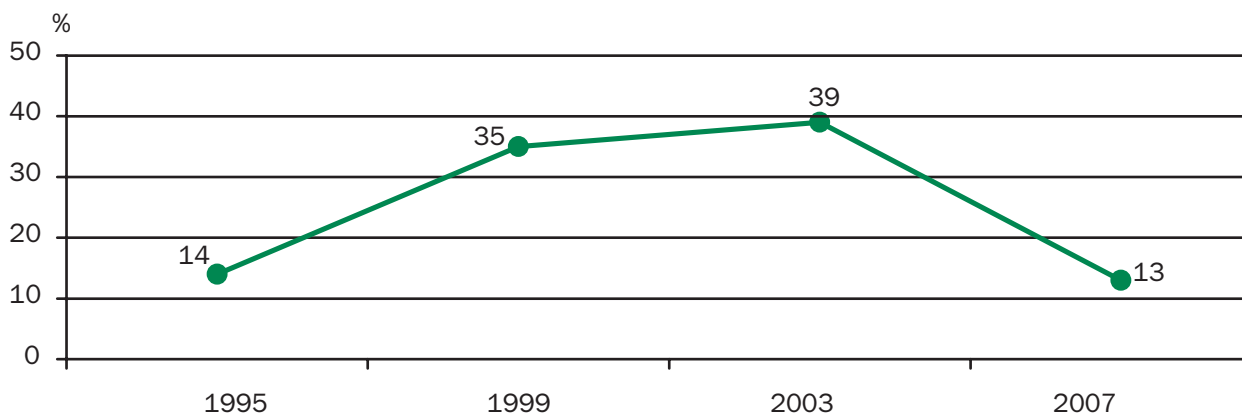

Рис. 2.6.2. Відсоток учнів, які відчували стан сп'яніння протягом останніх 30 днів

Ступінь сп'яніння під час останньої випивки

У запитальнику для учнів було запропоновано згадати останній раз, коли вживали алкогольні напої та відчували стан сп'яніння, і охарактеризувати ступінь сп'яніння за шкалою від 1 до 10, де 1 – тільки приємні відчуття та 10 – сильне сп'яніння. Результати показали, що 24% учнів відчували тільки приємні відчуття (22% хлопців та 25% дівчат). Середній ступінь сп'яніння зазначили 7% учнів (8% хлопців та 6% дівчат). Сильне сп'яніння відчували 2% учнів (табл. 2.6.1).

Таблиця 2.6.1

Ступінь сп'яніння під час останньої випивки (2007 р.), %

	Хлопці	Дівчата	Загалом
Ніколи не відчував(ла) сп'яніння	28	36	32
1 – тільки приємні відчуття	22	25	23
2	12	11	11
3	12	10	11
4	8	6	7
5	8	6	7
6	3	3	3
7	3	1	2
8	2	1	2
9	1	1	1
10 – сильне сп'яніння	2	1	2

Якщо порівняти ці показники ступеня сп'яніння учнів з даними попередніх досліджень, то можна побачити, що частка учнів, які відчували сильне сп'яніння, у 2003 році зросла, а в 2007 році зменшилася (рис. 2.6.3).

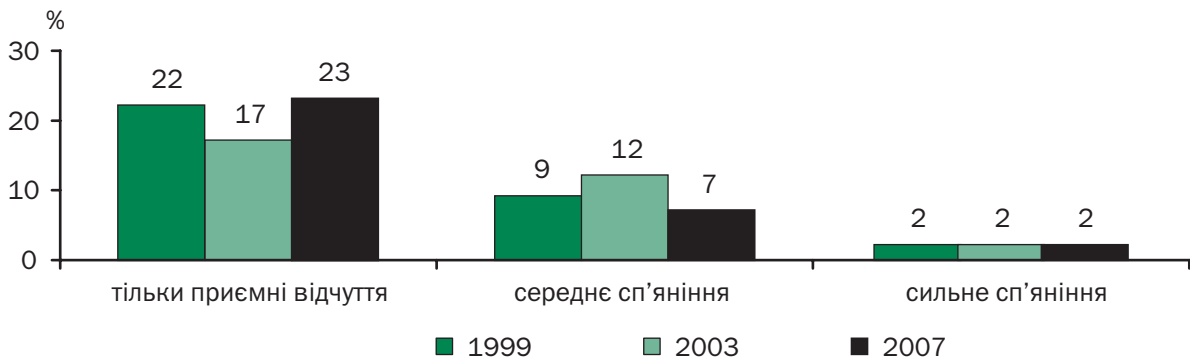

Рис. 2.6.3. Розподіл відповідей респондентів щодо ступеня сп'яніння під час останньої випивки, %

Часті випадки сп'яніння можуть бути показником небезпечного вживання алкоголю, тому що навіть одна надмірна доза алкоголю тягне за собою шкідливі наслідки для здоров'я. Результати дослідження показують, що частка підлітків, які відчували стан сп'яніння протягом останніх 30 днів, у 2007 році зменшилась у порівнянні з попередніми роками. У міру дорослішання актуальність впливу вживання алкоголю на стан здоров'я поступово втрачається, учні більш активно починають пробувати міцні алкогольні напої, і стан сп'яніння у зв'язку із цим відчувають усе більше підлітків. Реклама вживання алкоголю спонукає молодь до першого та подальшого вживання. Традиції вживання алкоголю на свята та в родині також є чинником раннього залучення учнів до споживання алкоголю.

Оскільки домінуюча більшість негативних алкогольних проблем, пов'язаних саме зі станом сп'яніння внаслідок вживання алкоголю ("п'яні травми", "п'яні ДТП", виробничі негаразди, "нетверезі сімейні конфлікти" тощо), мають місце в основному з людьми, які поки що просто вживають алкогольні напої, а не з тими, хто вже має залежність, суспільство та держава мають сприяти зростанню відчуття особистої етичної та юридичної відповідальності осіб, які вживають алкогольні напої та продають алкогольні напої. Додатково суспільство має забезпечувати заходи, спрямовані на захист дітей і молоді від реклами алкогольних напоїв.

Основними напрямками сучасної алкогольної політики мають бути:

- Обмеження вживання алкоголю в особливих умовах (заборона керування транспортом у нетверезому стані, обмеження вживання в громадських місцях тощо).
- Створення повноцінної системи антиалкогольної профілактики, яка б складалася з профілактичного інформування (цільові інформаційні кампанії, профілактичні інтервенції) і профілактичного навчання (цільові семінари, тренінги тощо).
- Обмеження реклами і забезпечення адекватного інформування щодо реальних якостей і особливостей алкоголю, заборона реклами, спрямованої на дітей, заборона залучення алкогольних виробників до підтримки спортивних та інших масових заходів.
- Забезпечення права громадян на проживання (за їх бажанням) у вільному від впливу алкоголю середовищі.
- Формування адекватної алкогольної політики на місцевому рівні (в спільнотах за місцем проживання, на підприємствах тощо).

Профілактичний вплив щодо обмеження вживання алкогольних напоїв серед молоді має здійснюватися за двома напрямками. Перший – це рівень оточення, який має на меті зниження доступності алкоголю для молоді та можливості випити алкогольні напої, посилення покарань за порушення закону, який визначає мінімальний вік вживання алкоголю, та зниження рівня толерантності суспільства щодо вживання алкоголю молодими людьми. Другий – інтервенції на індивідуальному рівні, спрямовані на підвищення рівня знань, настанов і навичок, які допомагають підліткам глибше усвідомлювати згубні наслідки вживання алкоголю.

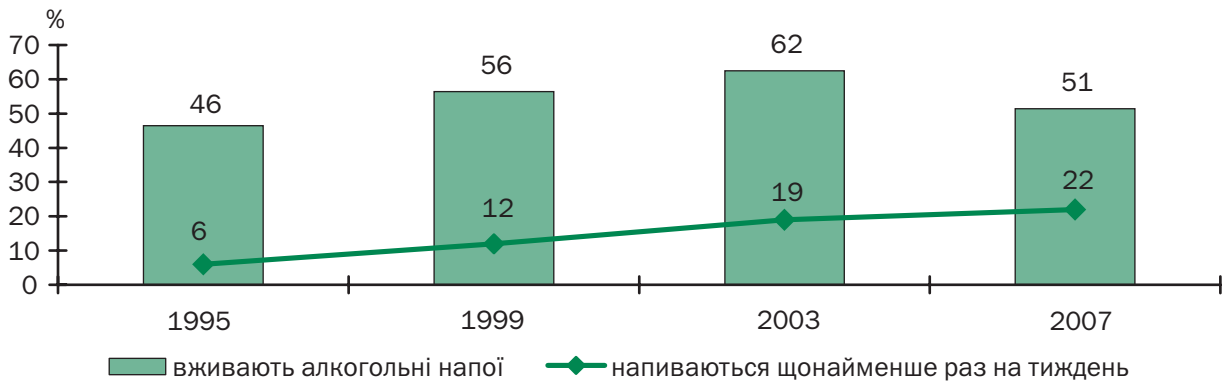
► 2.7. Оцінка вживання алкоголю серед однолітків, друзів та оточення

У цьому підрозділі наведені дані щодо оцінки вживання алкоголю серед однолітків, друзів та оточення учнів 15–16 років.

Серед дорослих вживання алкоголю та зловживання ним значною мірою пов'язано з їх соціальним становищем та оточенням. Приналежність до груп населення, що перебуває в неблагополучному соціальному становищі, вважається фактором, що “спонукає” до більшого вживання алкоголю.

Респонденти – 49% хлопців та 53% дівчат – зазначили, що більшість їхніх друзів вживають алкогольні напої. 21% хлопців та 22% дівчат зазначили, що дехто з їхнього оточення напивається щонайменше один раз на тиждень.

У порівнянні з результатами попередніх досліджень, спостерігається поступове збільшення частки учнів, які зазначили, що їхні друзі вживають алкогольні напої. При цьому індикатор “напиваються щонайменше раз на тиждень” збільшився з 6% за результатами 1995 року до 19% у 2003 році. У 2007 році цей показник складає 22% (рис. 2.7.1).

Рис. 2.7.1. Вживання алкогольних напоїв друзями в уявленні учнів, %

За результатами дослідження, 40% хлопців та 47% дівчат повідомили, що їхні старші брати та сестри вживають алкогольні напої, а 23% хлопців та 26% дівчат зазначили, що брати або сестри бувають у стані алкогольного сп'яніння.

Приналежність до групи, більшість членів якої вживають алкогольні напої, зазвичай призводить до ситуації фактичного примушування до того, щоб поводити себе так само. У міру дорослішання значення родини для підлітків зменшується, а значення друзів зростає. У цьому віці підлітки збираються в сталі групи, в яких вони поведуть себе як дорослі. Вживання алкоголю підлітками є складовою частиною процесу комунікації всередині неформальних груп (Maggs & Hurrelmann, 1998).

У ставленні дітей до алкоголю батьки та родичі відіграють особливу роль. У більшості випадків залучення до вживання алкоголю відбувається саме в родині, головним чином під час родинних урочистостей.

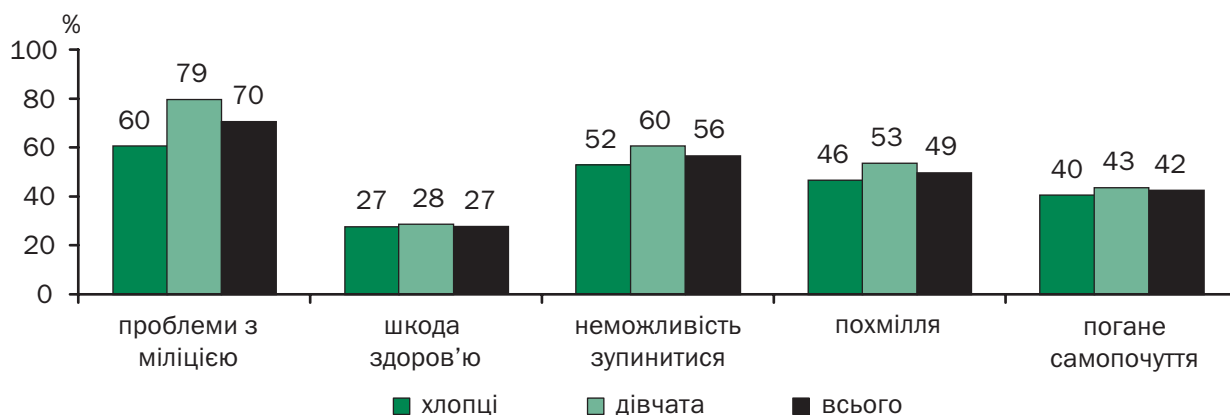
Таким чином, з метою зниження рівня вживання алкогольних напоїв серед підлітків необхідно спрямовувати профілактичні програми та дії не лише на самих учнів, а й апелювати до формальних і неформальних груп підлітків, проводити профілактичне навчання й інформування для батьків учнів. Найбільш доступним та ефективним це може виявитись у школі, коли профілактичні стратегії спрямовуються через учителя на учня та його батьків, а в старших класах через метод "рівний – рівному" – на найближче оточення учнів, а саме членів формальних і неформальних груп.

Оскільки результати дослідження показують, що відсоток друзів учнів, які вживають алкогольні напої, постійно збільшується, можна сказати, що вживання алкоголю в неформальних групах підлітків 15–16-річного віку є звичайною практикою. Формування в учнів навичок особистісної компетентності, навчання їх навичкам говорити "ні" стосовно вживання алкогольних напоїв серед значимих друзів, формування та відстоювання своєї власної позиції щодо алкоголю повинно починатися в родині та школі до того, як вживання алкоголю стає звичайним усередині груп підлітків. Проведення профілактичного навчання саме в такому напрямі має бути одним із головних завдань виховної роботи в школі та процесу виховання в родині.

► 2.8. Ставлення молодих людей до вживання алкоголю

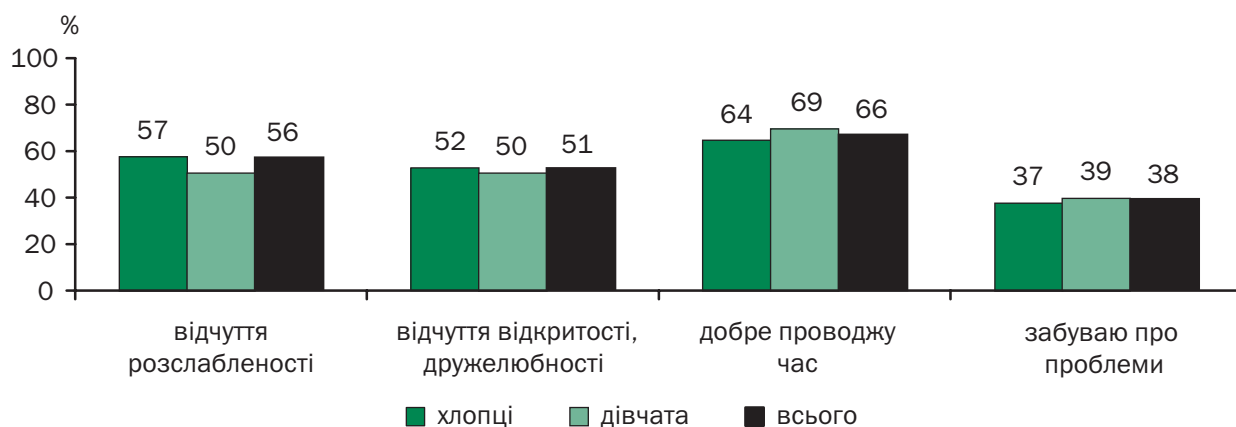
У цьому підрозділі проаналізовано дані, наскільки учні поінформовані про наслідки вживання алкоголю і що саме протягом останнього року траплялося з ними особисто через вживання алкоголю.

Щодо ймовірності наслідків вживання алкоголю, виявилось, що 27% хлопців та 28% дівчат оцінюють “шкоду для здоров’я” як абсолютно неможливу у разі вживання ними алкоголю. Похмілля як абсолютно неможливий наслідок вживання алкоголю визначають 49% учнів (рис. 2.8.1).

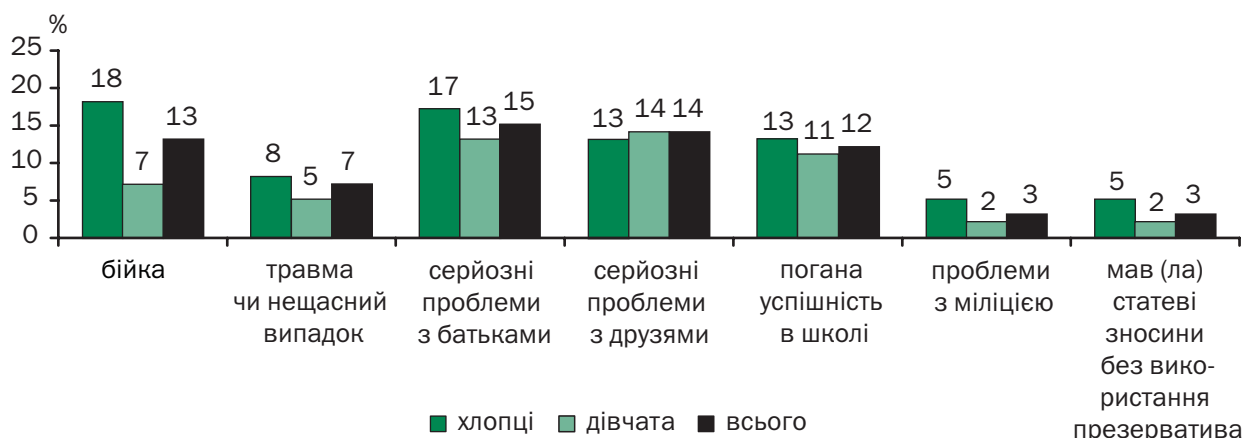
Рис. 2.8.1. “Абсолютна неймовірність” наслідків через вживання алкоголю, за оцінкою учнів, %

Для 27% учнів дуже ймовірним наслідком вживання алкоголю є “шкода для здоров’я”. Можна припустити, що ці учні досить поінформовані щодо наслідків вживання алкоголю. Ймовірність “позитивних наслідків” вживання алкоголю, а саме почуття “розслабленості”, відзначають 57% хлопців та 50% дівчат. Можливість “забути про свої проблеми” як дуже ймовірну відзначають 37% хлопців та 39% дівчат. Для 66% учнів ймовірність “добре провести час, повеселитися” є також “позитивним наслідком” вживання алкоголю (рис. 2.8.2).

Рис. 2.8.2. Можливі “позитивні” наслідки вживання алкоголю, %

Поширеними негативними наслідками вживання алкоголю протягом останнього року, які траплялися з учнями, були бійки (для 18% хлопців та 7% дівчат), серйозні проблеми з батьками (17% хлопців та 13% дівчат). Серйозні проблеми з друзями відзначили 13% хлопців та 14% дівчат (рис. 2.8.3).

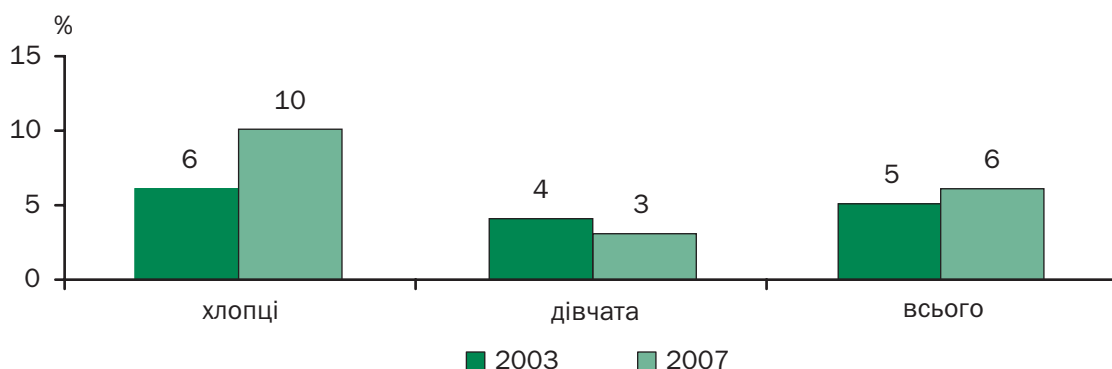
Рис. 2.8.3. Наслідки вживання алкоголю впродовж останнього року, що трапилися з учнями, %

У порівнянні з результатами дослідження 2003 року, збільшився відсоток учнів, які мали проблеми з батьками через вживання алкоголю протягом останнього року. Серед хлопців цей показник зріс на 5% – з 11% у 2003 році до 17% у 2007 році. Серед дівчат – на 3% – з 9% у 2003 році до 13% у 2007 році.

У 2007 році 10% хлопців та 3% дівчат повідомили, що протягом останнього року мали незахищені статеві відносини без використання презерватива, а 8% хлопців та 3% дівчат мали статеві стосунки, про які жалкували наступного дня (рис. 2.8.4).

Споживання алкогольних напоїв може призвести до виникнення соматичних (фізичних), психологічних і соціальних проблем.

Серед соціальних наслідків споживання алкоголю – невдачі на роботі, в школі, прогули, звільнення, керування транспортом у нетверезому стані, нещасні випадки на робочому місці. Окреме місце посідають проблеми, які споживач алкоголю створює для інших людей. Це, як правило, прямий вплив на когось із подружжя і дітей в плані психічної і фізичної травми, ускладнення освітньої, трудової і фінансової складових життя. Високий рівень поширеності ВІЛ-інфекції в Україні не тільки загрожує громадському здоров'ю, а й також соціальному, економічному благополуччю конкретних людей, сімей, громад і країн у цілому. Ризикована поведінка (у даному випадку ризиковане вживання алкогольних напоїв) щодо враження ВІЛ-інфекцією відіграє суттєву роль.

Рис. 2.8.4. Незахищені статеві контакти через вживання алкоголю серед 15–16-річних учнів, %

Хоча учні, як правило, не вживають алкоголь у школі, необхідно визнати, що фактори, пов'язані зі школою, мають свій певний вплив. Частота й інтенсивність вживання алкоголю не залежить від інтелектуального рівня та можливостей учня щодо навчання. Однак у ході декількох зарубіжних досліджень було встановлено чіткий взаємозв'язок між вживанням алкоголю та низькою успішністю в школі (Hawkins et al., 1992). На основі цих досліджень можна зробити висновок, що успішність у школі та вживання алкоголю взаємопов'язані і можуть бути як наслідком, так і причиною шкільної неуспішності. У нашому дослідженні про погану успішність у школі через вживання алкоголю повідомили 16% хлопців та 13% дівчат. Це з ними траплялося до 5 разів протягом останнього року. Школа має великий вплив на поведінку дітей: вони проводять багато часу в межах школи. Тому варто очікувати, що фактори, які характеризують, яким чином учні відчують соціальну, виховну атмосферу в школі, можуть бути важливими для прогнозування ставлення учнів до споживання алкоголю.

РОЗДІЛ 3. ПОШИРЕННЯ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН: РІВЕНЬ, ДИНАМІКА, ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

З кожним роком кількість видів наркотичних речовин у світі і, відповідно, в Україні стає більш різноманітною, змінюються також характер їх вживання, склад споживачів тощо. Тому аналіз отриманих даних у кожному періоді опитування дає можливість формувати концепцію дій щодо цілеспрямованої роботи зі споживачами наркотичних речовин і своєчасно вносити необхідні зміни до профілактичних програм і заходів. Цей розділ присвячено детальному розгляду ситуації стосовно вживання наркотичних речовин учнівською молоддю 1991 року народження за даними опитування 2007 року: досліджено якісний склад уживаних наркотичних речовин, проаналізовано частоту і характер їх вживання з відстеженням статевих особливостей, досліджено вік, причини першої спроби і тип наркотичних речовин, з яких найчастіше починається вживання наркотиків, шляхи їх отримання, здійснено оцінку вживання наркотичних речовин серед друзів та оточення, а також порівняльний аналіз з результатами, отриманими в попередніх опитуваннях.

► 3.1. Рівень спроби наркотичних речовин підлітками

Сучасна українська учнівська молодь до досягнення віку 15–16 років уже має певний досвід вживання наркотичних речовин, до того ж розподіл їх за типами наркотиків змінюється. Як видно з табл. 3.1.1, найбільш неблагополучна ситуація спостерігалась у 1999 році, коли респонденти повідомили про найвищі за весь період дослідження рівні вживання практично за всім спектром наркотичних речовин. Результати опитування 2007 року свідчать про досить істотне збільшення споживання дискотечного наркотику екстазі (з 0,5% у 1995 р. до 2,5%), транквілізаторів і седативних речовин (порівняно з 1995 р. та 2003 р.). Проте спостерігається зменшення часток респондентів, які вказали на вживання марихуани або гашишу, інгалянтів, алкоголю разом з медикаментами, анаболічних стероїдів, оксидутирату натрію тощо.

Таблиця 3.1.1

Рівень поширення вживання наркотичних речовин для всіх учнів упродовж життя, у динаміці, %

Тип наркотику	1995	1999	2003	2007
Марихуана або гашиш	13,8	20,7	20,7	13,6
Амфетаміни	0,2	4,3	1,1	1
ЛСД або інші галюциногени	0,6	5	1	1,3
Крек	0,2	3,7	0,7	0,4
Кокаїн	0,5	3,9	0,5	0,5
Екстазі	0,2	5,2	1	2,5
Героїн	0,4	5,7	0,3	0,5
Релевін*	0,1	3,8	0,4	0,2
Транквілізатори, седативні речовини	3	4,6	1,8	4,1
Галюциногенні гриби	–	3,9	0,8	0,7
ДжіЕшБі (оксидутират натрію)	–	–	0,4	0,2
Інгалянти (клей тощо)	5,1	8,6	6,3	2,6
Анаболічні стероїди	2,1	4,6	1,1	0,5
Алкоголь разом з медпрепаратами	4,2	6,7	3,8	1,2

* Релевін – неіснуючий наркотик.

Отримані результати свідчать, що з усіх наркотичних речовин, які вживає молодь, найбільш поширеними (як у 2007 р., так і в попередні роки) залишаються марихуана та гашиш (табл. 3.1.2). 7,9% учнівської молоді вживали марихуану 1–2 рази впродовж життя, а 0,8% – вживали 40 і більше разів. Про вживання транквілізаторів або заспокійливого 1–2 рази протягом життя повідомили 2,9% опитаних. Певна кількість молоді відмітила, що вживає інгальянти: 2% опитаних вживали інгальянти 1–2 рази протягом життя та 0,1% – 40 і більше разів. Серед усіх перерахованих у запитальнику саме ці три типи наркотичних речовин молодь вживає частіше, ніж інші види наркотиків. Також досить часто респонденти вказували на вживання екстазі (1,7%) та суміші алкоголю з медпрепаратами (0,9%). Стосовно останнього варіанта потрібно зазначити, що всі опитані повідомили про 1–2-разове або щонайбільш 3–5-разове вживання впродовж життя. Випадків більш інтенсивного вживання практично не відзначалося.

Таблиця 3.1.2

Частота вживання наркотичних речовин, опитування 2007 р., %

	Частота вживання			
	1–2 рази	3–5 разів	10–19 разів	40 і більше разів
Марихуана або гашиш	8	3	1	1
Інгальянти (клей тощо)	2	–	–	–
Транквілізатори або заспокійливе	3	1	–	–
Екстазі	2	0,5	–	–
Алкоголь та медпрепарати	1	–	–	–

Аналіз відповідей щодо вживання наркотичних речовин 1–2 рази в житті залежно від статі, в порівнянні з попередніми роками, показує, що опитані хлопці марихуану або гашиш у 2007 році почали вживати менше (11%), аніж вживали у 1999 та 2003 роках, практично повернувшись до рівня 1995 року. Зменшення вживання марихуани або гашишу простежується і серед дівчат – з 5,3% у 1995 році через максимальний рівень (7%) у 1999 році до 5% у 2007 році (табл. 3.1.3). Що стосується поширеності інгальнтів, то у 2007 році рівень їх вживання значно зменшився як серед хлопців, так і серед дівчат – до 3% та 2% відповідно. Серед опитаних обох статей у 2007 році значно збільшилося вживання екстазі: з 0,2% у 1995 році до 2% у 2007 році серед хлопців та з 0% у 1995 році до 1% у 2007 році серед дівчат. Більше хлопців почало вживати і амфетаміни – з 0,1% у 1995 році до 1% у 2007 році. Споживання транквілізаторів із седативними речовинами серед сильної статі залишилося на рівні 1995 року, однак значно менше хлопців повідомили про практику вживання суміші алкоголю з наркотиками – частка таких зменшилася з 4% у 1995 році до 1% у 2007 році.

Серед дівчат істотно збільшилося споживання транквілізаторів з седативними речовинами – якщо в опитуванні 1995 року про вживання 1–2 рази впродовж життя повідомили 2% респонденток, то у 2007 році – 4%!

Таблиця 3.1.3

Вживання наркотичних речовин 1–2 рази протягом життя, у динаміці, %

	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Екстазі	0,2	0	2	1	1	0	2	1
Інгальянти	0	0	4	2	5,5	3	2,5	2
Транквілізатори і седативні речовини	2	2	1,5	1	1	1	2	4
Марихуана або гашиш	10,5	5	11	7	13	7	11	5
Алкоголь із медпрепаратами	4	3	2	2	2	3	1	1

Показники вживання марихуани або гашишу за останні 12 місяців і за останні 30 днів перед опитуванням традиційно вищі серед хлопців, ніж серед дівчат (табл. 3.1.4).

Таблиця 3.1.4

Частота вживання марихуани або гашишу, %

	Протягом останніх 12 місяців				Протягом останніх 30 днів			
	1995		2007		1995		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
1-2 рази	7	3	6	3	4	2	2	1
6-9 разів	2	0	1	0	1	0	0	0
40 і більше разів	1	0	0	0	0	0	0	0

Найбільший відсоток молоді один-два рази вживали марихуану або гашиш, частоту вживання 40 і більше разів відмітили 1% опитаних хлопців та 0,1% дівчат.

Порівнюючи результати опитувань 1995 та 2007 роках, можна побачити, що частота вживання хлопцями марихуани або гашишу (як за останні 12 місяців, так і за останні 30 днів) помітно зменшилася, тоді як у дівчат залишилась практично незмінною за останні 12 місяців. Дещо зменшилася частка опитаних, які повідомили про одно-дворазове вживання впродовж останніх 30 днів.

Серед наркотичних речовин, спробу вживання яких здійснювали молоді люди віком 15-16 років у 2007 році, за рейтингом "популярності" виділяються марихуана або гашиш, транквілізатори і заспокійливі, інгалянти, екстазі, алкоголь разом з наркотичними речовинами, амфетаміни. Цікаво, що майже 1% опитаних хлопців дали позитивну відповідь стосовно вживання наркотику "релевін", якого насправді не існує, що свідчить про бажання видати уявне за дійсне, щоб довести оточуючим свою дорослість, досвідченість, отримати імідж "поганого хлопця" (bad boy).

Найбільша за чисельністю частина молоді повідомила про вживання марихуани або гашишу. Це можна пояснити доступністю цієї речовини та неін'єкційним способом введення, що знижує страх перед вживанням. Також значний відсоток молоді вживає транквілізатори, мотивуючи це необхідністю зняти напруження і стрес та відволіканням від проблем, які виникають у перехідному віці. Тим більше, що існує можливість легального отримання таблеток, симулюючи наявні проблеми зі здоров'ям і вводячи в оману батьків і лікарів, або ж просто "позичати" медикаменти у близьких, яким вони призначені через реальну патологію. Можна припустити, що інгалянти, передусім клей, хлопці та дівчата вживають через відносно легку доступність (ціни, місця придбання), неін'єкційний спосіб введення, що знижує страх початку вживання, виражений галюциногенний ефект. Однак такі практики характерні, як правило, для більш молодих опитаних. Часто інгалянти є сходинкою до більш "серйозних" наркотиків.

Певний відсоток респондентів вживає алкоголь разом із медикаментами. Алкоголь часто підсилює дію наркотичної речовини, урізноманітнює отримані відчуття. На нашу думку, під впливом алкоголю зменшується страх перед вживанням наркотику, що полегшує підлітку першу спробу, зумовлюючи, у свою чергу, більш ризиковану поведінку (вживання декількох наркотиків одночасно, незахищений секс і т.д.). З наркотичних речовин, які вживає молодь, окремої згадки заслуговує ЛСД, рівень споживання якої в учнівському середовищі поступово зростає. Хоча лише 1% респондентів повідомили про знайомство з ЛСД, це викликає велику стурбованість через високу ймовірність виникнення залежності від цього наркотику навіть з першої спроби.

Як свідчать дані проведеного опитування, найбільше респондентів повідомили, що вживали наркотики 1–2 рази в своєму житті. Це свідчить про наявний інтерес учнівської молоді до наркотичних речовин, однак більшість після першої спроби не робить наступного кроку. Що стосується відповідей щодо багаторазового вживання (40 і більше разів), то з них видно, що набагато менша частка 15–16-літніх продовжує вживати наркотичні речовини регулярно. Тобто досить багато молоді цікавиться даною речовиною, робить епізодичні спроби вживання, але лише незначний відсоток хлопців та дівчат повідомляє про постійне вживання. Відповідаючи на запитання “Чи було таке, що ти мав(ла) можливість спробувати марихуану чи гашиш, але не скористався(лася) нею?”, в опитуванні 2007 року майже кожен третій респондент (34% хлопців та 23% дівчат) дав позитивну відповідь, що може засвідчувати свідому позицію підлітка. До того ж для більшості (16%) така ситуація складалася лише 1–2 рази в житті, однак 4% повідомили, що їм довелося протистояти спокусі 10 і більше разів.

Хоча вживання ряду наркотичних речовин молоддю, за даними опитування 2007 року, загалом зменшилося, такий наркотик, як екстазі, і хлопці, і дівчата стали вживати значно більше. Молодь у віці 15–16 років починає інтенсивно долучатися до проведення вільного часу на дискотеках та в нічних клубах, де мають нагоду спробувати екстазі. Вживання екстазі є характерним проявом так званої клубної культури, частина молоді робить першу спробу не через потребу в нових відчуттях, а тому, що це модно і престижно.

Отримані дані дозволяють надати узагальнену характеристику вживання наркотичних речовин учнівською молоддю віком 15–16 років. У 2007 році найбільш вживаними наркотиками залишаються марихуана або гашиш (14% учнівської молоді вживали марихуану впродовж життя); транквілізатори або заспокійливі (4% опитаних) та інгалянти (3% опитаних). Досить часто респонденти вказували на вживання екстазі (3%), ЛСД (1%) та суміші алкоголю з медпрепаратами (1%).

Найбільша частка опитаної молоді повідомила про епізодичне вживання наркотиків (1–2 рази у своєму житті вживали марихуану або гашиш 8%, транквілізатори або седативні – 3%, інгалянти – 2%, екстазі – 2%). Відсоток тих, хто вживав наркотик 40 і більше разів, коливається, не сягаючи 1%, залежно від виду наркотичної речовини.

Результати опитування 2007 р., у порівнянні з опитуваннями минулих років, указують на дещо менше вживання наркотичних речовин, за винятком вживання екстазі, яке, навпаки, значно збільшилося.

Наявні певні статеві особливості вживання наркотичних речовин. У цілому хлопці частіше за дівчат повідомляли про наявність досвіду вживання наркотиків: на вживання марихуани або гашишу вказали 19% хлопців та 8% дівчат; інгалянтів – 4% хлопців та 2% дівчат; екстазі – 4% хлопців та 1% дівчат. Однак дівчата були більш схильні до вживання транквілізаторів (3% хлопців проти 5% дівчат), до того ж споживання транквілізаторів із седативними речовинами серед дівчат істотно збільшилось – якщо в опитуванні 1995 року про їх вживання 1–2 рази впродовж життя повідомили 2% респонденток, то у 2007 році – 4%.

► 3.2. Вік учнів на момент першої спроби та перший наркотик

Дані опитування підтвердили, що найпоширенішим наркотиком серед учнівської молоді є марихуана та гашиш – речовини, перше “знайомство” з якими відбулося у найбільшій частині опитаних: у 2007 році про це повідомили 14% респондентів. Вік першої спроби істотно варіюється для хлопців та дівчат. Найбільш “небезпечним” для першої спроби виявився вік 15 років, який став дебютним у найбільшій кількості опитаних упродовж усіх етапів дослідження. Так, у цьому віці вперше спробували канабіоїди 7,1% хлопців та 3,5%

дівчат (у 1995 р. ці частки становили 2,6 і 1,3% відповідно). Істотно зросла у останні роки частка тих, хто долучився до першого вживання у юному віці. Якщо в 1995 році лише 0,4% хлопців та 0,1% дівчат повідомили про досвід вживання до 11 років, то у 2007 році частки таких досягли 1,8% та 0,6% відповідно. Навіть у віці до 9 років цю речовину вперше спробували 1,3% хлопців та 0,4% дівчат (табл. 3.2.1).

Результати опитування свідчать про те, що кількість молоді, яка спробувала марихуану або гашиш, з дорослішанням збільшується.

Вживання марихуани або гашишу у всіх вікових групах більш характерне для хлопців, ніж для дівчат.

Таблиця 3.2.1

Вік на момент першого вживання марихуани або гашишу, у динаміці, %

Вік	1995		1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
9 років і <*							1,3	0,4
10 років	0,4	0,1	0,3	0,1	1,1	0,2	0,1	0,1
11 років							0,4	0,1
12 років	0,3	0,0	0,3	0,1	1,2	0,1	0,9	0,3
13 років	0,8	0,3	0,5	0,9	2,3	0,8	1,6	0,5
14 років	1,8	0,8	0,6	1,8	5,4	1,5	4,6	2,1
15 років	2,6	1,3	1,3	3,0	5,3	2,1	7,1	3,5
16 років і >	0,7	0,2	0,2	0,4	3,8	1,5	2,3	1,1

* Дезагрегацію вікового проміжку 11 і < років було здійснено лише в опитуванні 2007 року.

Ще однією психоактивною речовиною, спробу вживання якої здійснила досить значна частина респондентів, є інгалянти (клей тощо). Значно більше хлопців, ніж дівчат, робили спробу першого вживання даної речовини, переважання їх серед тих, хто відзначив “знайомство” з цим наркотиком у найбільш юному віці, максимальне, досягаючи п’яти разів. З віком статева відмінність стає меншою, серед юнаків після 16 років цікавість до такого способу вживання наркотиків зменшується, всього удвічі частіше за дівчат вони повідомляли про початок вживання інгалянтів (табл. 3.2.2). У 2007 році, порівняно з 1995 роком, удвічі зросла кількість тих, хто вперше спробував вживати ці речовини у віці до 12 років, серед хлопців і вчетверо – серед дівчат.

Таблиця 3.2.2

Вік на момент першого вживання інгалянтів (клей тощо) у динаміці, %

Вік	1995		1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
9 років і <*							0,5	0,1
10 років	0,5	0,1	0,2	0,3	0,6	0,1	0,3	0,2
11 років							0,2	0,1
12 років	0,3	0,1	0,3	0,1	0,4	0	0,2	0,1
13 років	0,5	0,2	0,8	0,8	0,5	0,3	0,2	0,1
14 років	0,7	0,3	1,6	0,4	0,8	0,4	0,2	0,2
15 років	0,8	0,3	1,7	1,0	0,9	0,9	0,5	0,3
16 років і >	0,2	0,1	0,4	0,1	0,7	0,1	0,2	0,1

* Дезагрегацію вікового проміжку 11 і < років було здійснено лише в опитуванні 2007 року.

Зовсім інша картина стосовно першої спроби вживання транквілізаторів або седативних речовин. Максимальне число опитаних знайомиться з цими наркотичними речовинами, як і у випадку з канабіоїдами, у віці 14–15 років, однак, якщо про перші спроби вживання гашишу і марихуани та інгалянтів частіше повідомляли хлопці, то за даними опитування стосовно вживання транквілізаторів або седативних речовин у 2007 році дівчата переважають хлопців практично у всіх вікових групах, за винятком наймолодшої. У віці 12–13 років утричі більша кількість дівчат, аніж хлопців, повідомила про першу спробу вживання транквілізаторів або заспокійливих, а у віці 16 і старшому – у п'ять разів (табл. 3.2.3).

Таблиця 3.2.3

Вік на момент першого вживання транквілізаторів або седативних речовин у динаміці, %

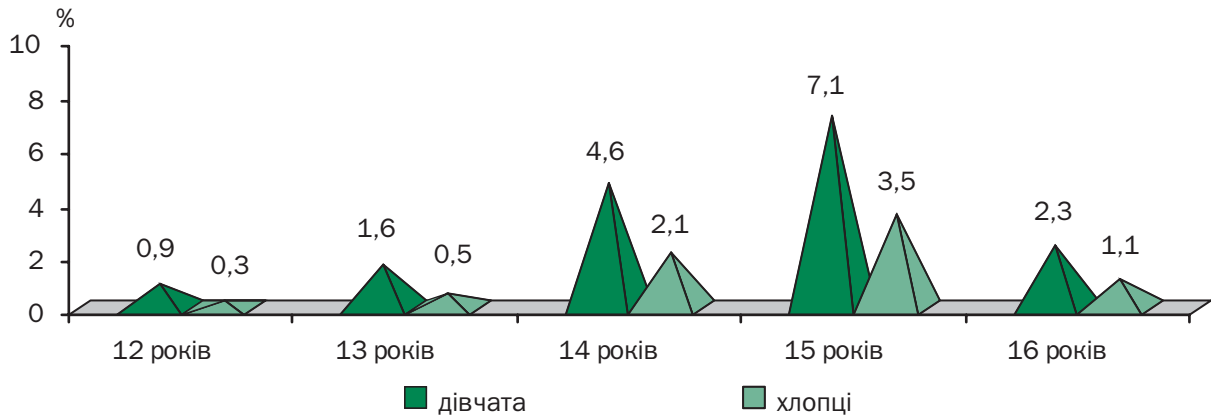
Вік	1995		1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
9 років і <*							0,5	0,4
10 років	0,4	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1	0	0,1
11 років							0,1	0,2
12 років	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0	0,1	0,3
13 років	0,4	0,5	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,3
14 років	1,2	0,7	0,3	0,4	0,4	0,2	0,7	0,7
15 років	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,6	0,8	1,5
16 років і >	0,3	0,4	0,6	0,1	0,9	0,2	0,1	0,5

* Дезагрегацію вікового проміжку 11 і < років було здійснено лише в опитуванні 2007 року.

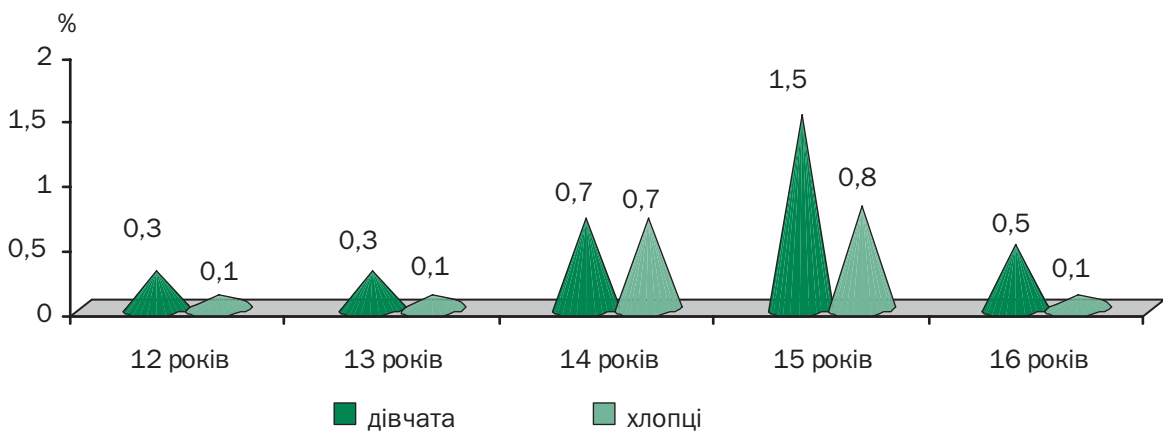
Учнівська молодь пробує вживати ту чи іншу наркотичну речовину з різною інтенсивністю. У середньому вік 14–16 років є найбільш активним стосовно початку вживання підлітками наркотиків, однак наявні істотні статеві відмінності щодо віку початку вживання залежно від типу наркотичної речовини. Так, за даними опитування 2007 року, у віці 15 років хлопці значно частіше за дівчат (7,1% проти 3,5%) починають вживання марихуани або гашишу (рис. 3.2.1). Хлопці цього віку частіше (0,5%), ніж дівчата (0,3%), починають вживати амфетаміни. Також відносно більше хлопців віддають перевагу першому вживанню екстазі (1%) та інгалянтам (0,5%), ніж дівчата (0,4% та 0,2% відповідно). До речовин, з яких дівчата більшою, ніж хлопці, мірою починають вживання наркотиків, належать поєднання алкоголю з медикаментами (1,1% дівчат проти 0,8% хлопців) і транквілізатори (2% дівчат та 1% хлопців).

При зіставленні показників щодо початку вживання різних наркотичних речовин також спостерігаються певні відмінності за статтю у всіх вікових групах. Серед дівчат, як і серед хлопців, перше місце за початком вживання наркотичної речовини посідають марихуана або гашиш. Характер розподілу за початком вживання має подібний характер, однак інтенсивність таких спроб у хлопців значно вища.

Значно менші відмінності в інтенсивності початку вживання транквілізаторів та седативних речовин у віці 12–13 років, однак з відмітки 14 років дівчата значно випереджають хлопців-однолітків за кількістю першої спроби цього типу наркотичної речовини (рис. 3.2.2).

Рис. 3.2.1. Вік першого вживання марихуани та гашишу хлопцями та дівчатами, результати опитування 2007 року, %

Рис. 3.2.2. Вік першого вживання транквілізаторів та седативних речовин хлопцями та дівчатами, результати опитування 2007 року, %

Значний відсоток хлопців та дівчат починають вживати наркотичні речовини в досить ранньому віці, не досягнувши навіть 9 років. Можна припустити, що причиною раннього вживання є отримання дітьми в даному віці певної незалежності від дорослих, бажання отримувати різноманітні відчуття та непоінформованість стосовно негативних наслідків вживання наркотичних речовин.

Найбільш поширеною речовиною, “знайомство” з якою відбувається у значної частини молоді, є марихуана або гашиш. Саме зі спроби “плану” більшість молоді у різних вікових періодах починає вживати наркотики. Можливо, причиною поширеності марихуани або гашишу як першої наркотичної речовини є неін’єкційний шлях введення та відносно невисока ціна.

Досить високою виявилась поширеність вживання інгалянтів (клею тощо) серед учнівської молоді, переважно серед найбільш юних. Це можна пояснити більшою доступністю придбання речовини (як фінансовою, так і організаційною) та простим (не ін’єкційним) шляхом введення.

Хлопцям більше, ніж дівчатам, притаманне вживання різних видів наркотичних речовин, незалежно від віку. Однак починають хлопці вживання наркотиків передусім з марихуани або гашишу, популярні також амфетаміни, екстазі й інгалянти. Дівчата, у переважній більшості, надають перевагу при першому вживанні транквілізаторам з седативними речовинами та алкоголю разом із медпрепаратами. Можливо, таблетки здаються дівчатам

більш безпечним і знайомим з повсякденного життя засобом, а вживання алкоголю зменшує страх перед першим вживанням наркотику. Адже, як правило, дівчата починають вживати наркотики не поодиноці, а в компанії – на вечірці, на дискотеці, де спочатку вживаються алкогольні напої. Уже на цьому фоні незначного алкогольного сп'яніння легше зважитися на пропозицію спробувати нові відчуття, пов'язані з вживанням наркотику.

Отримані результати свідчать про те, що хлопці почали менше вживати марихуану або гашиш у порівнянні з результатами опитування 2003 року, однак значно більше, ніж у 1995 році. Порівняно з опитуванням 2003 року, більше дівчат у віці 14–15 років почали вживати дану речовину, до того ж з 1995 року частка тих, хто її вживає, збільшилася приблизно втричі.

Найбільш активний вік першої спроби вживання наркотиків становить, за результатами опитування, 14–16 років (максимум у віці 15 років). За даними опитування 2007 року, у 15 років першу спробу вживання марихуани або гашишу здійснили 5% підлітків; транквілізаторів, седативних речовин – 1%; алкоголю з медикаментами – 1%; екстазі – 1%, інгалянтів – 0,4% респондентів.

Найпоширенішим першим наркотиком серед молоді є марихуана або гашиш (у 2007 р. про досвід вживання повідомили 14% респондентів, до того ж перше вживання марихуани або гашишу у всіх вікових групах більш характерне для хлопців, аніж для дівчат).

Частка тих, хто залучився до першого вживання у юному віці, зростає: якщо у 1995 році лише 0,4% хлопців та 0,1% дівчат повідомили про досвід вживання марихуани або гашишу у віці 11 і менше років, то у 2007 році відсоток таких досягнув 1,8% та 0,6% відповідно.

Наявні статеві відмінності початку вживання наркотиків: у віці 15 років хлопці значно частіше за дівчат починають вживання марихуани або гашишу (7,1% проти 3,5%), амфетамінів (0,5% проти 0,3%), екстазі (1,0% проти 0,4%) та інгалянтів (клею) (0,5% проти 0,3% відповідно); водночас дівчата того ж віку в більшій частці, ніж хлопці, починають вживання транквілізаторів з седативними речовинами (1,5% дівчат проти 0,8% хлопців) і алкоголю з медикаментами (1,1% проти 0,8%).

Якщо у 1995 році у 15-річному віці вперше спробували канабіоїди 2,6% хлопців і 1,3% дівчат, то у 2007 році ці частки становили 7,1% та 3,5% відповідно.

► 3.3. Шляхи отримання неповнолітніми наркотичної речовини вперше

Результати дослідження свідчать про те, що найпоширенішим механізмом отримання першого наркотику молоддю є пропозиція спробувати його у референтній групі (компанії друзів і знайомих). Так, у 1995 році цей показник становив 3%, у 1999 та 2003 роках – по 6% відповідно, а в 2007 році наркотичну речовину для першої спроби отримали у компанії друзів 4% опитаних. До того ж юнаки частіше, ніж дівчата, вказують саме на такий шлях залучення до вживання наркотиків. У 1995 році 4% хлопців та 2% дівчат отримали перший наркотик у компанії друзів, у 2007 році – 5% хлопців та 3% дівчат (табл. 3.3.1).

Від старших друга чи подруги отримали першу наркотичну речовину у 2007 році 3% опитаних, від друга свого віку або молодшого отримали перший наркотик 2%, тобто частка залучених до спроби вживання конкретним другом або подругою поступово ставала меншою, ніж у попередні роки опитування.

Від старшого брата або сестри отримали першу наркотичну речовину у 2007 році 2% опитаних, що вчетверо більше, ніж за результатами дослідження 1995 року.

Таблиця 3.3.1

Основні шляхи отримання наркотику для першого вживання, 1995–2007 роки, %

	1995		1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Від старшого друга	6,3	3,5	4,0	3	5,0	3,0	4,2	2,4
Від друга мого віку/ молодшого друга	4,9	1,0	4	2	4,3	1,2	3,4	1,1
У компанії друзів	4,4	1,9	8	4	8,4	4,0	5,1	2,5
Від старшого брата/ сестри	0,6	0,2	1	1	0,6	0,3	2,2	0,9

Перераховані вище шляхи залишаються основними для отримання першого наркотику неповнолітніми, але ці шляхи не єдині. Існують також інші, менш поширені шляхи, якими молодь отримує наркотик для першого вживання (рис. 3.3.1). Зокрема, 2,1% хлопців та 0,9% дівчат у 2007 році повідомили, що отримали перший наркотик від людини, про яку лише чули, але не знали особисто. Майже така сама кількість (2% хлопців і 0,5% дівчат) вказали, що **купили** наркотик у людини, про яку лише чули. Це свідчить про цілеспрямованість бажанья придбання наркотику, щоб спробувати, та готовність витратити на це кошти.

Схожа картина простежується й з отриманням наркотику у взагалі незнайомої людини (1,5% хлопців та 0,6% дівчат отримали першу наркотичну речовину від незнайомця та 1,4% і 0,6% відповідно купили її у людини, про яку навіть не чули).

Друг або подруга стає для досить значного відсотку молоді комерційним джерелом отримання наркотику. Так, купують першу наркотичну речовину у друга 2% хлопців та 0,8% дівчат.

Дехто з опитаних зазначив, що наркотична речовина є доступною вдома (0,7% хлопців та 0,4% дівчат отримали її саме таким шляхом).

Рис. 3.3.1. Шляхи отримання неповнолітніми наркотику для першого вживання, 2007 році, %

Найпоширенішим шляхом отримання першої наркотичної речовини для молоді є референтна група (друзі, знайомі). Учнівська молодь віком 15–16 років сприймає сформовані референтною групою цінності, орієнтуючись на ті норми поведінки, які характерні для цієї

спільноти. Тому референтна група, в якій прийнято вживання наркотиків, може стати “групою ризику” щодо залучення молоді до вживання наркотичних речовин. Важливо, що при такому шляху існує велика ймовірність отримати перший наркотик безкоштовно. Потрібно зазначити, що вказали на компанію друзів як джерело першої дози юнаків більше, ніж дівчат – їхніх однолітків. Адаже для психології юнака більш характерна оціночна залежність від оточення з референтної групи, прагнення відповідати прийнятним у ній нормам поведінки, відповідати певним стандартам маскулінності та дорослості.

Тенденція до зменшення (незначного) частки як хлопців, так і дівчат, що повідомили про перше отримання наркотику в компанії та від старших чи молодших друзів (у сукупності у 2007 р., порівняно з показниками 1995–2003 рр.) дозволяє висувати суперечливі гіпотези. Більш оптимістичною є та, що молодь стала більш обдуманно приймати рішення щодо вживання, маючи обґрунтовану позицію стосовно наркотичних речовин: у 2007 році відносно більша частка опитаних повідомила, що ніколи в житті не вживала наркотиків. Більш песимістичною – що можливі інші шляхи отримання наркотиків, не представлені в запитальнику, а респонденти з тих або інших міркувань не завжди щирі у відповідях. Дуже тривожним є зареєстроване у 2007 році збільшення частки тих респондентів, які шляхом отримання наркотику вперше назвали його пропозицію старшим братом чи сестрою. Тобто до небезпечної першої спроби наркотику молодь залучають найбільш авторитетні особи із найближчого оточення, які в силу більш зрілого віку мали б почуватися відповідальними за молодших членів родини та запобігати їх потенційному потраплянню у наркотичну залежність.

Для певної категорії молоді торгівля наркотичними речовинами перетворюється на прибутковий бізнес у своєму оточенні. Так, якщо у 2003 р. серед опитаних молодих людей лише 1% хлопців та 0,3% дівчат зазначили, що купили наркотик у друга чи подруги, то в 2007 році цей показник збільшився до 2% серед хлопців та 0,8% серед дівчат. Існує ще декілька шляхів здобування наркотику за гроші: придбання у людини, про яку лише чули, та взагалі у незнайомця.

Можливе також отримання першої наркотичної речовини безкоштовно. Цей шлях (отримання від людини, про яку лише чув, одержання від незнайомця), як правило, разовий, спрямований на пробудження цікавості, шляхом спекуляції на природній для людської психіки схильності не відмовлятися від того, що дається даром, і служить залученню нового споживача. Незначний відсоток молоді отримує наркотик удома без дозволу батьків (0,7% хлопців та 0,4% дівчат), однак це говорить про необхідність більш уважного ставлення батьків до контролю за потенційно небезпечними речовинами з наркотичною дією у власному помешканні.

Основним джерелом отримання неповнолітніми першої наркотичної речовини є їх мікрогрупове оточення: компанія друзів (для 4% опитаних), товариші старшого віку (для 3%), товариші-однолітки або молодші (2%), старші брат чи сестра (1%). У цьому оточенні учнівська молодь зазвичай отримує перший наркотик безкоштовно.

Придбання за гроші наркотичної речовини підлітки здійснювали: у друга – 2% хлопців та 0,8% дівчат; у людини, про яку лише чули, – 2% та 0,5%; у незнайомця – 0,7% та 0,4% відповідно. Безкоштовно отримали перший наркотик від людини, про яку лише чули, 2,1% хлопців та 0,9% дівчат; одержали від незнайомця – 1,5% та 0,6% відповідно.

Отримали наркотичну речовину вдома без дозволу батьків 0,7% хлопців та 0,4% дівчат.

► 3.4. Причини першої спроби вживання наркотиків

Респонденти вказали на низку причин, через які вони починають вживати наркотичні речовини. У табл. 3.4.1 наведено найбільш характерні причини, через які молоді люди здійснюють першу спробу вживання наркотиків. Основним визначальним мотивом спробувати наркотичну речовину, вказаним при опитуванні 2007 року, залишається цікавість – як для хлопців (7%), так і для дівчат (4%). Якщо проаналізувати відповіді молоді віком 15–16 років у порівнянні з опитуваннями минулих років, то можна відзначити, що частка відповідей такого змісту зменшується: за даними 1999 року, з цікавості вперше вживали наркотики 10% хлопців та 6% дівчат.

Другим за значущістю мотивом спроби вживання наркотичної речовини було бажання отримати приємні відчуття, що відзначили 3,2% молоді. До того ж відсоток хлопців, які вказали на цю причину, став меншим (з 7% в 1999 р. до 4% в 2007 р.), тоді як відсоток дівчат, які починають вживання наркотиків для отримання приємних відчуттів, змінився менше (1% в 1999 р. та 2% в 2007 р.).

Досить поширеним мотивом початку вживання наркотиків є також надлишок вільного часу. З цієї причини почали вживати наркотичні речовини 2% хлопців та 1% дівчат. Практично така ж сама частка респондентів повідомила, що вони не хотіли виділятися з компанії (1,7% хлопців та 0,7% дівчат).

Таблиця 3.4.1

Причини здійснення першої спроби вживання наркотиків, %

	1999	2003	2007
Хотілося зазнати приємних відчуттів	3,9	4,2	3,2
Не хотілося виділятися	1,4	1,3	1,2
Від нічого робити	1,8	2	1,2
З цікавості	8,3	9,6	5,1
Хотілося забути про свої проблеми	1,4	0,9	1,1
Інші причини	0,6	0,4	0,3
Не пам'ятаю	0,7	1,1	1,3

* У 1995 році запитання не ставилося.

Для певної частини опитаної молоді причиною першої спроби наркотичної речовини є бажання забути про свої проблеми, що призвело до початку вживання 2% хлопців та 1% дівчат.

Не могли (не захотіли?) згадати причину першої спроби наркотиків 2% хлопців та 0,5% дівчат, що майже удвічі більше, аніж відповіло “не пам'ятаю” при опитуванні 1999 року.

Пізнавальний мотив є основним для початку вживання наркотичних речовин серед молоді. Найбільша частка опитаних відзначила саме цікавість причиною першого вживання наркотиків. Особливість психіки підлітків, яка зближує їх швидше, з дітьми, аніж з дорослими людьми, зумовлює намагання, не особливо переймаючись наслідками, спробувати нове та невідоме. Також важливе значення для спроби вжити наркотичну речовину мають і гедоністичні (хотілося зазнати приємних відчуттів) мотиви.

Ще досить вагомим мотивом початку вживання наркотиків є незайнятість, невміння організувати надлишок вільного часу, що часто виливалось у спробу наркотичної речовини через банальне “нічого робити”.

Надзвичайно важливим є небажання виділятися із звичного середовища – учнівського колективу, компанії друзів і приятелів. Тоді навіть за відсутності індивідуальної тяги до спроби наркотику підліток (частіше юнак) не наважується відмовитися від пропозиції, отриманої в компанії, зазнати наркотичного сп'яніння через страх бути зневаженим або висміяним через несміливість. Молодь цього віку, отримавши більше самостійності та незалежності від повсякчасного контролю дорослих, є досить незрілою, значна частина не визначилась із життєвими цінностями та неспроможна ефективно заповнювати власне життя, а нудьга та бажання зробити своє існування більш яскравим і цікавим штовхає на небезпечні експерименти.

Для певної частини опитаних молодих людей поштовхом для першої спроби наркотичних речовин є бажання забути про свої проблеми або відволіктися від них. Значна частина молоді ще не вміє справлятися самостійно зі стресовими, емоційними та фізичними навантаженнями.

Факт того, що досить значна частина молоді не пам'ятає причину першого вживання наркотику, може відображати не дійсну “забудькуватість”, а небажання розкрити цю причину або елементарне невміння сформулювати навіть для себе мотив власного вчинку.

Серед соціально-психологічних факторів, які визначають внутрішню мотивацію молоді до початку вживання наркотичних речовин, за ступенем значущості можна виділити такі мотиви, як цікавість (для 6% хлопців та 3% дівчат); бажання отримати приємні відчуття (4% хлопців та 2% дівчат); надлишок незайнятого вільного часу (2% хлопців та 1% дівчат) та небажання виділятися (2% хлопців та 1% дівчат). 2% хлопців та 1% дівчат прагнули за допомогою наркотиків забути про існуючі проблеми.

Потрібно зазначити, що, порівняно з попередніми опитуваннями, частка респондентів, яка основним мотивом першої спроби визначила цікавість, істотно зменшилася (з 8% до 5%).

► 3.5. Оцінка вживання наркотичних речовин друзями та оточенням

Згідно з результатами дослідження, найбільша частина молоді вважає, що їхні друзі вживають марихуану або гашиш (табл. 3.5.1). Таку думку виказали до 9% хлопців, що майже вдвічі більше, в порівнянні з опитуванням 1995 роком (близько 5%), але значно менше, ніж у опитуванні 2003 року (майже 18%). За оцінкою дівчачого оточення, думали, що їхні друзі мають досвід вживання канабіоїдів, 9% дівчат (у 1995 р. так вважали втричі менше – близько 3%, у 2003 р. – так само близько 9%).

Також, на думку молоді, збільшилась кількість друзів, які вживають транквілізатори, седативні речовини (серед хлопців з 1,5% у 1995 р. до 3% у 2007 р. та серед дівчат з 1% до 3% відповідно), та тих, хто вживає екстазі (серед хлопців з 1% у 1995 р. до 3% в 2007 р. та серед дівчат з 0,4% до 2% відповідно).

Менша, порівняно з 1999 роком, частка хлопців вважає, що друзі з оточуючого середовища вживають інгалянти (4% у 1999 р. та 2% в 2007 р.), однак вона перевищує частину тих, хто виказував таку думку у опитуванні 1995 році (1%). Лише 2% дівчат у 2007 році відмітили, що їхні друзі вживають інгалянти, тоді як в опитуванні 1999 року таких виявилось 3%.

Таблиця 3.5.1

Оцінка 15–16-річними підлітками рівня поширення вживання наркотичних речовин серед друзів, у динаміці, сума відповідей «усі», «більшість», «декілька», %

	1995		1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Курять марихуану або гашиш	4,7	2,8	13,7	10,7	17,5	8,8	8,8	8,8
Вживають транквілізатори, седативні	1,5	0,7	3,0	1,6	2,8	1,3	2,6	3,3
Вживають екстазі	1,0	0,4	2,3	2,5	2,6	0,8	3,1	2
Вживають інгалянти	1,2	0,5	4,2	2,6	3,1	1,4	2,1	1,6

Хлопці були поінформовані про вживання наркотичних речовин старшими братами та сестрами більшою мірою, ніж дівчата (табл. 3.5.2). Зокрема, вживання марихуани або гашишу братами та сестрами відмітили 5,1% хлопців та 4,5% дівчат (в опитуванні 2003 р. частка хлопців була ще вищою – 5% проти 4%). У 2007 році 7% хлопців та 4% дівчат дали позитивну відповідь на запитання, чи є опитаний членом групи друзів, де куріння гашишу є частиною поведінки при зустрічах, до того ж більша частина з них повідомила, що зустрічається з членами цієї групи кожного чи майже кожного дня або 3–4 рази на тиждень.

Якщо розглянути зміни думки респондентів стосовно вживання різних типів наркотиків братами та сестрами у динаміці, то можна відмітити збільшення частки тих, хто зазначив про подібні практики родичів відносно вживання екстазі (більш ніж у два рази, порівняно з 1999 р.) та транквілізаторів і седативних речовин (більш, ніж втричі). Кількість обізнаних про факти куріння братами та сестрами марихуани або гашишу коливаються впродовж останніх років на рівні близько 5% опитаних.

Таблиця 3.5.2

Оцінка 15–16-річними підлітками рівня поширення вживання наркотичних речовин серед братів та сестер, у динаміці, %

	1999		2003		2007	
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата
Курять марихуану або гашиш	5,6	5,4	5,2	3,9	5,1	4,5
Вживають транквілізатори, седативні	0,9	1,4	2,3	1,4	4,2	3,7
Вживають екстазі	1,2	1,6	2,1	1,4	4,7	3,5

На запитання щодо зв'язку вживання наркотиків братами і сестрами та власних практик респондентів, виявилось, що в разі вживання наркотиків старшими про власний досвід спроб або вживання впродовж життя зазначили 7% опитаних, що трохи більше, порівняно з 2003 роком (табл. 3.5.3).

Таблиця 3.5.3

Вживання респондентами будь-яких нелегальних наркотиків упродовж життя, залежно від наявності у них братів та сестер, 2003–2007 роки, %

	2003	2007
Так	4,9	5,6
Ні	65,9	69,8
Не знаю	5,4	7,2
Немає старших братів і сестер	23,8	17,3

Референтна група (друзі, приятелі, знайомі) є для неповнолітніх дуже значимою. Адже саме в цій групі хлопців та дівчат 15–16 років сприймають дорослими, чого молоді люди так прагнуть. Підлітки орієнтуються на цінності, прийняті неформальним об'єднанням, і поведінку інших молодих людей у цій групі. Існують референтні групи з різними типами поведінки, для частини з яких характерне регулярне вживання наркотичних речовин і неохвальне ставлення до тих членів, які від таких практик ухиляються. Цілком природно, що старші брати і сестри впливають на формування свідомості молодших членів родини, які їх наслідують як у доброму, так і поганому, тому факт вживання наркотику братом/сестрою може стати вагомим аргументом на користь відповідного вибору підлітка.

Опитані хлопці та дівчата вважали, що з різних видів наркотиків найбільшою поширеністю серед друзів характеризуються марихуана або гашиш. Збільшилися, на думку респондентів, рівні вживання друзями транквілізаторів, седативних речовин і екстазі, в порівнянні з опитуванням 1995 року. Хлопці вважали, що вживання інгалянтів серед друзів зменшилось (порівняно з 1999 та 2003 рр.), а думка дівчат майже не змінилася, в порівнянні з опитуваннями минулих років. Якщо друзі вживають ті або інші наркотичні речовини, то ймовірність вживання цих речовин і самими респондентами є дуже високою. Тому вивчення поведінки оточуючого середовища молодих людей є надзвичайно важливим і дає змогу вибрати правильну стратегію профілактичної протинаркотичної роботи з хлопцями та дівчатами.

Значна частина опитаних вважали, що їхні брати та сестри вживають марихуану або гашиш; наступним, не менш поширеним наркотиком, є екстазі. На думку молоді, їхні рідні не дуже часто вживають транквілізатори, седативні речовини. Вживання наркотичних речовин братами та сестрами є вагомим чинником власного споживання. Однак відсоток тих, хто був обізнаний про вживання наркотиків братами та сестрами і одночасно повідомив про власний досвід вживання, не перевищував відповідної частки у загальному масиві респондентів. Потрібно зазначити, що, за даними опитування 2007 року, майже у кожного п'ятого респондента не було старших братів та сестер.

Значна частка підлітків впевнена, що молоді люди з оточуючого середовища вживають марихуану або гашиш: друзі – у 9% та брати і сестри – у 5% випадків. Наступними за поширеністю вживання наркотичними речовинами виявилися транквілізатори, седативні речовини. На думку респондентів, їх вживало 3% друзів та 4% братів і сестер; і екстазі – 3% та 4% відповідно).

Порівняно з результатами попередніх років, відзначено зростання обізнаності респондентів стосовно вживання друзями марихуани або гашишу (з 4% у 1995 р. до 9% у 2007 р.); транквілізаторів і седативних речовин (з 1% у 1995 р. до 3% у 2007 р.); екстазі (з 1% у 1995 р. до 2,5% у 2007 р.) й інгалянтів (з 1% у 1995 р. до 2% у 2007 р.).

4. ДОСТУПНІСТЬ ЦИГАРОК, АЛКОГОЛЮ Й ІНШИХ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН І МОЖЛИВІ МІСЦЯ ЇХ ПРИДБАННЯ НЕПОВНОЛІТНИМИ

► 4.1. Доступність цигарок для української молоді

Доступність цигарок для української молоді періодично стає предметом спекуляцій тютюнових компаній, які нібито борються з підлітковим курінням. Це робиться через просвітницьку роботу з продавцями, які мають дізнатися про законодавчу заборону продажу цигарок неповнолітнім, і наклеювання неоднозначних стикерів «Ми не продаємо цигарок неповнолітнім» на вікна місць продажу. Якщо ці кампанії є ефективними, вони мають впливати на відчуття доступності цигарок як некурцями, так і курцями. Тому подальший аналіз буде зроблений окремо для цих двох груп.

Питання про доступність цигарок ставилися в опитуваннях 1999, 2003 та 2007 років. Динаміка відчуття доступності цигарок показана у табл. 4.1.1. У цілому, відчуття доступності цигарок значно вище серед курців, ніж серед некурців. Цікаво, що серед некурців хлопці більшою мірою, ніж дівчата, вважають, що цигарки є доступними. Серед курців, навпаки, дівчата вважають, що здобути цигарки легше, ніж вважають хлопці.

Для більшості груп доступність цигарок була найвищою у 2003 році, але зміни у часі для некурців були статистично значущими, а для курців значних змін не відбулося.

Таким чином, зміни доступності цигарок стосуються тільки суб'єктивного сприйняття некурців, тобто ці зміни мають поверхневий характер і фактично не стосуються підлітків, які курять. Очевидно, що наявні заходи, спрямовані на обмеження доступності цигарок для підлітків, не можуть вплинути на рівень поширення куріння серед них.

Таблиця 4.1.1

Відсоток підлітків, які відчувають, що дістати цигарки можливо або навіть легко, за статтю та статусом куріння, у динаміці, %

	1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Курці	92	94	94	95	92	95
Некурці	81,5	80	89	84	77	73

Суб'єктивно оцінена підлітками доступність цигарок відповідно до типу навчального закладу наведена у табл. 4.1.2. Статистично значущі відмінності між різними навчальними закладами спостерігалися тільки для некурців жіночої статі. Серед них учениці сільських шкіл вважали цигарки найменш доступними, а студентки ВНЗ – найбільш доступними. Серед хлопців та дівчат, які курять, не було відмінностей за типом навчального закладу.

Таблиця 4.1.2

Відсоток підлітків – учасників опитування 2007 року, які відчують, що дістати цигарки можливо або навіть легко, за статтю, статусом куріння та типом навчального закладу, %

	Тип навчального закладу							
	ВНЗ (I–II рівнів акредитації)		ПТНЗ		Міська школа		Сільська школа	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Курці	92	97	94	96	94	95	87	93
Некурці	84	84	72	73	80	75	72	64

Суб'єктивно оцінена підлітками доступність цигарок у залежності від типу поселення наведена у табл. 4.1.3. Статистично значимі відмінності між різними типами поселення спостерігалися знову ж таки тільки для дівчат-некурців. Чим більше поселення, тим більша доступність цигарок, на думку дівчат, що не курять. Серед хлопців та дівчат, які курять, не було відмінностей за типом поселення.

Таблиця 4.1.3

Відсоток підлітків – учасників опитування 2007 року, які відчують, що дістати цигарки можливо або навіть легко, за статтю, статусом куріння та типом поселення, %

	Тип поселення					
	Місто		СМТ		Село	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Курці	94	96,5	93	94	87,5	93
Некурці	77	80	79	73	72,5	65

Таким чином, цигарки в Україні є легко доступними для підлітків, що підтверджується тим, що лише 20–25% некурців вважають, що в них могли б бути труднощі з придбанням цигарок. Серед курців цей відсоток становить лише 5–10%.

Кампанії проти продажу цигарок неповнолітнім, які періодично проводить тютюнова індустрія, справляють тільки зовнішній ефект, який відчувається хіба що підлітками-некурцями. На можливість купувати цигарки підлітками, які курять, ці кампанії фактично не впливають.

Підсумовуючи, можемо зробити такі висновки:

1. Цигарки в Україні є легко доступними для підлітків.
2. Курці вважають цигарки більш доступними, ніж некурці.
3. Серед підлітків жіночої статі, які не вживають тютюну, більшою доступність цигарок вважають студентки ВНЗ, що мешкають у містах.
4. Кампанії тютюнової індустрії проти продажу цигарок неповнолітнім не впливають на їх фактичну доступність для молоді.

► 4.2. Доступність алкоголю для української молоді

Запитання про доступність різних алкогольних напоїв ставилися в усіх чотирьох опитуваннях. Доступність усіх напоїв зростала з 1995 року, була найвищою у період опитувань 2003 року і зменшилася до 2007 року. Дослідження показує, що хлопці та дівчата мають практично однакову можливість придбати пиво та вино. Приблизно 80–90% підлітків не вбачають проблем щодо отримання пива та 60–75% підлітків – щодо придбання вина. Щодо міцних напоїв, то їх суб'єктивна доступність для хлопців є вищою, ніж для дівчат (табл. 4.2.1).

Таблиця 4.2.1

Частка підлітків, які суб'єктивно вважають можливим дістати пиво, вино та міцні алкогольні напої, за статтю, у динаміці, %

	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Пиво	74	60	79	78	87	84	73	70,5
Вино	67	60	71,5	71	78	76,5	60	59
Міцні напої	61	54	61,5	57	66	58,5	40,5	33

У 2007 році суб'єктивно оцінена підлітками доступність пива була найвищою з-поміж алкогольних напоїв, вина – меншою, міцних напоїв – ще меншою. Для дівчат і хлопців різною виявилася доступність міцних напоїв, децю – пива, і майже не відрізнялися оцінки доступності вина.

Для обох статей і всіх алкогольних напоїв серед підлітків, які мешкають у містах, більша частка повідомила про можливість придбати алкогольні напої, ніж серед тих, хто мешкає у СМТ і селах. Але ця різниця є статистично значущою для дівчат, а для хлопців різниця між різними типами поселення є менш помітною (табл. 4.2.2).

Таблиця 4.2.2

Частка підлітків, які брали участь в опитуванні 2007 року, за статтю та типом поселення, які вважають можливим придбати пиво, вино та міцні алкогольні напої, %

	Тип поселення					
	Місто		СМТ		Село	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Пиво	77	76	74	71	69	64,5
Вино	62	64	62	58	54	54,5
Міцні напої	44	38	42	31	35	29

Розподіл оцінок підлітками можливості придбання алкогольних напоїв за типом навчального закладу показано в табл. 4.2.3.

Суб'єктивно оцінена доступність спиртного значно відрізняється залежно від типу навчального закладу, крім доступності міцних напоїв для хлопців.

Серед дівчат визнали найвищим рівень доступності усіх алкогольних напоїв студентки ВНЗ, на другому місці – учениці міських шкіл, далі – ПТНЗ і сільських шкіл. При цьому оцінки двох останніх груп не дуже відрізняються. Для хлопців найвище оцінили доступність алкогольних напоїв студенти ВНЗ та учні міських шкіл, далі – сільських шкіл і ПТНЗ.

Таблиця 4.2.3

Частка підлітків, які брали участь в опитуванні 2007 року, за статтю та типом навчального закладу, які вважають можливим придбати пиво, вино та міцні алкогольні напої, %

	Тип навчального закладу							
	ВНЗ (I–II рівнів акредитації)		ПТНЗ		Міська школа		Сільська школа	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Пиво	76	83	64	68	79	72	69	63,5
Вино	65	70,5	52	56	64	60	55	54
Міцні напої	44	42	39	29	43	35	35	28

Порівняно з іншими алкогольними напоями, пиво є найбільш доступним для молоді. Це може пояснюватися тим, що в Україні пиво є таким напоєм, який, згідно з законом, алкогольним не вважається. Це призводить до того, що продаж пива неповнолітнім не розглядається як протиправна дія.

Динаміка доступності вина та шампанського для молоді приблизно така ж сама, як і пива. Найбільша частка підлітків повідомила про доступність вина у 2003 році, найменша – у 2007 році. У цілому цей відсоток дещо нижчий, ніж для пива, – від 65 до 82%.

Цікавим тут є зв'язок між доступом до вина та традиційністю сп'яніння в оточенні підлітка. Такого зв'язку не було виявлено для пива. Це може означати, що серед підлітків є певні усталені уявлення про пиво та вино. Пиво фактично розглядається як напій, який не призводить до сп'яніння, а вино – як засіб досягнення стану сп'яніння.

Для підлітків, які приділяють багато часу читанню та знають про відповідні ризики, спостерігаються нижчі оцінки ймовірності доступу до пива і вина. Тобто, відповідь підлітків про доступність алкогольних напоїв більшою мірою свідчить про їх власні бажання та можливість придбати такі напої, а не характеризує дозволеність придбання.

У 1995 та 2003 роках повідомляли про доступність міцних напоїв від 60% до 70% опитаних підлітків, у вибірці 2007 року цей відсоток значно зменшився: до 44% для хлопців та 38% для дівчат.

Доступність міцних напоїв пов'язана з родинними чинниками – якщо підліток має обох батьків з закінченою вищою чи, принаймні, середньою освітою, доступність випивки зростає.

Загалом аналіз доступності алкогольних напоїв для підлітків у сім'ї показує, що в цілому доступність визначається рівнем добробуту родини (наявністю обох батьків, їх освітою та роботою).

► 4.3. Доступність наркотиків та можливі місця їх придбання

Розподіл відповідей про доступність нелегальних наркотиків для підлітків за статтю та роками опитування показано у табл. 4.3.1.

Таблиця 4.3.1

Відсотки тих, хто повідомив про доступність різних нелегальних наркотиків, за статтю та роками опитування, %

	Роки опитування							
	1995		1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Марихуана	7	3	15	9	16	9	17	9
Стимулятори	3,5	2	4	3	4,5	3	5	3
Транквілізатори	4	3	4	4	5	3	9	12
Екстазі	2	1	5	4	3	2	7,5	5
Інгалянти	10	5	21	15	23	15	29	28

Розподіл відповідей про доступність нелегальних наркотиків для підлітків, які брали участь в опитуванні 2007 року, за статтю та типами навчальних закладів показано у табл. 4.3.2.

Таблиця 4.3.2

Відсотки тих, хто повідомив про доступність різних нелегальних наркотиків, в опитуванні 2007 року, за статтю та типом навчального закладу, %

	Тип навчального закладу							
	ВНЗ (I–II рівнів акредитації)		ПТНЗ		Міська школа		Сільська школа	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Марихуана	19	11	19	10	21	10	9	4
Стимулятори	7	6	8	2	5	4	3,5	2
Транквілізатори	13	18	7	8	10	14	7	7,5
Екстазі	6,5	7	9	4	9	7	5	1
Інгалянти	38	32	22	20	32	32	24	23

Розподіл відповідей про доступність нелегальних наркотиків для підлітків, які брали участь в опитуванні 2007 року, за статтю, залежно від типу поселення показано в табл. 4.3.3.

Таблиця 4.3.3

Відсотки тих, хто повідомив про доступність різних нелегальних наркотиків, та кількість опитаних у опитуванні 2007 року, за статтю та типом поселення

	Тип поселення					
	Місто		СМТ		Село	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Марихуана	25	11	17,5	9	9	5
Стимулятори	9	5	4	3	4	2
Транквілізатори	12	17,5	8	10	7	8
Екстазі	14	9	5	5	5	2
Інгалянти	31	31	30	29	24	24

Результати чотирьох хвиль опитувань свідчать про те, що серед підлітків менша частка тих, хто вважає марихуану та гашиш доступними, та більше частка тих, у кого немає пев-

ної відповіді. Найбільше зростання спостерігалось між 1995 та 1999 роками. Удвічі більше хлопців, ніж дівчат, вважають марихуану та гашиш найдоступнішими. Серед опитаних у містах доступність оцінюється приблизно у 2,5 разу, в СМТ - у 2 рази вище, ніж у селах, і ця різниця є помітною для підлітків обох статей. І серед хлопців, і серед дівчат, які навчаються у сільських школах, доступними марихуану та гашиш вважають приблизно вдвічі менше опитаних, ніж серед учнів усіх інших навчальних закладів (міських шкіл, ПТНЗ, ВНЗ).

Частка підлітків, які вважають доступними стимулятори, також поступово збільшується останніми роками: з 3,5% до 5,4% серед хлопців та з 1,8% до 3,4% серед дівчат. Також, зменшується з часом, особливо для дівчат, частка тих, хто не має власної думки про доступність наркотиків. Хлопці оцінюють доступність стимуляторів приблизно вдвічі вище за дівчат. Доступність у містах оцінюється приблизно удвічі вище, ніж у СМТ і селах. Різниця є статистично значимою для обох статей. Хоча доступність стимуляторів оцінюється нижче учнями сільських шкіл, ніж інших навчальних закладів, ця різниця не є статистично значимою через невеличкі кількості тих, хто повідомив про таку доступність.

Повідомлень про доступність транквілізаторів стало суттєво більше серед підлітків у 2007 році, порівняно з попередніми роками, і це зростання є статистично значущим для підлітків обох статей: з 4% до 9% серед хлопців і з 3% до 12% серед дівчат. Доступність у містах приблизно в 1,5–2 рази вище, ніж у СМТ і селах. Різниця є статистично значущою для обох статей. Частіше про доступність транквілізаторів зазначають учні міських шкіл і ВНЗ, рідше – сільських шкіл і ПТНЗ. І ця різниця сягає статистичної значущості для дівчат.

Частка тих, хто вважає екстазі доступним для молоді, також зросла з 2% серед хлопців та з 1% серед дівчат у 1995 році до 8% та 5% відповідно у 2007 році. Доступність у 2003 році була оцінена дещо нижче, ніж у 1999 р., але спостерігається загальна тенденція до її збільшення. Серед дівчат є статистично значуща різниця в оцінках між ученицями міських шкіл і ВНЗ, які повідомляють про більшу доступність екстазі, з одного боку, та ученицями сільських шкіл і ПТНЗ, з іншого. Серед хлопців немає помітної різниці в оцінках доступності за типами навчальних закладів. Доступність найвище оцінюється у містах. Але якщо серед хлопців немає різниці в оцінці доступності цього наркотику в СМТ і селах, то така різниця виявлена серед дівчат. Можна висловити гіпотезу про конкуренцію доступності екстазі та тютюнових виробів, які змінювалися протилежно у 2003 році.

Щодо інгалентів, то в Україні, за оцінками опитаних підлітків, спостерігається катастрофічне зростання доступності цих психоактивних речовин: частка тих, хто вважає їх доступними, зросла з 10% серед хлопців та 5% серед дівчат у 1995 році до 28% у 2007 році серед підлітків обох статей. У 2007 році оцінки доступності не відрізняються серед хлопців та дівчат, проте вона є в 1,5–2 рази вищою серед тих, хто навчається в міських школах і ВНЗ, ніж серед учнів сільських шкіл і ПТНЗ.

Запитання про доступність галюциногенів ставилися лише в трьох опитуваннях. Згідно з їх результатами, протягом 1995–2003 років відбувалося зростання частки підлітків, які вважають доступними ЛСД та інші галюциногени з 4% до 5% серед хлопців і з 2% до 3% серед дівчат.

У табл. 4.3.4 наведені відсотки хлопців та дівчат, які повідомили про доступність різних психоактивних речовин, у першому та останньому опитуванні, де було запитання про відповідну речовину.

Більшість наркотичних речовин серед хлопців вважалися більш доступними, ніж серед дівчат. Загальна тенденція полягає в тому, що на тлі більш-менш помітного зменшення суб'єктивних оцінок доступності легальних наркотиків збільшується оцінка доступності таких нелегальних наркотиків, як марихуана та гашиш, стимулятори, транквілізатори, екс-

тазі, галюциногени. Істотно збільшилася суб'єктивно оцінена доступність речовин, які використовуються як інгалянти.

Таблиця 4.3.4

Порівняльні дані щодо доступності для підлітків різних психоактивних речовин, за статтю, за результатами опитувань 1995 та 2007 роках, %

	Хлопці		Дівчата		Ранг доступності
	1995	2007	1995	2007	
Пиво	74	70,5	60	67	1
Цигарки	76	60	70	50	2
Вино, шампанське	67	56,5	60	54,5	3
Міцні алкогольні напої	61	37	54	30	4
Інгалянти	10	26	5	26	5
Марихуана, гашиш	7	16	3	8	6
Транквілізатори	4	8	3	11	7
Екстазі	2	7	1	5	8
Анаболічні стероїди	6	6	2	2	9
Стимулятори	3,5	5	2	3	10
Галюциногенні гриби	3,5	5	2	2	11
Галюциногени	3,5	4,5	2	3	12
Героїн	3	3	1	2	13
Кокаїн	2,5	3	1	2	14
Крек	2	3,5	1	2	15

Оцінка доступності нелегальних наркотиків зростає, а легальних наркотиків – дещо зменшується. Це може означати, що суб'єктивно оцінене зменшення доступності тютюну й алкоголю є результатом не профілактичної роботи чи обмеження доступу, а наслідком зростання популярності нелегальних наркотиків.

► 4.4. Досвід придбання легальних і нелегальних психоактивних речовин

Запитання про придбання алкогольних напоїв ставилися в опитуваннях 2003 та 2007 років. У 2003 році запитували про частоту покупки пива, вина/шампанського, міцних напоїв, у 2007 році були додані алкогольні коктейлі та було відокремлено придбання у магазині та в барі.

При порівнянні частоти купівлі пива, вина або шампанського, міцних напоїв у 2003 та 2007 роках значних відмінностей виявлено не було. Частка хлопців та дівчат, які зазначили про покупку алкогольних напоїв, показана в табл. 4.4.1.

Усі види алкогольних напоїв більше підлітків купує в магазинах, ніж у барах. Про покупку пива хлопці говорять частіше, ніж дівчата. Це ж стосується і міцних напоїв. Але якщо міцні напої купували удвічі більше хлопців, ніж дівчат, то щодо пива різниця менша. Алкогольні коктейлі навпаки частіше купують дівчата, ніж хлопці. Щодо вина та шампанського немає значної різниці між хлопцями та дівчатами, і різниця між часткою підлітків, які роблять покупки в магазині та в барі, також невелика.

Таблиця 4.4.1

Відсотки підлітків, які мали досвід придбання алкогольних напоїв протягом останнього місяця перед опитуванням, за статтю та місцем купівлі, %

Напої	Місце придбання алкогольних напоїв			
	Магазин		Бар	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Пиво	60,5	34	50	28
Алкогольні коктейлі	21	31	17	25
Вино, шампанське	20	19	15	15
Міцні напої	22	10	17	7

Запитання про місця, де можна легко придбати марихуану або гашиш, були додані в опитування 1999, 2003 та 2007 років. Варіанти відповідей і відсоток хлопців та дівчат, які їх вибрали, показані в табл. 4.4.2.

Частка дівчат, які не знають місць придбання марихуани, досить стабільна і становить 85%. Відсоток хлопців, які не знають таких місць, менший і зменшується з часом. Про можливість придбати марихуану або гашиш на вулиці або в парку відповіли приблизно 8% хлопців та 4% дівчат. Ці відсотки незначно змінюються в часі. Про можливість придбати це у школі вказують 3–4% хлопців і близько 1% дівчат, (останній показник збільшується в часі). Повідомили, що на дискотеці, в барі можуть придбати марихуану 7–8% хлопців та 5–6% дівчат, і цей рівень є досить стабільним. Удома в торговців наркотиками можуть придбати марихуану 5–8% хлопців та 3–5% дівчат, і ці відсотки зменшуються у часі.

Про придбання марихуани через Інтернет та в кав'ярні запитання ставилися тільки в 2007 році. Про такі можливості відповіли 2% хлопців та 0,6% дівчат. Серед «інших джерел» придбання марихуани близько 2% підлітків назвали знайомих або друзів.

Таблиця 4.4.2

Відсоток підлітків, які відповіли на запитання про різні шляхи придбання марихуани або гашишу, за статтю та роками опитування, %

Місця придбання	Роки опитування					
	1999		2003		2007	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Я не знаю таких місць	79	85	77	86	76	85
Вулиця, парк тощо	7	4	8	3,5	8	4
Школа	4	1	3	1	4	1
Дискотека, бар тощо	7	6	8	6	7	5
Удома у торговця наркотиками	8	4,5	6	3	6	3
У знайомих, друзів	2	3	1	2	3	2
Замовити через Інтернет					2	1
Кав'ярня					1	1

Таким чином, найважливішими місцями придбання марихуани та гашишу є дискотеки та бари, на другому місці – «точки» на вулиці або в парках, на третьому місці – вдома у торговців наркотиками, на четвертому – школи. Можливо, є й інші місця придбання наркотиків, які тут не були перелічені, однак зростання відсотка хлопців, які знають місця придбання, не супроводжувалося збільшенням їхніх повідомлень про окремі місця.

В опитуванні 2007 року задавалося запитання про різні шляхи придбання наркотиків, які респонденти вживали протягом життя. У 1995 та 2003 роках ставилося запитання про шлях отримання першого наркотику і не надавалося множинного вибору.

У табл. 4.4.3 показані відсотки хлопців та дівчат, які відповіли, що отримали наркотики переліченими способами.

Частка хлопців, які не заперечували, що мають досвід одержання наркотиків, удвічі більша, ніж відповідна частка дівчат. Також за всіма шляхами придбання наркотиків, крім двох, хлопці давали позитивну відповідь значно частіше, ніж дівчата. Не було статистичної різниці тільки за ймовірністю отримання наркотику від батьків та отримання його вдома без відома батьків.

Найважливішими шляхами отримання наркотиків є їх вживання в компанії друзів, одержання від старших друзів і друзів такого ж або молодшого віку.

Таблиця 4.4.3

Шляхи придбання нелегальних наркотиків протягом життя, за статтю, %

	Хлопці	Дівчата
Ніколи не вживав заборонених наркотиків	83	91
Одержав від старшого брата або сестри	2	1
Одержав від друга або подруги, старших за мене	4	2
Одержав від друга мого віку або молодшого	3	1
Одержав від людини, про яку чув, але не знав особисто	2	1
Одержав від незнайомця	1,5	0,6
Вживав у компанії друзів	5	2
Купив у друга	2	1
Купив у людини, про яку чув, але не знав особисто	2	0,5
Купив у незнайомої людини	1	0,6
Одержав від одного з батьків	0,4	0,4
Узяв удома без дозволу батьків	0,5	0,3
Іншим способом	1	0,4

► 4.5. Обсяг коштів у розпорядженні підлітків

У табл. 4.5.1 показані розподіл відповідей хлопців та дівчат щодо витрачання зазначених сум грошей на алкогольні напої, тютюнові вироби та на марихуану і гашиш. Також наведено результат розрахунку середньої суми, яку витрачають підлітки на ці речовини. Найбільше грошей витрачається на алкогольні напої: в середньому близько 20 грн. хлопцями та близько 10 грн. дівчатами. На тютюнові вироби витрачається в середньому 16 грн. хлопцями та 5 грн. дівчатами. Різниця між сумами, які витрачають хлопці та дівчата, є найбільшою для конопель, відповідно 4 та 0,4 грн.

Таблиця 4.5.1

Частка підлітків, які повідомили про витрачання вказаних сум грошей на алкогольні напої, тютюнові вироби та препарати конопель та середні суми грошей, що витрачають, за статтю, %

	Алкоголь		Тютюн		Марихуана та гашиш	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
0 гривень	51,47	60,00	65,87	79,88	96,46	99,23
Менше 20 гривень	31,88	28,84	18,62	13,34	1,34	0,27
20–45 гривень	9,03	7,20	8,66	4,65	0,48	0,18
46–100 гривень	4,25	2,84	4,10	1,60	0,59	0,27
101–200 гривень	1,31	0,76	1,19	0,44	0,21	–
201–400 гривень	0,79	0,27	0,57	–	0,27	–
401 і більше гривень	1,26	0,09	0,99	0,09	0,64	0,05
Середня сума для всіх	19,8	9,7	16,1	5,1	5,0	0,5
Середня сума для тих, хто повідомив, що витрачає гроші	40,9	24,2	47,2	25,4	142,5	69,0

5. ОЦІНКА МОЛОДИМИ ЛЮДЬМИ НАСЛІДКІВ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА НАРКОТИКІВ

Зловживання алкоголем і наркотиками є однією з найбільш серйозних проблем, які становлять загрозу здоров'ю. Це призводить до створення умов для злочинів проти особи, створення криміногенної атмосфери.

Проблеми алко- та наркотизації – це передусім соціальна й особистісна проблема або, іншими словами, проблема дозвілля (структурування часу), визначення мети в житті та задоволеності різного роду стосунками.

Адитивна (лат. *addictio* – відхиляюча) поведінка виражається у прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану внаслідок прийому деяких речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах чи видах діяльності, що супроводжуються розвитком інтенсивних емоцій. До таких речовин можна віднести транквілізатори (ліки, які застосовуються для зняття психологічної напруги, заспокоєння), снодійні, психотропні та наркотичні речовини тощо, які вживаються без дозволу лікаря. Форми адитивної поведінки – прагнення до штучної зміни психічного стану та викликання суб'єктивно приємних емоцій.

► 5.1. Оцінка учнівською молоддю наслідків вживання алкоголю

Алкоголь також належить до речовин, що змінюють психічний стан, і тому наділений великою адитивною привабливістю.

Молодим людям пропонувалося оцінити ймовірність того, що з ними можуть траплятися будь-які події внаслідок вживання алкоголю. Умовно різні події було поділено на ті, що мають “позитивні” та “негативні” наслідки. Для аналізу взято суму відповідей “дуже ймовірно” та “ймовірно”.

Найбільшу питому вагу становлять респонденти, які зазначили, що після випивки “добре проводжу час та веселюся”. Динаміка відповідей на це запитання значно збільшується залежно від років опитування (у 1995 р. таких було 26% серед усіх опитаних, у 1999 р. – уже 69%, у 2003 р. – 76%) і йде на спад – до 69% – у 2007 році. Цікаво, що найбільше тих, хто задоволений проведенням свого вільного часу після випивки, спостерігаємо саме серед дівчат (відповідно у 2007 р. хлопців таких було 64%, тоді як серед дівчат – 74%).

Серед інших “позитивних” наслідків були названі “відчуття розслабленості” (58%) та “відчуття радості” (56%) як наслідок вживання алкоголю. Щодо відчуття розслабленості, то немає суттєвої різниці за статтю, а серед тих, хто має відчуття радості після випивки, більшою виявилася питома вага дівчат – 61%, тоді як хлопців – 52%.

Для половини (52%) опитаних підлітків у 2007 році є важливим відчуття відкритості та дружелюбності після випитого. Різниці за статтю немає, як хлопці, так і дівчата однаково відчують “появу” дружелюбності після вживання алкогольних речовин.

40% усіх опитаних відзначили, що після випивки забувають про свої проблеми, частка таких дівчат теж трохи більша, ніж юнаків (відповідно 40 і 37%) (табл. 5.1.1).

Таблиця 5.1.1

**Можливі наслідки вживання алкоголю, %
(сума відповідей “дуже ймовірно” та “ймовірно”), 2007 рік**

		Хлопці	Дівчата	Загалом
“Позитивні” наслідки	Добре проводжу час, веселюся	64	74	69
	Відчуття розслабленості	58	58,5	58
	Відчуття радості	52	61	56
	Відчуття відкритості, дружелюбності	53	52	52
	Забуваю свої проблеми	37	40	39
“Негативні” наслідки	Шкода здоров’ю	37	33	35
	Вчинки, про які потім доводиться шкодувати	25	29	27
	Погане самопочуття (нудота)	19	19	19
	Похмілля	21	17,5	19
	Неможливість зупинитися	15	10	12
	Проблеми з міліцією	13	5	9

Щодо “негативних наслідків”: трохи більше третини опитаних відзначили, що випивка завдає шкоди власному здоров’ю людини (35%). Хлопці дещо частіше, ніж дівчата, відзначають шкоду випивки для здоров’я (відповідно 37 і 33%). Про вчинення після випивки вчинків, про які потім доводиться шкодувати, ймовірним для себе вважають 27% опитаних підлітків.

Такий фізичний стан людини, як погане самопочуття, нудота та похмілля після вживання алкоголю, ймовірним для себе відзначили по 19% усіх опитаних. 12% указали на те, що може виникнути ситуація, коли неможливо буде зупинитися щодо вживання алкогольних напоїв. Найбільш імовірним це для себе відчули хлопці (15%), питома вага дівчат становить 10%. На можливість виникнення проблем з міліцією після вживання алкогольних речовин і, як наслідок, виникнення адитивної поведінки вказали 9% усіх опитаних учнів. Частка хлопців майже у 2,5 разу більша, ніж дівчат (відповідно 13 і 5%).

Вживання алкоголю є також наслідком виникнення різних проблем і ситуацій, які можуть траплятися з людиною. Отже, респондентам пропонувалося відповісти щодо частоти потрапляння до різного роду ситуацій протягом року, які були спричинені вживанням алкоголю. Умовно проблеми, з якими стикалися учні, поділені на “індивідуальні проблеми”, “проблеми у відносинах”, “сексуальний досвід”, “кримінальні проблеми”. Дані наводяться серед тих, хто хоча б один раз на рік потрапив у різні ситуації (табл. 5.1.2).

Серед “індивідуальних проблем”, які виникли у підлітків через вживання алкоголю, було відзначено зниження працездатності в школі або на роботі (18%). Хлопців трохи більше, ніж у цілому взагалі (20%), дівчат менше (15%). Для 8,5% серед усіх опитаних наслідком випитого стали нещасні випадки або травми (з хлопцями – в 11% випадках, з дівчатами – в 6%). Госпіталізацію або виклик “швидкої допомоги” відмітили 2% опитаних (хлопців – 3%, дівчат – 1%).

Взаємостосунки з батьками, друзями, однолітками є одним із важливих факторів соціалізації особистості, насамперед підлітка. Отже, проблеми у взаєминах з батьками протягом року, що передувало опитуванню, відмітили 20% учнів. Хлопці трохи частіше мали проблеми у стосунках з батьками (22%), серед дівчат таких 18%.

Питома вага хлопців, які мали статевий зв’язок, про який шкодували наступного дня, становить 7%, питома вага дівчат – 4%, тоді як в цілому за 2007 рік цей показник становить

5%. Таку ж тенденцію щодо збільшеної питомої ваги серед хлопців (9%) спостерігаємо і серед тих, хто мав незахищені статеві відносини протягом року, тобто без використання презерватива: серед дівчат – 3%, а серед усіх опитаних – 6%.

Таблиця 5.1.2

Проблеми, з якими стикалися учні хоча б один раз протягом одного року, що передувало опитуванню, внаслідок вживання алкоголю, %

		1999	2003	2007
“Індивідуальні проблеми”	Зниження працездатності в школі або на роботі	3	4	18
	Нещасні випадки або травми	4	6	8,5
	Госпіталізація або виклик “швидкої допомоги”	1	1,5	2
“Проблеми у відносинах”	Проблеми у взаєминах з друзями	6	8	17
	Проблеми у взаєминах з батьками	9	10	20
Сексуальний досвід	Статевий зв’язок, про який Ви шкодували наступного дня	5	6	5
	Статевий зв’язок без презерватива	3,5	5	6
“Кримінальні проблеми”	Бійки	10	13	20
	Ви стали жертвою грабежу або крадіжки	1	2	2
	Проблеми з міліцією	3	4	5

До бійок, які були наслідком вживання алкоголю, вступали 20% від загалу опитаних молодих людей. Природно, що частка хлопців, які стали учасниками таких “розборок”, значно більша, ніж у цілому, – 30%, дівчата ж потрапляли у таку ситуацію у 9% випадків.

Підлітки прагнуть якнайшвидше стати дорослими, а вживання алкоголю асоціюють саме з дорослістю, що створює ілюзію незалежності та всюдозволеності. Необхідно дати підлітку зрозуміти й оцінити негативний досвід вживання алкоголю. Результати опитування показують, що є ті, хто розуміє шкоду для здоров’я і вірно оцінює ті негативні наслідки, які відбувалися з ними після вживання алкоголю.

З динаміки відповідей на запитання щодо проблем, які виникають після вживання алкоголю, помітно, що відсоток тих, хто мав або індивідуальні проблеми зі здоров’ям, або проблеми у відносинах з батьками та друзями, або незахищені сексуальні стосунки, або “кримінальні проблеми” – потрапив у бійку, або став жертвою крадіжки, або потрапив до міліції, – збільшується. Це може свідчити про неефективність тих програм, навчальних предметів, які впроваджено у закладах освіти для того, щоб діти та підлітки могли зрозуміти всі наслідки та шкідливість вживання алкогольних речовин. Винятком є лише відсоток тих, хто протягом року мав статевий зв’язок, про що шкодував наступного дня: він лишається стабільним з роками, однак таким, що вимагає більше уваги приділяти саме взаємостосункам із протилежною статтю (5–6%).

У шкільному середовищі важливо приділяти більше уваги поясненню шкідливості алкоголю серед усієї підліткової когорти, серед яких є певна кількість тих, які вже почали вживати алкогольні напої більш-менш постійно, для того, щоб це не стало загальним стилем життя підлітків. Алкоголь у процесі його вживання підлітковою групою перестає сприйматися як щось виняткове, набираючи відтінків повсякденності.

► 5.2. Оцінка учнівською молоддю наслідків вживання наркотиків

За останні роки спостерігається певне зростання наркотичної залежності серед підлітків. А це саме той вік, коли молода людина повинна справлятися з великою кількістю завдань розвитку особистості.

Інструментарієм передбачена відповідь респондентів щодо частоти потрапляння до різного роду ситуацій протягом року, що передувало опитуванню, які були спричинені вживанням наркотиків, таких як гашиш, екстазі чи амфетаміни. Проблеми, з якими стикалися учні, умовно поділено на “індивідуальні проблеми”, “проблеми у відносинах”, “сексуальний досвід”, “кримінальні проблеми”. Дані наводяться серед тих, хто хоча б один раз на рік потрапив у різні ситуації (табл. 5.2.1).

Значною виявилася динаміка у такої з-поміж умовно визначених нами “кримінальних проблем”, як бійка. За результатами опитування 2007 року, учасниками бійки, яка стала наслідком вживання наркотиків, були 3% опитаних, тоді як у минулі роки цей показник не досягав і відсотка. Питома вага тих, хто потрапив у бійку через те, що був під дією наркотичних речовин, становить 5% серед хлопців і 1% серед дівчат. Таке ж значне збільшення маємо серед тих, хто відмітив, що мав знижену працездатність у школі або на роботі (2%). Хлопців серед них більше (4%), питома вага дівчат коливається у межах 1%.

Також вживання гашишу, екстазі чи амфетамінів призвело до погіршення взаємостосунків із батьками – 2% опитаних вказали на це. Тут також переважають хлопці – 3%, дівчат – 1%. Майже 2% зазначили, що вживання наркотичних речовин призвело до проблем у взаємостосунках із друзями.

Таблиця 5.2.1

Проблеми, з якими стикалися учні хоча б один раз протягом одного року, що передувало опитуванню, внаслідок вживання наркотиків (гашиш, екстазі чи амфетамін), %

		1999	2003	2007
“Індивідуальні проблеми”	Зниження працездатності в школі або на роботі	0,9	0,7	2,4
	Нещасні випадки або травми	0,6	0,5	1,2
	Госпіталізація або виклик “швидкої допомоги”	0,3	0,3	0,6
“Проблеми у відносинах”	Проблеми у взаєминах з друзями	0,7	0,3	1,7
	Проблеми у взаєминах з батьками	0,7	0,2	2
Сексуальний досвід	Статевий зв’язок, про який Ви шкодували наступного дня	0,2	0,4	0,9
	Статевий зв’язок без презерватива	0,2	0,5	0,8
“Кримінальні проблеми”	Бійки	0,6	0,5	3,1
	Ви стали жертвою грабежу або крадіжки	0,2	0,2	0,4
	Проблеми з міліцією	0,4	0,4	1

Вживання наркотиків може бути показником відхилень у поведінці не тільки з точки зору внутрішнього стану, а й зовнішніх проявів (депресія, ризиковані вчинки й агресивність). Для деяких підлітків вживання наркотиків, як і вживання алкоголю, може бути намаганням заявити про себе, про свій незалежний, дорослий статус. Молоді люди можуть протиставляти себе культурі дорослих. Крім того, підлітковий вік – це саме той вік, коли зростає протест проти існуючих у суспільстві дорослих моральних норм і принципів. Оскільки в суспільстві дорослих існує однозначно негативне ставлення до наркотиків, підлітки обирають як одну із форм протесту саме вживання наркотиків. А переоцінка цінностей у

підлітковому віці пов'язана саме із збільшенням потреби відчуття ризику як форми емоційно насиченого переживання. Іноді прагнення ризику реалізується у вживанні наркотиків і скоєнні правопорушень.

Необхідно формувати у молодого покоління більш реалістичні уявлення про нарковживання та його вплив на формування життєвих планів особистості. Наркотики на сьогодні, по суті, є новим атрибутом підліткової проблемності, тому необхідно проводити просвітницьку та профілактичну роботу не лише в молодіжному середовищі, а й серед старшого покоління, в першу чергу серед батьків.

6. ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЛЬНИМ ЧИНОМ ВПЛИВАЮТЬ НА ПОЧАТОК І ПОШИРЕННЯ ТЮТЮНОКУРІННЯ, ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА ІНШИХ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН

У цьому розділі проаналізовані основні чинники, що мають вплив на початок і поширення куріння, вживання алкогольних напоїв та інших наркотичних речовин.

Якщо порівнювати рівень значущості впливу різних соціальних чинників на поширення куріння, вживання алкоголю та вживання наркотиків, то істотного впливу найбільшого числа чинників зазнає саме куріння. Це стосується і спроб куріння протягом життя та куріння протягом останніх 30 днів (табл. 6.1).

Отримані дані підтвердили важливість впливу на поширення серед підлітків куріння таких соціальних факторів, як стать, пропуск навчальних днів без поважних причин, повнота батьківської сім'ї, взаємовідносини з батьками, дозвіл батьків курити, наявність старших братів/сестер, які курять, поширення куріння у компанії друзів, задоволення собою. Наявний також зв'язок із показником задоволення своїм здоров'ям, хоча тут варто, швидше, говорити про зворотній вплив.

Таблиця 6.1

Рівень значимості впливу основних соціальних чинників на поширення куріння серед підлітків*

Чинники впливу	Пробували коли-небудь курити	Куріння протягом останніх 30 днів
Стать	++	++
Пропуск навчальних днів без поважних причин	++	++
Структура сім'ї	++	++
Рівень освіти батьків	0	0
Рівень взаємовідносин з батьками	++	++
Моральна підтримка з боку батьків	++	++
Задоволення матеріальним становищем родини	++	0
Дозвіл батьків курити	++	++
Старші брати чи сестри курять	++	++
Усі чи майже всі друзі курять	++	++
Задоволення своїм здоров'ям	++	++
Задоволення собою	++	++

* «++» – означає сильний вплив, «+» – наявний вплив, але не сильний, «0» – відсутність впливу.

Дослідження показує, що хлопці курять більше за дівчат. Якщо протягом свого життя ніколи не курили 47% дівчат, то більше 70% хлопців хоча б раз курили. Така ж залежність виявляється, якщо розглядати куріння в період останніх 30 днів перед опитуванням: 1–5 цигарок на день хлопці викурюють майже удвічі частіше за дівчат (12% проти 7%).

Серед тих, у кого друзі не курять, курили хоча б один раз протягом життя 49%, а серед тих, хто товаришує з курцями, хоча б один раз курили близько 80% підлітків. При цьому, чим більша кількість разів куріння протягом життя, тим помітнішою стає ця залежність. Так, 40 або більше разів курили 8% підлітків, чий друзі не курять, і 36% тих, чий друзі курять.

Окремої уваги заслуговує зв'язок між курінням підлітків і їхніми сім'ями. Підлітки, які живуть з рідними батьками, курять найменше, так само як і ті, у кого високий рівень взаємовідносин і взаєморозуміння з батьками. Відповіді на окреме запитання виявили, що чим частіше підлітки можуть розраховувати на моральну підтримку з боку батьків, тим рідше вони вдаються до цигарок. Відсоток тих, хто курив менше 40 разів, однаковий для тих, кого батьки підтримують часто, і для тих, кого рідко, і становить 9%. Та коли мова йде про 40 і більше разів, ті, кого батьки більше підтримують, курять рідше: 19% проти 28% тих, кого підтримують менше.

Ніколи не курили 19% тих, кому дозволяють (дозволили б) курити, і 43% тих, кому не дозволяють (не дозволили б). Протягом останніх 30 днів 6–10 цигарок на день курили 25% підлітків, серед тих, кому це дозволяють батьки, та тільки 3% серед тих, кому не дозволяють.

Спостерігаємо тісний зв'язок між курінням і пропуском навчальних днів без поважних причин. Ніколи не курили 46% тих, хто не прогулював заняття, та 20% тих, хто прогулював. Протягом останніх 30 днів з числа тих, хто не пропускав занять без поважних причин, викурювали 1–5 цигарок на день 7%, 6–10 цигарок – 6%. Відповідні показники для тих, хто пропускав заняття без поважних причин, становлять 14% і 11%, тобто майже вдвічі більше.

Розподіл підлітків за кількістю спроб куріння залежно від різних соціальних факторів показано у табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Розподіл підлітків за кількістю спроб куріння протягом життя залежно від різних соціальних чинників, %

	Частота куріння			
	Ніколи не курили	1–9 разів	10–39 разів	40 або більше разів
Пропуск навчальних днів без поважних причин				
Не пропускали	46	33	7	14
Пропускали	20	34	14	33
Структура сім'ї				
Повна батьківська сім'я (обоє рідних батьків)	42	34	9	16
Неповна батьківська сім'я (один з рідних батьків)	34	33	9	24
Реструктурована сім'я (один з батьків рідний, другий не рідний)	30	35	8	28
Інше	32	33	9	25
Чи дозволили б (дозволяють) батьки курити				
Так	19	24	5	52
Ні	43	35	9	13
Не знаю	28	30	10	32
Рівень взаємовідносин з батьками				
Високий	42	33	8	17
Середній	31	34	11	25
Низький	27	35	9	29
Моральна підтримка з боку батьків				
Часто	40	33	9	19
Іноді	25	36	17	23
Рідко	28	35	9	28

Закінчення табл. 6.2

Чи курять брати або сестри				
Так	26	35	11	28
Ні	46	33	8	14
Немає старших братів чи сестер	41	32	8	19
Більшість або всі друзі курять				
Так	21	31	12	36
Ні	51	35	7	8
Рівень задоволення здоров'ям				
Задоволені	40	34	8	18
Не задоволені	39	29	10	22
Ні те, ні інше	28	32	12	28
Рівень задоволення собою				
Задоволені	40	34	9	18
Не задоволені	33	34	8	25
Ні те, ні інше	31	32	11	27

Щодо ступеня сп'яніння, то основними чинниками впливу є знову ж таки стать, пропуск навчальних днів без поважних причин і компанія друзів, які вживають алкогольні напої, вживання алкоголю старшими братами чи сестрами. Хлопці частіше за дівчат відчували стан сп'яніння взагалі і частіше перебували у стані сильного сп'яніння.

Так само ті, хто пропускав навчальні дні без поважних причин, і ті, хто перебуває у компанії з ризикованою поведінкою, напиваються частіше (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Рівень значимості впливу основних соціальних чинників на перебування підлітків у стані сп'яніння

Чинники впливу	Ступінь сп'яніння під час останньої випивки	Відчували сп'яніння протягом життя	Відчували сп'яніння протягом останніх 12 місяців	Відчували сп'яніння протягом останніх 30 днів
Стать	++	++	++	++
Пропуск навчальних днів без поважних причин	++	++	++	++
Структура сім'ї	0	++	0	0
Рівень освіти батьків	0	0	0	0
Рівень взаємовідносин з батьками	++	+	++	+
Моральна підтримка з боку батьків	0	+	++	++
Задоволення матеріальним становищем родини	++	0	0	0
Дозвіл батьків пити	0	+	0	0
Старші брати чи сестри вживають алкогольні напої	++	++	++	++
Усі чи майже всі друзі вживають алкогольні напої	++	++	++	++
Усі чи майже всі друзі бувають у стані алкогольного сп'яніння	++	++	++	++
Задоволення своїм здоров'ям	0	+	++	+
Задоволення собою	0	++	++	0

* «++» – означає сильний вплив, «+» – наявний вплив, але не сильний, «0» – відсутність впливу.

Найбільш вагомими чинниками впливу на вживання алкоголю є стать, пропуск навчальних днів без поважних причин, компанія друзів, що вживають алкоголь. Важливими також є сім'я, зокрема її структура, рівень взаємовідносин з батьками, вплив старших братів та сестер. Існує зв'язок із задоволенням своїм здоров'ям та собою (див. табл. 6.4).

Таблиця 6.4

Рівень значущості впливу основних соціальних чинників на поширення вживання алкоголю серед підлітків

Чинники впливу	Вживання алкоголю протягом останніх 12 місяців	Вживання алкоголю протягом останніх 30 днів	Вживання пива протягом останніх 30 днів	Вживання коктейлів із вмістом алкоголю приблизно 5% протягом останніх 30 днів	Вживання вина або шампанського протягом останніх 30 днів	Вживання міцних напоїв протягом останніх 30 днів	Вживання більше 5 порцій алкоголю підряд протягом останніх 30 днів	Кількість алкоголю, що вживається
Стать	++	++	++	++	0	++	++	++
Пропуск навчальних днів без поважних причин	++	++	++	++	++	++	++	++
Структура сім'ї	+	++	++	0	0	++	++	++
Рівень освіти батьків	0	0	0	0	0	0	0	0
Рівень взаємовідносин з батьками	++	++	++	++	0	0	+	++
Моральна підтримка з боку батьків	++	++	++	++	+	++	+	+
Задоволення матеріальним становищем родини	++	++	0	+	0	0	0	+
Дозвіл батьків пити	0	+	++	0	+	+	+	0
Старші брати чи сестри вживають алкогольні напої	++	++	++	++	++	++	++	++
Усі чи майже всі друзі вживають алкогольні напої	++	++	++	++	++	++	++	++
Задоволення своїм здоров'ям	++	++	++	++	++	+	+	++
Задоволення собою	++	++	++	0	0	++	++	+

* «++» – означає сильний вплив, «+» – наявний вплив, але не сильний, «0» – відсутність впливу.

Якщо розглядати вживання алкоголю загалом, то стать не є надто впливовим чинником, та все ж хлопці п'ють частіше. Так, протягом останніх 30 днів хоча б раз вживали алкоголь 66% хлопців і 64% дівчат. При цьому хлопці вживають більше порцій алкоголю та частіше за останні 30 днів практикували вживання більше 5 порцій алкоголю підряд. Протягом останніх 30 днів випили більше 5 порцій підряд 42% хлопців і 28% дівчат (табл. 6.5).

Таблиця 6.5

Розподіл відповідей підлітків щодо вживання більше 5 порцій алкоголю підряд протягом останніх 30 днів, залежно від різних соціальних чинників, %

	Такого не було	Частота вживання				
		1 раз	2 рази	3–5 разів	6–9 разів	10 і більше разів
Стать						
Хлопці	58	15	7	8	3	3
Дівчата	72	16	9	5	1	1
Пропуск навчальних днів без поважних причин						
Не пропускали	71	20	13	4	1	1
Пропускали	49	16	9	11	4	3
Структура сім'ї						
Повна батьківська сім'я (обоє рідних батьків)	68	15	6	5	2	2
Неповна батьківська сім'я (один з рідних батьків)	58	16	12	8	3	2
Реструктурована сім'я (один з батьків рідний, другий не рідний)	67	17	12	8	2	2
Інше	56	16	9	9	5	2
Старші брати чи сестри вживають алкогольні напої						
Так	56	15	7	8	3	2
Ні	72	16	8	4	0,4	1
Не знаю	67	11	8	5	3	0,8
Немає старших братів чи сестер	71	16	9	6	2	2
Усі чи майже всі друзі вживають алкоголь						
Так	54	16	9	10	4	3
Ні	75	18	12	3	0,6	0,6
Усі чи майже всі друзі бувають у стані алкогольного сп'яніння						
Так	47	16	9	13	6	5
Ні	69	16	14	5	1	1
Задоволення собою						
Задоволені	66	18	11	6	2	2
Не задоволені	61	19	10	8	1	2
Ні те, ні інше	59	16	9	7	3	2

Аналіз показує, що хлопці частіше п'ють пиво та міцні алкогольні напої, дівчата надають перевагу коктейлям.

Як і у випадках з курінням та наркотиками, ті, хто пропускав заняття, частіше та в більших кількостях вживають алкоголь.

Підлітки, в родині яких панують гарні взаємовідносини та є моральна підтримка, вживають алкоголь рідше за тих, у кого рівень взаємостосунків з батьками низький.

Найбільшим і, напевно, визначальним є вплив компанії друзів з ризикованою поведінкою. Перебуваючи в такій компанії, 92% підлітків вживали алкогольні напої хоча б один раз протягом останніх 12 місяців. Це на 20% більше за тих, чиї друзі не п'ють.

Розподіл підлітків за кількістю днів вживання різних алкогольних напоїв (протягом останніх 30 днів) залежно від різних соціальних факторів показано у табл. 6.7 – 6.11.

Таблиця 6.7

Розподіл підлітків за кількістю днів вживання алкоголю протягом останніх 30 днів залежно від різних соціальних факторів, %

	Жодного разу впродовж останніх 30 днів	Частота вживання						Щодня або майже щодня впродовж останніх 30 днів
		1 день упродовж останніх 30 днів	2 дні впродовж останніх 30 днів	3 дні впродовж останніх 30 днів	1 день на тиж-день	2 дня на тиж-день	3–4 дні на тиж-день	
Пропуск навчальних днів без поважних причин								
Не пропускав	39	22	13	12	5	4	3	1
Пропускав	22	17	15	15	9	11	8	2
Рівень взаємовідносин з батьками								
Високий	37	21	14	12	6	5	4	1
Середній	29	21	14	14	8	7	5	1
Низький	27	16	16	16	9	7	8	2
Старші брати чи сестри вживають алкогольні напої								
Так	24	29	16	17	9	8	7	2
Ні	50	20	12	8	5	3	3	0,7
Не знаю	37	26	15	10	4	4	4	0,8
Немає старших братів чи сестер	34	22	15	11	6	8	4	0,7

Таблиця 6.8

Розподіл підлітків за кількістю разів вживання пива протягом останніх 30 днів залежно від різних соціальних факторів

	Частота вживання			
	Ніколи не вживали	1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Стать				
Хлопці	31	44	19	6
Дівчата	47	41	10	3
Пропуск навчальних днів без поважних причин				
Не пропускали	45	42	11	3
Пропускали	24	45	24	7
Всі чи майже всі друзі вживають алкоголь				
Так	26	45	22	7
Ні	51	40	8	2

Таблиця 6.9

Розподіл підлітків за кількістю разів вживання коктейлів із вмістом алкоголю приблизно 5% протягом останніх 30 днів, залежно від різних соціальних факторів, %

	Частота вживання			
	Ніколи не вживали	1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Стать				
Хлопці	74	20	5	2
Дівчата	62	31	5	1
Пропуск навчальних днів без поважних				
Не пропускали	73	23	4	1
Пропускали	58	31	8	3
Рівень взаємовідносин з батьками				
Високий	71	24	5	1
Середній	63	29	6	2
Низький	59	31	7	2
Моральна підтримка з боку батьків				
Часто	70	25	5	1
Іноді	58	33	8	2
Рідко	59	28	10	3
Усі чи майже всі друзі вживають алкоголь				
Так	60	30	3	0.6
Ні	76	21	7	3
Усі чи майже всі друзі бувають у стані алкогольного сп'яніння				
Так	56	32	9	3
Ні	71	24	4	1
Задоволення своїм здоров'ям				
Задоволені	70	24	5	1
Не задоволені	62	30	7	2
Ні те, ні інше	61	31	6	2

Таблиця 6.10

Розподіл підлітків за кількістю разів вживання вина або шампанського протягом останніх 30 днів, залежно від різних соціальних факторів, %

	Ніколи не вживали	Частота вживання		
		1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Усі чи майже всі друзі вживають алкоголь				
Так	51	40	7	2
Ні	66	30	3	0,8
Усі чи майже всі друзі бувають у стані алкогольного сп'яніння				
Так	48	41	9	2
Ні	62	34	4	1

Таблиця 6.11

Розподіл підлітків за кількістю разів вживання міцних напоїв залежно від різних соціальних факторів, %

	Ніколи не вживали	Частота вживання		
		1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Стать				
Хлопці	74	20	5	1
Дівчата	83	14	3	0,3
Пропуск навчальних днів без поважних причин				
Не пропускали	84	13	2	0,5
Пропускали	65	26	8	1
Старші брати чи сестри вживають алкогольні напої				
Так	71	22	5	1
Ні	85	12	3	0,8
Не знаю	82	16	2	0,3
Немає старших братів чи сестер	83	13	3	0,6

* «++» – означає сильний вплив, «+» – наявний вплив, але не сильний, «0» – відсутність впливу.

Аналіз впливу соціальних чинників на вживання марихуани та гашишу показує, що стать, пропуск навчальних днів без поважних причин і структура сім'ї мають певний вплив, а також наявний зв'язок із показниками задоволення своїм здоров'ям та собою. Найбільш впливовими є стать та компанія друзів (табл. 6.12).

Таблиця 6.12

Рівень значущості впливу основних соціальних чинників на поширення вживання наркотиків серед підлітків

Чинники впливу	Вживання транквілізаторів за призначенням лікаря	Вживання марихуани чи гашишу протягом життя	Вживання марихуани чи гашишу протягом останніх 12 місяців	Вживання марихуани чи гашишу протягом останніх 30 днів	Можливість, якою не скористалися, спробувати марихуану чи гашиш
Стать	0	++	++	++	++
Пропуск навчальних днів без поважних причин	++	++	++	++	++
Структура сім'ї	0	++	++	+	+
Рівень освіти батьків	0	+	0	0	++
Рівень взаємовідносин з батьками	0	++	0	0	++
Рівень моральної підтримки з боку батьків	0	+	0	0	0
Задоволення матеріальним становищем родини	+	0	0	0	0
Дозвіл батьків на вживання марихуани	0	0	0	0	+
Дозвіл батьків на вживання екстазі	0	0	0	0	+
Старші брати чи сестри вживають наркотики	0	0	0	0	0
Усі чи майже всі друзі вживають наркотики	++	++	++	++	++
Задоволення своїм здоров'ям	++	++	++	0	0
Задоволення собою	++	++	+	0	++

У хлопців протягом життя більш ніж удвічі частіше, ніж у дівчат, була можливість спробувати марихуану чи гашиш. Також удвічі частіше про можливість спроби повідомили ті підлітки, у яких більшість друзів вживають наркотичні речовини (табл. 6.13).

Таблиця 6.13

Розподіл відповідей підлітків на запитання, чи була можливість спробувати марихуану або гашиш, залежно від різних соціальних чинників, %

Чинники впливу	Чи була можливість спробувати марихуану чи гашиш?	
	Так	Ні
Пропуск навчальних днів без поважних причин	Так	Ні
Не пропускали	24	76
Пропускали	61	40
Рівень взаємовідносин з батьками		
Високий	74	26
Середній	65	35
Низький	65	35
Усі чи майже всі друзі вживають наркотики		
Так	60	40
Ні	28	72

Із тих, хто перебуває в компанії з ризикованою поведінкою, 37% підлітків вживали марихуану чи гашиш від 1 до 19 разів, 26% вживали 20 і більше разів, тоді як серед тих, чії друзі не вживають марихуану або гашиш, таких 10% і 1% відповідно.

Розподіл підлітків за кількістю разів вживання наркотичних речовин, таких як марихуана і гашиш, залежно від різних соціальних факторів показано у табл. 6.14 –6.16.

Таблиця 6.14

Розподіл підлітків за вживанням гашишу та марихуани протягом останніх 12 місяців

Чинники впливу	Частота вживання		
	Ні, ніколи	Так, але менше 3 разів	Так, 3 рази і більше
Задоволення своїм здоров'ям			
Задоволені	95	4	0.5
Не задоволені	90	8	2
Ні те, ні інше	93	6	1
Задоволення собою			
Задоволені	95	5	0.5
Не задоволені	92	5	3
Ні те, ні інше	92	6	2

Таблиця 6.15

Розподіл підлітків за вживанням гашишу та марихуани протягом останніх 30 днів, %

Усі чи майже всі друзі вживають наркотики	Ніколи не вживав	Частота вживання		
		1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Так	67	17	13	4
Ні	98	2	0.3	-

Таблиця 6.16

Розподіл підлітків за вживанням гашишу та марихуани протягом життя, %

Чинники впливу	Частота вживання			
	Ніколи не вживав	1–5 разів	6–19 разів	20 і більше разів
Стать				
Хлопці	82	13	3	3
Дівчата	93	6	0.8	0.4
Пропуск навчальних днів без поважних причин				
Не пропускали	91	7	1	0.8
Пропускали	78	16	3	4
Рівень взаємовідносин з батьками				
Високий	89	9	1	1
Середній	85	10	3	2
Низький	81	14	3	2
Усі чи майже всі друзі вживають наркотики				
Так	37	23	14	26
Ні	89	9	1	1

Таким чином, результати опитування учнівської молоді за методикою міжнародного проекту ЕСПАД дозволяють визначити основні соціальні чинники впливу на поширення серед підлітків куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин. Це є важливим внеском у створення доказової бази для коригування та вдосконалення програм, спрямованих на формування здорового способу життя дітей і молоді. І хоча здійснений аналіз зорієнтований на описовий рівень представлення результатів, навіть на такому рівні аналізу ми маємо вагомні аргументи щодо впливу соціальних чинників на рівень поширення таких шкідливих для здоров'я юнаків та дівчат практик, як куріння, вживання алкоголю та спроба наркотиків.

Важливим результатом є встановлення наявності особливостей поведінки дівчат та хлопців, що наголошує на потребі посилення гендерного підходу в процесах виховання, навчання, впровадженні програм щодо здоров'я та навичок здорового способу життя, в тому числі в інформаційно-освітніх кампаніях, соціальній рекламі тощо.

Враховуючи особливості підліткового віку та вплив батьківської сім'ї, наявні результати вимагають окремої уваги до роботи з батьками, донесення до них інформації щодо важливості налагодження стосунків, взаємодії, практики спільних рішень, поваги до особистості дитини, готовності допомогти у вирішенні будь-яких питань, які для дітей набувають ваги у певні періоди часу.

Слід також звернути увагу на те, що поширення куріння, вживання алкоголю та спроба наркотичних речовин суттєво залежать від поширеності таких практик в оточенні однолітків та компанії друзів. Це говорить про те, що такі практики концентруються у певних групах підлітків, які й мають стати цільовими групами сфокусованих інформаційно-освітніх заходів.

7. ПОІНФОРМОВАНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЩОДО ВІЛ

Для України, як і для інших країн, проблема ВІЛ/СНІДу не є суто медичною. Наслідки, які спричинює ВІЛ/СНІД, можна розподілити на демографічні (підвищення показників смертності, збільшення кількості сиріт на тлі падіння народжуваності і темпів зростання населення) та соціально-економічні, які проявляються на індивідуальному рівні, рівні домогосподарств, підприємств і макроекономічному рівні.

З часу виявлення першого випадку ВІЛ-інфекції у 1987 році і до 2007 року включно в Україні офіційно зареєстровано понад 122 тис. випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, у тому числі майже 22,5 тис. випадків захворювання на СНІД і 12,5 тис. випадків смерті від захворювань, обумовлених СНІДом⁴. Масштаби епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні продовжують зростати. Протягом 2007 року в країні зареєстровано понад 17,5 тис. нових випадків ВІЛ-інфекції, що становить 38,0 на 100 тис. населення. Незважаючи на реалізацію комплексу заходів, спрямованих на призупинення епідемії ВІЛ-інфекції, темпи приросту ще залишаються доволі високими. Основними шляхами інфікування ВІЛ в Україні є вживання ін'єкційних наркотиків і статевий. Для України характерним є гетеросексуальний шлях передачі, а гомосексуальний представлений окремими випадками офіційної реєстрації, хоча реальна ситуація залишається прихованою. Але частка кожного з них у загальній структурі змінюється з часом. Незважаючи на те, що у 2007 році, як і раніше, частка шляху передачі ВІЛ внаслідок введення наркотичних речовин ін'єкційним шляхом залишається високою і становить 40%, відбувається поступове збільшення частки випадків сексуального шляху передачі ВІЛ – майже до 40% (38,4%), що свідчить про вихід епідемії у широкі верстви населення. У 2007 році було проведено другу оцінку чисельності людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом в Україні⁵: порівняно з 2005 роком, відмічено збільшення оціночної чисельності людей, які живуть із ВІЛ/СНІДом (дорослі від 15 до 49 років), майже на 15%, у результаті чого показник поширеності ВІЛ зріс до 1,63% порівняно з 1,46% у 2005 році.

Саме тому одним з фокусів протидії епідемії є інформаційно-освітні заходи, в тому числі у загальноосвітніх навчальних закладах. Шкільні опитування дають можливість об'єктивно оцінити рівень поінформованості щодо шляхів передачі інфекції, захисту від інфікування, а також виміряти поширення ризикованих практик сексуальної поведінки. Зважаючи на актуальність профілактики ВІЛ-інфікування серед молоді до стандартної анкети ЕСПАД в Україні було додано тематичний блок запитань з проблем ВІЛ-інфікування. *(Довідково: кожна країна – учасниця міжнародного дослідницького проекту ЕСПАД має право на включення до анкети додаткових запитань, що є актуальними, за умови, що загальна тривалість самозаповнення анкет не перевищуватиме академічну годину.)*

Отримані результати свідчать, що 95% 15–16-річних підлітків поінформовані про існування епідемії ВІЛ-інфікування та хворобу СНІД. Але рівень знань про шляхи інфікування та засоби попередження власного ризику інфікування є доволі низькими. І якщо невисокий рівень поінформованості про ризик інфікуватися під час вживання ін'єкційних наркотиків з використанням спільного інструментарію (58% знають про це, 32% – не знають, а 10% мають невірну інформацію) можна пояснити, оскільки ін'єкційне вживання не є актуальним питанням для цільової групи опитування, то низький рівень знань про сексуальний шлях

⁴ Український центр профілактики та боротьби зі СНІДом, МОЗ України : Інформ. бюл. – 2008. – № 29.

⁵ Оцінку проводили: Український центр профілактики та боротьби зі СНІДом; Міністерство охорони здоров'я України; Всесвітня організація охорони здоров'я; Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні; Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу.

інфікування є певною загрозою для учнівської молоді 15–16 років (див. табл. 7.1). Лише 67% знають, що ВІЛ-інфікована людина може на вигляд бути здоровою; лише 65% знають, що, користуючись правильно презервативом під часом кожного сексуального контакту, можна знизити ризик ВІЛ-інфікування; лише 58% знають, що знизити ризик інфікування можна, якщо мати статеві контакти з одним вірним неінфікованим партнером. До цього необхідно додати низький рівень поінформованості про те, що ВІЛ-інфекція не передається побутовим шляхом: 14% невірно вважають, що можна інфікуватися, якщо пити з одної склянки з ВІЛ-інфікованою людиною, ще 31% вагалися з відповіддю; 13% не знають, що ВІЛ не передається через спільне використання туалету, басейну, сауни з ВІЛ-інфікованою людиною, та ще 38% вагалися з відповіддю. Отже кожний другий учень 15–16 років не має переконань, що ВІЛ не передається побутовим шляхом. Лише 37% знають, що ВІЛ-інфекція не передається через укусу комара.

Таблиця 7.1

Розподіл відповідей на окремі запитання щодо знань про шляхи передачі ВІЛ-інфекції та шляхів зниження ризику інфікування серед усіх опитаних, хлопців та дівчат, %

	Хлопці	Дівчата	Всього
Чи можливо знизити ризик передачі ВІЛ, якщо мати статеві контакти лише з одним вірним, неінфікованим партнером?			
Так	56,2	59,9	58,0
Ні	14,2	12,3	13,3
Не знаю	29,6	27,8	28,7
Чи можливо знизити ризик передачі ВІЛ, якщо користуватися презервативом під час кожного сексуального контакту?			
Так	69,3	61,3	65,4
Ні	10,6	11,4	11,0
Не знаю	20,1	27,3	23,6
Чи може здорова на вигляд людина бути ВІЛ-інфікована?			
Так	64,7	69,3	66,9
Ні	8,5	5,7	7,2
Не знаю	26,8	25,0	25,9
Чи можна заразитися ВІЛ-інфекцією через укусу комара?			
Так	23,0	20,9	22,0
Ні	36,6	38,4	37,4
Не знаю	40,4	40,7	40,6
Чи можна інфікуватися ВІЛ, якщо пити з одної склянки з ВІЛ-інфікованою людиною?			
Так	14,5	14,4	14,4
Ні	54,5	55,5	55,0
Не знаю	31,0	30,1	30,6
Чи можна інфікуватися ВІЛ через спільне використання туалету, басейну, сауни з ВІЛ-інфікованою людиною?			
Так	12,8	13,9	13,3
Ні	50,2	46,7	48,5
Не знаю	37,0	39,4	38,2
Чи можна інфікуватися ВІЛ через спільне використання ін'єкційного інструментарію з ВІЛ-інфікованою людиною?			
Так	55,3	61,2	58,2
Ні	12,0	7,6	9,8
Не знаю	32,7	31,2	32,0

Інтегрований показник рівня знань щодо шляхів передачі ВІЛ-інфікування, розрахований за методикою, затвердженою для національних показників⁶, для цільової групи опитування складає 22% (немає статистично значущої різниці між хлопцями та дівчатами), в той час як цілі ефективною протидії епідемії, які взяла на себе країна, вимагають, щоб 95% молодих людей починаючи з 15-річного віку мали правильні знання щодо того, як передається та як не передається ВІЛ. Інтеграційний показник знань для учнів ПТНЗ значно нижче – 17%, для учнів сільських шкіл – 19,5%, міських шкіл – 25%.

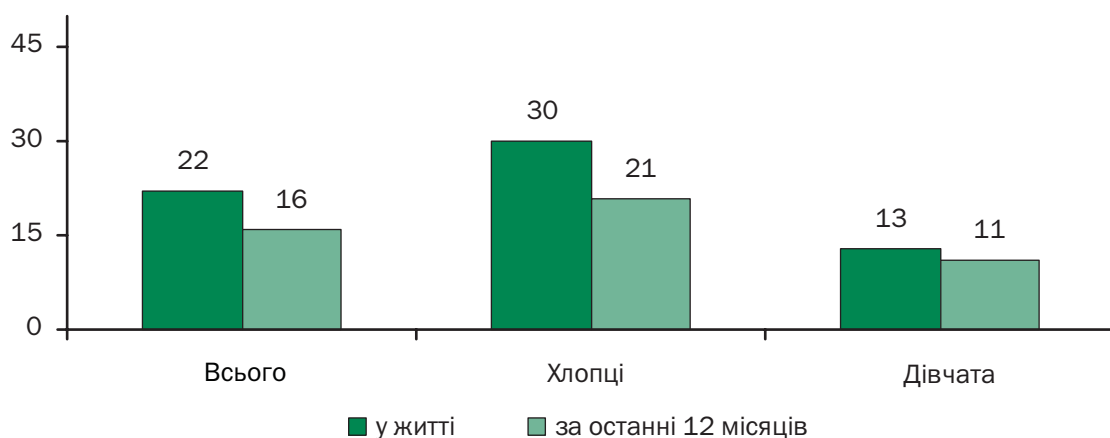
Серед опитаних 15–16-річних підлітків 22% (30% серед хлопців і 13% серед дівчат) уже мають досвід сексуальних стосунків. Серед учнів 9-х класів 15% уже мали досвід сексуальних стосунків. Серед тих підлітків, які навчаються у 10 класі, таких уже 24%, а серед їхніх однолітків – учнів 1-го курсу ПТНЗ – 36%, студентів 1-го курсу (на базі 9 класів) ВНЗ I–II рівнів акредитації – 31%. Отже, учнівська молодь, яка після базової середньої освіти продовжує навчання у закладах професійної освіти (ПТОЗ і ВНЗ), більш активно набуває досвіду сексуальних стосунків.

До досягнення 15 років 9% мали перший статевий зв'язок: 13% серед хлопців та 4% серед дівчат.

За відповідями підлітків, кожний четвертий під час першого сексуального контакту не використовував презерватив, до того ж серед дівчат майже 40% з числа тих, хто повідомив про початок сексуального життя, сказали, що перший контакт відбувся без презерватива.

Про сексуальні контакти за останні 12 місяців, що передували опитуванню, повідомили 16% підлітків: 21% хлопців та 11% дівчат (див. рис. 7.1). Кожний другий з них відповів, що за цей час мав/ла більше одного сексуального партнера, при цьому хлопці вказали на більшу кількість сексуальних партнерів (див. табл. 7.2).

Результати опитування учнів вікової групи 15–16 років дають надійну доказову базу, що первинна профілактика ВІЛ-інфікування в загальноосвітніх навчальних закладах не надає підліткам достатніх знань і залишає багато прогалин, що не забезпечує безпечної поведінки, зокрема в сексуальних практиках. Загальновідомо, що правильні знання не обов'язково зумовлюють безпечну поведінку, але без наявності достатніх знань малоімовірна й безпечна поведінка.

Рис. 7.1. Питома вага підлітків, які мали досвід сексуальних стосунків у своєму житті та за останні 12 місяців, %

⁶ Наказ МОЗ України від 17.05.2006 № 280 “Про затвердження Переліку національних показників моніторингу й оцінки ефективності заходів цих показників”, що забезпечують контроль стану епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу, та Інструкції щодо визначення; Наказ МОЗ України від 28.12.2007 № 870 “Про внесення змін до наказу МОЗ від 17.05.2006 № 280”.

Таблиця 7.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Скільки всього сексуальних партнерів у тебе було за останні 12 місяців?”, %

	Хлопці	Дівчата	Всього
1 партнер	6,9	7,2	7,0
2 партнери	3,3	1,5	2,4
3 партнери	8,5	1,4	5,0
Не пам'ятаю	2,9	0,5	1,7
Не було контактів за останні 12 місяців	8,7	2,3	5,6
Не було контактів взагалі	69,8	87,1	78,2

Таким чином, можна зробити такі висновки:

- хоча 95% учнівської молоді 15–16 років знають про епідемію ВІЛ-інфекції, тільки 22% мають правильні знання щодо шляхів передачі ВІЛ та знають, як вірус не передається;
- 78% не мають правильних знань, як знизити ризик інфікування;
- кожний п'ятий (22%) серед 15–16-річних підлітків уже мають досвід сексуального життя;
- перший сексуальний контакт у кожному четвертому випадку відбувався без використання презерватива;
- дівчата частіше повідомляли про незахищені сексуальні контакти (у 40% випадків перший сексуальний контакт у дівчат відбувався без презерватива), а хлопці вказали більшу, ніж дівчата, кількість сексуальних партнерів за останні 12 місяців.

Отже, наявний рівень знань української учнівської молоді щодо ВІЛ/СНІДу і ступінь поширення ризикованої щодо інфікування поведінки не є адекватними загрозам нинішнього перебігу епідемічного процесу ВІЛ/СНІДу в Україні.

Потреба в інформуванні учнівської молоді України з тематики ВІЛ/СНІДу вимагає посилення профілактичної роботи в навчальних закладах. Головним напрямом особистісно спрямованої профілактики ВІЛ/СНІДу в навчальному закладі варто визначити надання правильних знань щодо шляхів інфікування та методів самозахисту. У профілактичній роботі особливої уваги потребують ті підлітки, які недостатньо обізнані (відповіді “не знаю”) або демонструють помилкові уявлення щодо шляхів інфікування та методів самозахисту. Спеціальна увага має бути приділена тим підліткам, які в ранньому віці (за власним бажанням або через певні обставини) долучилися до сексуальних стосунків. Ця група хлопців та дівчат потребує спеціально розроблених сфокусованих освітніх програм з метою надання адекватних знань і навичок безпечних сексуальних практик. Спеціальна увага має бути приділена формуванню статевої культури та вивченню питання доступності презервативів для тих підлітків, які розпочали сексуальне життя.

Наведені в цьому розділі результати опитування можуть бути корисними тим, хто забезпечує організацію та безпосередньо здійснює профілактичні програми попередження ВІЛ-інфікування в навчальних закладах. Отримані дані показують, що базові знання стосовно ризиків ВІЛ-інфікування статевим шляхом і засобів зниження ризику доцільно надавати школярам до набуття ними першого сексуального досвіду. Особливої уваги потребує оцінка ефективності наявних освітніх програм. Наступними кроками мають стати узагальнення кращих методик і широке впровадження тих, які будуть визнані ефективними, матимуть вплив на поведінкові практики підлітків і на їх переконання стосовно доцільності відкладення початку сексуального життя.

Бажання “йти в ногу з часом” стимулює частину молодих людей до атрибутів модного і стильного життя, ознакою якого в уявленні багатьох є вживання алкогольних напоїв, тютюнокуріння, долучення до вживання наркотичних речовин.

► Тютюн

- Досвід паління цигарок мають 72% юнаків і 57% дівчат з опитаних молодих людей.
- Частка хлопців, які є щоденними курцями, зменшилася, порівняно з 1995 роком на 9% і складає у 2007 році 23%. Збільшилась частка тих, хто один-два рази спробував курити та покинув (з 11% до 17% за період з 1995 р. до 2007 р.).
- Експериментаторів стає менше – їх частка зменшувалася з кожною хвилиною опитування (за результатами 2007 року, частка як хлопців, так і дівчат становить по 5%).
- Порівняно з результатами 1995, 1999 та 2003 років, коли поширення тютюнокуріння серед дівчат залишалось стабільним (близько 28% курили протягом останніх 30 днів), показник за результатами 2007 року трохи зменшився – до 25%.
- Спостерігається тенденція до значного зменшення частки тих хлопців, які курили протягом останніх 30 днів: протягом 1995 року – частка їх складала близько 50%, а у 2007 році – 39%.
- Відсоток підлітків, які повідомили про перше вживання тютюну у віці до 13 років, становить 38%, про початок щоденного куріння у цьому віці зазначили близько 9%.
- Протягом 1995–2007 років зменшилася частка підлітків, які повідомили, що всі їхні друзі курять (з 7% у 1995 р. до 4% у 2007 р.), і збільшилася частка тих, хто відповів, що не курить ніхто (з 4,5% у 1995 р. до 10,5% у 2007 р.).
- Підлітків, які викурили більше 40 цигарок протягом життя, найменше в сільських школах (17% хлопців та 6% дівчат) і найбільше в ПТНЗ (43% хлопців та 27% дівчат).

Порівнюючи результати усіх чотирьох хвиль опитування, ми можемо говорити про позитивну динаміку протягом 1995–2007 років, тобто про зменшення вживання підлітками тютюну. Та все ж така шкідлива звичка залишається досить поширеною серед українських підлітків. Зокрема, на це впливає доступність цигарок: тільки 20–25% некурців вважають, що в них могли б бути труднощі з придбанням цигарок. Серед курців такий відсоток значно нижчий і становить 5–10%.

Отримані дані підтвердили важливість впливу на поширення серед підлітків куріння таких соціальних факторів, як пропуск навчальних днів, повнота батьківської сім’ї, взаємовідносини з батьками, задоволення собою та своїм здоров’ям. Найбільший вплив мають стать, компанія друзів з ризикованою поведінкою.

► Алкоголь

- 91% опитаних хлопців і дівчат вживали алкогольні напої протягом життя, з них 23% вживали алкоголь більше 40 разів.
- За останній рік перед опитуванням алкогольні напої вживали 84% підлітків, протягом останніх 30 днів перед опитуванням – 62%.
- У порівнянні з результатами попередніх досліджень, відбувається поступове збільшення вживання алкогольних напоїв протягом останніх 30 днів серед 15–16-річних підлітків. Протягом 1995–2007 років цей показник збільшився на 7%. Можна говорити і про існування підлітків, які перебувають у стані залежності від алкоголю: 40 та більше разів протягом останніх 30 днів вживали алкогольні напої 3% хлопців та 0,3% дівчат.
- Стан сп'яніння принаймні раз у житті відчували 49% 15–16-річних учнів. У порівнянні з результатами попередніх досліджень, кількість учнів, які відчували стан сп'яніння протягом останніх 30 днів, збільшувалася протягом 1999–2003 років з 14% до 39%, однак у 2007 році упала нижче рівня 1995 року – до 13%.
- Найбільш поширеним, за результатами 2007 року стало вживання пива, порівняно з 1995 роком, коли найбільш популярним серед хлопців та дівчат було вживання вина та міцних алкогольних напоїв.
- Зростає популярність слабоалкогольних напоїв – у порівнянні з 2003 роком, частка підлітків, які їх вживають, виросла з 14% до 22%. Вживання домашніх міцних алкогольних напоїв зазначили 7% учнів, а вживання домашнього вина – 26% опитаних.
- Найбільший відсоток першого вживання пива припадає на вік 13–14 років (13 і 16% опитаних відповідно). Алкогольні коктейлі з вмістом алкоголю до 5% (типу «Shake», «Лонгер», «Ром-кола», «Джин-тонік») найбільш часто починають вживати у 14-річному віці – 14% учнів. У віці 15 років найбільша кількість учнів пробують вживати міцні алкогольні напої, а саме 17% учнів.
- Під час останньої випивки 32% хлопців та 28% дівчат вживали менше 500 мл пива, до 1000 мл пива вживали 21% хлопців та 8% дівчат. 11% дівчат випивали 1–2 склянки вина або шампанського. 24% учнів відчували тільки приємні відчуття, пов'язані зі станом сп'яніння, 2% учнів відчували сильне сп'яніння.
- Приблизно 80–90% підлітків не вбачають проблем щодо придбання пива. Дістати коктейлі із вмістом алкоголю приблизно 5% («Shake», «Лонгер», «Ром-кола», «Джин-тонік») «досить легко» та «дуже легко» для 69% респондентів. Більше половини (59%) зазначили про легкість дістати вино або шампанське, 41% опитаних відповіли, що їм не складно дістати міцні напої: горілку, віскі, коньяк, лікер тощо (враховуючи міцні напої, змішані з безалкогольними напоями). Загалом доступність алкогольних напоїв для підлітків залежить від рівня добробуту родини, структури сім'ї (наявності обох батьків, неповна сім'я або реструктурована сім'я) та рівня освіти батьків.
- Дослідження доводить, що визначальними чинниками впливу на початок і поширення вживання алкоголю, а також на перебування у стані сп'яніння є знову ж таки стать, пропуск навчальних днів без поважних причин і компанія друзів з ризиковою поведінкою, у тому числі старші брати та сестри. При цьому, у 49% хлопців та 53% дівчат більшість їхніх друзів вживають алкогольні напої. Близько 22% хлопців та дівчат зазначили, що дехто з їхнього оточення буває в стані алкогольного сп'яніння.

40% хлопців та 47% дівчат повідомили, що їхні старші брати та сестри вживають алкогольні напої, а частка тих, чиї брати або сестри бувають у стані алкогольного сп'яніння, становить 23% серед хлопців та 26% серед дівчат.

- Суттєво знизився відсоток учнів, які вживають алкогольні напої у гостях, – із 41% у 1995 році до 17% в 2007 році. І хлопці, і дівчата частіше вживали алкогольні напої під час останньої випивки на вулиці або в парку. Вживання алкогольних напоїв учнями є неодмінним атрибутом проведення дозвілля в барах, дискотеках тощо: 1–2 рази купували пиво у вищезазначених місцях 28% хлопців та 19% дівчат, міцні напої купували 10% хлопців та майже удвічі менше дівчат – 4%, слабоалкогольні коктейлі – 10% хлопців і 19% дівчат.
- Щодо наслідків вживання алкоголю, виявилось, що 27% хлопців та 28% дівчат оцінюють “шкоду для здоров’я” як абсолютно неможливу у випадку вживання ними алкогольних напоїв. Похмілля як абсолютно неможливий наслідок вживання алкоголю визначають майже половина опитаних – 46% учнів. При цьому 34% учнів повідомляють про «дуже ймовірну шкоду для здоров’я» внаслідок вживання алкогольних напоїв. Серед «позитивних наслідків» вживання алкоголю найвагомішим є «добре провести час, повеселитися», другим за популярністю є «почуття розслабленості», далі – «забути про свої проблеми» та «відчуття відкритості, дружелюбності». Про вчинення після випивки вчинків, про які потім доводиться шкодувати, ймовірно для себе вважають 27% опитаних підлітків.

► Наркотичні речовини

- У 2007 році найбільш вживаними наркотиками залишаються марихуана або гашиш (14% учнівської молоді вживали марихуану хоча б один раз упродовж життя); транквілізатори або заспокійливі (4% опитаних) та інгалянти (3% опитаних). Досить часто респонденти вказували на вживання екстазі (3%), ЛСД (1%) та суміші алкоголю з медпрепаратами (1%). Цікаво, що майже 1% опитаних хлопців дали позитивну відповідь стосовно вживання наркотику “релевін”, якого насправді не існує, що свідчить про бажання видати уявне за дійсне, щоб довести оточуючим свою дорослість, досвідченість, отримати імідж “крутого”, “поганого хлопця” (bad boy). Найбільша частка опитаної молоді повідомила про епізодичне вживання наркотиків (1–2 рази у своєму житті вживали марихуану або гашиш 8%, транквілізатори або седативні – 3%, інгалянти – 2%, екстазі – 2%). Відсоток тих, хто вживав наркотик 40 і більше разів, коливається, не сягаючи 1%, залежно від виду наркотичної речовини.
- Динаміка вживання наркотиків впродовж 1995–2007 років, показує, що менш поширеними стали інгалянти, суміш алкоголю з наркотиками, споживання транквілізаторів залишилося на тому ж рівні серед хлопців і збільшилося майже удвічі серед дівчат, вживання екстазі істотно збільшилося для обох статей.
- Вік першої спроби істотно варіюється для хлопців та дівчат. Найбільш “небезпечним” для першої спроби виявився вік 15 років, коли вперше спробували канабіоїди 7,1% хлопців та 3,5% дівчат (у 1995 р. ці частки становили 2,6 і 1,3% відповідно). Істотно зросла останніми роками частка тих, хто долучився до першого вживання у юному віці. Якщо в 1995 році лише 0,4% хлопців та 0,1% дівчат повідомили про досвід вживання наркотиків у віці 11 і менше років, то у 2007 році частки таких досягли 2% та 1% відповідно. Навіть у віці 9 і менше років цю речовину вперше спробували 1% хлопців та 0,4% дівчат.

- Незалежно від віку, хлопцям більше, ніж дівчатам, притаманне вживання різних видів наркотичних речовин. Однак починають хлопці вживання наркотиків переважно з марихуани або гашишу, популярні також амфетаміни, екстазі та інгалянти. Дівчата ж, у переважній більшості, надають перевагу при першому вживанні транквілізаторам із седативними речовинами та алкоголю в суміші з медпрепаратами.
- Основним мотивом спробувати наркотик для молоді залишається цікавість. Через цікавість перший раз вжили наркотик 7% хлопців та 4% дівчат від загалу опитаних. Значна частина шкільної молоді відзначила, що причиною першого вживання було бажання отримати приємні відчуття (4% хлопців та 2% дівчат). Ще одним мотивом першого вживання респонденти відмітили безділля (2% хлопців та 1% дівчат) і небажання виділятися (1,7% та 0,7% відповідно), про існуючі проблеми за допомогою вживання наркотику хотіли забути однаково кількість хлопців та дівчат (по 1%).
- Основним джерелом отримання учнівською молоддю першої наркотичної речовини є їхнє мікрогрупове оточення: компанія друзів (4% отримали від них наркотик), товариші старшого віку (3% отримали від них наркотик), однолітки або молодші товариші (близько 2% отримали від них наркотик), старші брат чи сестра (1% отримали від них наркотик).
- Незначна частина підлітків свій перший наркотик цілеспрямовано здобуває за гроші (купають у друга – 2% хлопців та 0,8% дівчат;купають у людини, про яку лише чули, – 2% та 0,5% відповідно;купають у незнайомця – 1,4% та 0,6% відповідно).
- Перший наркотик, як правило, є безкоштовним для початківців: отримали від людини, про яку лише чули, – 2,1% хлопців та 0,9% дівчат; одержали від незнайомця – 1,5% та 0,6% відповідно). Найменша частина шкільної молоді бере наркотичну речовину вдома без дозволу батьків – 0,7% хлопців та 0,4% дівчат).
- Неухильно зростала частка підлітків, які вважають наркотики доступними. Оцінка доступності стимуляторів поступово збільшується останніми роками: з 3,5% до 5% серед хлопців та з 2% до 3% серед дівчат; транквілізаторів – з 4% до 9% серед хлопців і з 3% до 12% серед дівчат; екстазі – з 2% серед хлопців та з 1% серед дівчат у 1995 році до 8% та 5% відповідно у 2007 році. Щодо інгалянтів, то в Україні, за оцінками опитаних підлітків, спостерігається катастрофічне зростання доступності цих психоактивних речовин: частка тих, хто вважає їх доступними, зросла з 10% серед хлопців та 5% серед дівчат у 1995 році до 28% у 2007 році серед підлітків обох статей. 34% хлопців та 23% дівчат мали можливість спробувати марихуану чи гашиш, але не скористалися нею, що може засвідчувати свідому позицію підлітка. До того ж для багатьох (16%) така ситуація складалася лише 1–2 рази в житті, однак 4% повідомили, що їм довелося протистояти спокусі 10 і більше разів.
- Основними місцями придбання марихуани та гашишу є дискотеки та бари, на другому місці – «точки» на вулиці або в парках, на третьому місці – вдома у торговців наркотиками, на четвертому – школи. Можливо, є й інші місця придбання наркотиків, які тут не були перелічені, однак зростання відсотка хлопців, які знають місця придбання, не супроводжувалося збільшенням їхніх повідомлень про окремі місця.
- Опитування засвідчують динаміку зростання усіх умовно визначених категорій проблем, з якими може стикнутися підліток внаслідок вживання наркотичних речовин. У період з 1999-го до 2007 року збільшилися частки підлітків, у яких вини-

кають «індивідуальні проблеми», «проблеми у відносинах», «сексуальному досвіді», «кримінальні проблеми».

- Аналіз впливу соціальних чинників на вживання марихуани та гашишу показує, що стать, пропуск навчальних днів без поважних причин, структура сім'ї, задоволення своїм здоров'ям та собою мають певний вплив. Найбільш впливовими є стать і компанія друзів. Близько 9% молоді вважає, що їхні друзі вживають марихуану або гашиш. Респонденти частіше відзначали вживання дискотечних наркотиків друзями (близько 3% – вживання транквілізаторів та седативних речовин, 2,5% – екстазі), 2% друзів вживають інгалянти. Якщо розглянути зміни думки респондентів стосовно вживання різних типів наркотиків братами та сестрами у динаміці, то можна відмітити збільшення частки тих, хто зазначив про подібні практики родичів відносно вживання екстазі (більш ніж у два рази, порівняно з 1999 р.) та транквілізаторів і седативних речовин (більш ніж утричі). Кількість обізнаних про факти куріння братами та сестрами марихуани або гашишу коливається впродовж останніх років на рівні близько 5% опитаних.
- З тих, хто перебуває в компанії з ризикованою поведінкою, 37% підлітків вживали марихуану чи гашиш від 1 до 19 разів, 26% вживали 20 і більше разів, тоді як серед тих, чії друзі не вживають марихуану або гашиш, таких 10% і 1% відповідно.

► Рівень поінформованості щодо шляхів ВІЛ-інфікування

- Незадовільним залишається рівень поінформованості учнівської молоді щодо запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу.
- Хоча 95% учнів 15–16 років знають про епідемію ВІЛ-інфекції, тільки 22% мають правильні знання щодо шляхів передачі ВІЛ та знають, як вірус не передається; 78% не мають правильних знань про те, як знизити ризик інфікування.

► Початок сексуального життя

- Кожен п'ятий (22%) з 15–16-річних підлітків уже має досвід сексуального життя.
- Перший сексуальний контакт у кожному четвертому випадку відбувався без використання презерватива.
- Дівчата частіше повідомляли про незахищені сексуальні контакти (у 40% випадків перший сексуальний контакт у дівчат відбувався без презерватива).
- Хлопці вказали більшу, ніж дівчата, кількість сексуальних партнерів за останні 12 місяців.

Результати опитування, представлені в монографії, дають можливість реалістично уявити собі ситуацію в підлітковому середовищі та динамічність процесів поширення вживання тютюну, алкоголю, наркотиків. Розбіжності показників для різних груп і зміни, що відбуваються з часом, ставлять низку важливих теоретичних і практичних питань. Проект ESPAD надає унікальну можливість конструювати соціальний та індивідуальний контексти вживання наркотичних речовин, побачити прогалини в політиці протидії, оцінити вплив профілактичних програм, а всім, кого ці проблеми стосуються, скоригувати свої дії з урахуванням нового знання.

Хоча в деяких аспектах спостерігається позитивна динаміка, залишається актуальним надання підліткам об'єктивних сучасних знань, формування відповідального ставлення до свого здоров'я, викоренення легковажного ставлення та хибних стереотипів відносно куріння, вживання алкогольних напоїв, пропаганда здорового способу життя. Державні органи, громадські організації, місцеві спільноти мають забезпечити створення умов для організації змістовного дозвілля молоді, сприяти забороні куріння та вживання алкоголю в громадських місцях, обмеженню часу продажу алкоголю, посиленню відповідальності за продаж тютюнових та алкогольних виробів неповнолітнім, забороні реклами відповідних торгових марок.

1. Балакірева О. Рівень розповсюдження та структура вживання алкоголю та інших наркотичних речовин серед підлітків в Україні : соціологічний вимір / О. Балакірева, О. Яременко. – К. : НВФ “Студцентр”/ НІКА-Центр, 1998. – 144 с.
2. Динаміка поширення тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України : 1995, 1999, 2003 роки / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), О.О. Яременко, О.Р. Артюх та ін. – К. : Держ. ін-т проблем сім’ї та молоді, 2003. – 174 с.
3. Здоров’я та поведінкові орієнтації учнівської молоді : моногр. / О.М. Балакірева, Н.О. Рингач, Р.Я. Левін та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. – 128 с.
4. Здоров’я та поведінкові орієнтації української молоді : соціологічний вимір (за результатами національного соціологічного опитування підлітків та молоді 10–22 років). – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – Кн. 14. – 256 с. – (Серія “Формув. здоров. способу життя молоді”. У 14 кн.).
5. Молоді люди, які вживають ін’єкційні наркотики : поінформованість, усвідомлення ризику ВІЛ-інфікування, поведінка / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), М. Ю. Варбан, О. Р. Артюх та ін. – К. : Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2001. – 64 с.
6. Моніторинг та оцінка ефективності проекту “Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молодих людей, які вживають наркотики ін’єкційним шляхом” / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. М. Балакірева, В. А. Сановська та ін. – К. : Держ. ін-т проблем сім’ї та молоді, Держ. центр соц. служб для молоді, 2002. – 71 с.
7. Моніторинг та оцінка ефективності проекту “Профілактика ВІЛ-інфекції серед підлітків та молоді Південного регіону України” / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. М. Балакірева, І. М. Пінчук та ін. – К. : Держ. ін-т проблем сім’ї та молоді, Держ. центр соц. служб для молоді, 2002. – 78 с.
8. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді / О. Яременко, О. Балакірева, Н. Бутенко та ін. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2000. – 111 с.
9. Ситуація стосовно вживання ін’єкційних наркотиків у м. Харкові : дослідження ВООЗ ін’єкційного вживання наркотиків: друга фаза / О. М. Балакірева, Ю. Л. Белоусов, М. Ю. Варбан та ін. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2003. – 106 с.
10. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О.О. Яременко (кер. авт. кол.), О.М. Балакірева, О.О. Стойко та ін. – К. : Держ. ін-т проблем сім’ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж., 2004. – Кн. 7. – 196 с. – (Серія “Формування здорового способу життя молоді”. У 14 кн.).
11. Формування здорового способу життя: київський досвід / Н. Комарова, П. Шатц, О. Яременко та ін. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2001. – 56 с.
12. Формування здорового способу життя: навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації держ. службовців / О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло та ін. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2000. – 232 с.
13. Формування здорового способу життя молоді : проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакуленко та ін. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2000. – 207 с.

14. Формування здорового способу життя молоді : стан, проблеми та перспективи : щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2002 р.). – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 250 с.
15. Формування та розвиток життєвих навичок щодо здорового способу життя через систему шкільної освіти: оцінка ситуації. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 102 с.
16. Чинники впливу та попередження початку вживання молоддю наркотиків ін'єкційним шляхом: аналітичний звіт та Стратегії профілактики ініціації вживання наркотиків ін'єкційним шляхом серед уразливих груп підлітків та молоді / кол. авт. ; за ред. О. М. Балакіревої та Ж.-П. Грунда. – К. : “Версо-04”, 2006. – 140 с.
17. Alcohol and other drug use among students in 26 European countries: The 1995 ESPAD Report // B. Hibell, B. Andersson, T. Bjarnason, A. Kokkevi, M. Morgan, A. Narusk; The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), The Pompidou Group at the Council of Europe. – Stockholm, 1997. – 294 p.
18. Alcohol and other drug use among students in 30 European countries: The 1999 ESPAD Report // B. Hibell, B. Andersson, S. Ahlstrom, O. Balakireva, T. Bjarnason, A. Kokkevi, M. Morgan; The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN), The Pompidou Group at the Council of Europe. – Stockholm, 2000. – 362 p.
19. Alcohol and other drug use among students in 35 European countries: The 2003 ESPAD Report // B. Hibell, B. Andersson, T. Bjarnason, S. Ahlstrom O. Balakireva, A. Kokkevi, M. Morgan. – Stockholm, 2004. – 456 p.
20. Hawkins J D, Catalano R F, Miller J Y (1992). Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention. *Psychological Bulletin*, 112(1), 64-105.
21. Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey / edited by Candace Currie, Health Policy for Children and Adolescents; №.4, World Health Organization 2004.

ДОДАТОК

Таблиці, що презентують дані опитування учнівської молоді з питань тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин у динаміці: 1995, 1999, 2003, 2007 роки

Таблиця 1

Бажання визнати споживання наркотиків, %

	1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Якби ти вживав(ла) марихуану або гашиш, сказав(ла) б ти про це, заповнюючи дану анкету?												
Уже відповів(ла), що вживав(ла)	11,2	5,5	8,1	16,2	8,3	12,2	12,3	4,9	8,7	11,1	5,1	8,1
Звичайно, так	40,2	45,5	43,1	41,4	56,9	49,1	44,3	56,4	50,2	42,3	51,3	46,8
Напевно, так	26,9	33,3	30,4	22,1	26,1	24,1	24,8	29,1	26,9	22,8	28,1	25,4
Напевно, ні	7,5	5,8	6,6	4,4	2,1	3,3	7,3	4,8	6,1	8,8	7,6	8,2
Звичайно, ні	14,2	9,9	11,9	15,9	6,6	11,3	11,3	4,8	8,1	15,0	7,9	11,5
Якби ти вживав(ла) героїн, сказав(ла) б ти про це, заповнюючи дану анкету?												
Уже відповів(ла), що вживав(ла)	6,7	3,0	4,7	6,0	2,6	4,3	0,6	0,2	0,4	-	-	-
Звичайно, так	41,5	46,7	44,3	47,7	60,0	53,8	46,6	57,6	52,0	-	-	-
Напевно, так	29,4	36,5	33,3	25,7	30,2	28,0	29,3	32,1	30,7	-	-	-
Напевно, ні	8,6	6,9	7,7	6,6	2,3	4,4	10,8	5,7	8,3	-	-	-
Звичайно, ні	13,7	6,9	10,0	14,0	4,9	9,5	12,7	4,4	8,6	-	-	-

Частота вживання для всіх учнів, %

	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
Кількість разів	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
Тютюн																												
Сигарети	34,1	14,3	7,4	5,0	5,3	5,3	28,6	30,1	15,0	7,6	5,5	6,2	5,6	28,8	29,7	15,5	8,4	6,2	6,0	5,8	28,4	37,4	20,1	7,7	5,6	4,9	4,1	20,2
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	12,6	12,9	15,2	15,5	18,9	10,9	13,9	11,8	12,7	12,7	12,9	16,6	11,2	17,3	11,6	11,4	12,6	12,8	17,2	12,8	21,6	9,2	13,2	12,1	13,5	16,1	14,4	21,5
Стан сп'яніння	54,7	27,6	9,4	3,9	2,2	0,9	1,3	30,4	24,0	13,6	9,0	7,3	5,9	6,7	22,2	24,9	14,8	9,9	10,4	7,8	10,0	50,8	29,6	8,7	4,4	3,1	1,4	1,9
Наркотики																												
Вживання будь-яких наркотиків	86,1	7,5	2,6	1,3	0,9	0,7	1,0	78,5	9,2	3,8	2,5	2,5	1,5	1,5	79,3	9,9	4	2,2	1,7	1,2	1,7	1,7	-	-	-	-	-	-
Вживання будь-яких наркотиків, крім марихуани та гашишу	98,5	0,7	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	92,0	2,1	1,4	0,5	0,3	0,3	0,3	97,8	1,3	0,3	0,2	0	0,1	0,3	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які наркотики, що вводяться ін'єкційно	99,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	95,3	0,4	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	99,5	0,2	0	0,1	0	0	0,2	99,5	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2
Марихуана або гашиш	86,2	7,7	2,4	1,3	0,9	0,6	1,0	79,3	9,2	3,1	2,2	2,2	1,5	1,2	79,3	10,2	3,8	2,1	1,7	1,2	1,7	86,9	7,1	2,5	1,1	0,6	0,6	1,2
Амфетаміни	99,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	95,7	0,6	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	98,9	0,5	0,1	0,1	0	0,1	0,3	98,4	0,8	0,3	0,0	0,1	0,2	0,2
ЛСД або інші галюциногени	99,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	95,0	1,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	99	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	98,5	0,6	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2
Крек	99,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	96,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,3	0,3	0,1	0	0	0	0,3	99,0	0,4	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2
Кокаїн	99,5	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	96,1	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	99,5	0,2	0,1	0	0	0	0,2	99,2	0,3	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2
Екстазі	99,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	94,8	1,3	0,4	0,2	0,0	0,0	0,1	99	0,6	0	0,1	0	0	0,3	97,0	1,7	0,5	0,2	0,2	0,1	0,3
Героїн	99,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	94,3	1,3	0,4	0,2	0,2	0,0	0,1	99,7	0,1	0	0	0	0,1	0,1	99,1	0,3	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2
Релевін*	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	96,2	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	99,6	0,1	0	0	0	0,1	0,2	99,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Транквілізатори, седативні речовини	97,0	1,8	0,6	0,3	0,1	0,1	0,2	95,4	1,4	0,6	0,2	0,1	0,1	0,1	98,2	0,8	0,2	0,3	0,1	0,1	0,3	95,8	2,7	0,6	0,3	0,2	0,1	0,3
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	-	96,1	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,2	0,4	0,1	0	0	0	0,3	98,7	0,7	0,2	0,1	0,0	0,1	0,2
ДжіЕШБі (оксидутират натрію)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	99,6	0,1	0	0	0	0,1	0,2	99,3	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2
Інгалатори (клей тош)	94,9	3,4	0,6	0,3	0,3	0,2	0,2	91,4	2,7	1,3	0,4	0,6	0,3	0,1	93,7	4,2	0,7	0,4	0,3	0,3	0,4	96,6	2,2	0,4	0,2	0,2	0,1	0,3
Анаболічні стероїди	97,9	1,4	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	95,4	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	98,9	0,5	0,1	0	0,2	0	0,3	99,1	0,5	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Алкоголь разом з медикаментами	95,8	3,4	0,4	0,1	0,1	0,0	0,1	93,3	2,3	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	96,2	2,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	98,1	1,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2
	Ніколи	<3 тижнів	≥3 тижнів	Вживання за призначенням лікаря					Ніколи	<3 тижнів	≥3 тижнів	Ніколи	<3 тижнів	≥3 тижнів	Ніколи	<3 тижнів	≥3 тижнів	Ніколи	<3 тижнів	≥3 тижнів								
Транквілізатори, седативні речовини	94,0	8,1	0,9	96,0	3,7	0,3	94,0	5,5	0,5	94,2	5,0	0,8																

* Зверніть увагу: релевін – неіснуючий наркотик.

Таблиця 3

Частота вживання протягом життя для хлопців, %

Кількість разів	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
Тютюн																												
Сигарети	21,0	13,8	7,7	4,6	5,5	6,0	41,4	20,3	14,2	7,2	6,4	6,7	5,9	39,3	19,4	14,6	9,3	6,3	6,6	37,5	28,4	20,5	8,4	6,1	5,9	4,2	26,5	
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	13,8	13,3	15,4	14,5	17,7	9,8	15,5	13,9	12,7	14,1	12,5	16,6	11,8	18,4	11,8	11,4	11,9	12,1	16,1	12,5	24,2	8,9	13,9	10,6	12,1	15,5	14,3	24,7
Стан сп'яніння	49,1	28,1	11,1	5,3	3,1	1,2	2,2	29,8	22,7	13,9	9,4	8,3	7,1	8,8	19,8	21,8	13,2	9	12,3	10,3	13,6	46,9	29,4	9,6	4,9	4,2	1,9	3,2
Наркотики																												
Вживання будь-яких наркотиків	80,1	10,1	3,8	1,8	1,4	1,1	1,7	72,8	11,0	4,9	3,2	3,7	2,3	2,1	71	12,9	5,8	2,9	2,7	1,9	2,8	-	-	-	-	-	-	-
Вживання будь-яких наркотиків, крім марихуани та гашишу	98,0	0,8	0,5	0,2	0,1	0,2	0,2	94,9	2,8	0,9	0,3	0,5	0,4	0,2	97	1,7	0,4	0,2	0,1	0,1	0,5	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які наркотики, що вводяться ін'єкційно	99,5	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	99,1	0,6	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	99,3	0,1	0,1	0,1	0	0	0,4	98,7	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,4
Марихуана або гашиш	80,1	10,5	3,5	1,9	1,5	0,9	1,6	73,6	11,4	4,6	2,8	3,5	2,2	1,9	70,8	13,4	5,5	2,7	2,8	1,9	2,9	81,1	9,6	3,5	1,8	0,9	1,1	2,0
Амфетаміни	99,8	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	98,4	1,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	98,6	0,6	0,1	0,1	0	0	0,6	97,6	1,1	0,6	0,1	0,0	0,3	0,3
ЛСД або інші галюциногени	99,1	0,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	97,5	1,6	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	98,6	0,5	0,2	0,1	0,2	0	0,4	97,9	0,7	0,4	0,2	0,3	0,2	0,3
Крек	99,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	99,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	98,8	0,5	0,1	0	0	0	0,6	98,4	0,5	0,2	0,1	0,1	0,3	0,4
Кокаїн	99,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	99,3	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	99,2	0,3	0	0,1	0	0	0,4	98,6	0,4	0,2	0,0	0,2	0,4	0,4
Екстазі	99,8	0,2	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	97,3	1,7	0,4	0,3	0,0	0,0	0,2	98,5	0,9	0,1	0	0	0	0,5	95,6	2,4	0,7	0,3	0,3	0,1	0,6
Героїн	99,4	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	97,7	1,6	0,3	0,2	0,2	0,0	0,2	99,6	0,1	0,1	0	0	0	0,2	98,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,2	0,4
Релевін*	99,8	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	99,6	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	99,4	0	0	0,1	0	0,1	0,4	98,7	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,4
Транквілізатори, седативні речовини	97,0	1,8	0,5	0,4	0,1	0,1	0,2	97,2	1,5	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	97,8	1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,5	96,7	1,9	0,6	0,2	0,2	0,0	0,4
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	-	99,3	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	98,7	0,6	0,1	0,1	0,1	0	0,4	97,8	1,1	0,4	0,1	0,1	0,1	0,4
ДжіЕШбі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	99,3	0,2	0,1	0	0	0	0,4	99,0	0,2	0,0	0,2	0,2	0,1	0,3
Інгалатори (клей тощо)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	92,0	3,6	2,1	0,6	0,9	0,6	0,2	91,4	5,5	1	0,6	0,3	0,2	0,5
Анаболічні стероїди	96,6	2,3	0,3	0,2	0,3	0,1	0,2	98,1	0,5	0,4	0,1	0,2	0,2	0,2	98,2	0,6	0,1	0	0,4	0,2	0,5	98,2	0,8	0,2	0,2	0,1	0,3	0,2
Алкоголь разом з медикаментами	95,5	4,2	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	96,5	2,3	0,8	0,1	0,1	0,0	0,2	96	2,4	0,5	0,2	0,2	0,2	0,5	97,6	1,3	0,4	0,1	0,2	0,0	0,4
Алкоголь разом з марихуаною або гашишем	93,2	4,3	0,8	0,5	0,6	0,3	0,4	-	-	-	-	-	-	-	88,5	5,2	1,8	1,3	1,3	0,8	1,1	-	-	-	-	-	-	
Вживання за призначенням лікаря																												
Ніколи	92,3	<3 тижнів	7,0	>3 тижнів	0,7	Ніколи	96,0	<3 тижнів	3,6	м3 тижнів	0,4	Ніколи	93,5	<3 тижнів	5,9	>3 тижнів	0,6	Ніколи	94,1	<3 тижнів	5,0	>3 тижнів	0,9					

* Звернуть увагу: релевін — неіснуючий наркотик.

Таблиця 4

Частота вживання протягом життя для дівчат, %

Кількість разів	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.													
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+								
Кількість випадків вживання протягом життя																													
Тютюн																													
Сигарети	45,4	14,7	7,2	5,4	5,0	4,8	17,5	41,0	16,2	8,5	4,7	5,8	5,6	18,2	40,4	16,5	7,5	6,1	5,8	4,8	18,9	47,1	19,6	6,8	5,2	3,9	3,9	13,5	
Алкоголь																													
Будь-які алкогольні напої	11,6	12,6	15,1	16,3	20,0	11,8	12,5	10,9	13,9	12,5	14,6	18,4	11,7	18,0	11,3	11,6	13,3	13,5	18,3	13,1	18,9	9,5	12,5	13,6	15,0	16,7	14,6	18,1	
Стан сп'яніння	59,4	27,2	8,0	2,7	1,4	0,6	0,6	33,0	26,8	14,3	9,3	6,4	5,1	5,1	24,8	27,9	16,2	11	8,5	5,3	6,3	54,9	29,8	7,9	3,9	2,0	0,8	0,7	
Наркотики																													
Вживання будь-яких наркотиків	91,2	5,3	1,6	0,8	0,4	0,3	0,4	85,5	7,2	2,6	1,9	1,2	0,7	0,9	87,7	7,1	2,2	1,4	0,6	0,5	0,5	-	-	-	-	-	-	-	
Вживання будь-яких наркотиків, крім марихуани та гашишу	99,0	0,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	96,6	1,3	1,2	0,3	0,3	0,1	0,2	98,7	0,7	0,1	0,3	0	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	
Будь-які наркотики, що вводяться ін'єкційно	99,7	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,7	0,2	0	0,1	0	0	0	0	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Марихуана або гашиш	91,4	5,3	1,5	0,8	0,4	0,3	0,4	87,3	7,2	1,7	1,7	0,9	0,7	0,5	88	6,9	2,1	1,5	0,5	0,5	0,5	92,6	4,6	1,5	0,4	0,4	0,1	0,4	
Амфетаміни	99,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	99,1	0,5	0,1	0,1	0	0,1	0,1	99,4	0,4	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	
ЛСД або інші галюциногени	99,6	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	97,5	1,6	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	99,5	0,4	0	0	0	0,1	0	99,1	0,5	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	
Крек	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	99,8	0,1	0	0	0	0,1	0	99,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Кокаїн	99,7	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	99,3	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	99,9	0	0	0	0	0,1	0	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Екстазі	99,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	98,8	0,9	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	99,6	0,2	0	0,1	0	0,1	0	98,4	1,0	0,2	0,1	0,2	0,0	0,1	
Героїн	99,7	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	97,7	1,1	0,6	0,2	0,2	0,1	0,1	99,9	0,1	0	0	0	0	0	99,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	
Релевін*	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	100	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,9	0	0	0	0	0	0	100	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Транквілізатори, седативні речовини	97,0	1,8	0,7	0,2	0,1	0,1	0,2	97,7	1,4	0,3	0,3	0,2	0,1	0,0	98,6	0,6	0,3	0,2	0,2	0,1	0	95,2	3,4	0,7	0,3	0,2	0,2	0,1	
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	-	99,7	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	99,7	0,2	0,1	0	0	0	0	99,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
ДжіЕшБі (оксидириат натрію)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	0	0	0	0	0	0	99,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Інгалатори (мєї тощо)	-	-	-	-	-	-	-	96,7	1,9	0,6	0,3	0,3	0,1	0,1	96,1	3	0,4	0,2	0,3	0	0	98,1	1,5	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	
Анаболічні стероїди	98,9	0,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	99,8	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,7	0,2	0	0	0	0,1	0	99,9	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Алкоголь разом з медикаментами	96,6	2,8	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	97,0	2,4	0,3	0,0	0,2	0,1	0,0	96,5	2,6	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	98,9	0,9	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	
Алкоголь разом з марихуаною або гашишем	96,4	2,6	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	-	-	-	-	-	-	-	96,5	2,3	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	
Вживання за призначенням лікаря																													
Ніколи	89,9	<3 тижнів	9,0	>3 тижнів	1,1	Ніколи	96,0	<3 тижнів	3,8	>3 тижнів	0,2	Ніколи	94,5	<3 тижнів	5	>3 тижнів	0,5	Ніколи	94,3	<3 тижнів	5,1	>3 тижнів	0,6						

* Зверніть увагу: релевін — неіснуючий наркотик.

Таблиця 5

Питома вага підлітків, які протягом життя не вживали жодного разу, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Сигарети	21,0	45,4	34,1	20,3	41,0	30,5	19,4	40,4	29,7	-	-	-
Алкогольні напої	13,8	11,6	12,6	13,9	10,7	12,3	11,8	11,3	11,6	8,9	9,5	9,2
Наркотики	80,1	91,2	86,1	72,8	85,5	79,0	68	85,7	76,7	-	-	-
Транквілізатори, седативні речовини	92,3	89,9	91,0	97,2	97,7	97,4	98,1	98,7	98,4	-	-	-
Інгалянти (клей)	93,2	96,4	94,9	90,7	92,7	91,7	91,4	96	93,7	95,3	98,1	96,6
Більш ніж один наркотик разом												
Ні сигарети, ні алкоголь	8,9	13,7	11,5	6,6	8,3	7,5	6,1	9,1	7,6	-	-	-
Ні сигарети, ні алкоголь, ні наркотики	8,7	13,5	11,3	6,4	8,1	7,2	5,9	8,9	7,4	-	-	-

Таблиця 6

Частота вживання протягом останніх 12 місяців для всіх учнів, %

	1995 1979 р.н.						2003 1987 р.н.						2007 1991 р.н.															
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
Кількість разів																												
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	21,2	23,1	20,4	15,7	11,2	4,7	3,9	18,6	24,5	20,5	14,2	12,0	6,0	4,2	15,9	23	17,9	15,3	14,3	7	6,6	17,8	21,6	16,3	14,9	13,9	8,2	7,3
Стан сп'яніння	70,2	21,3	4,7	1,8	1,0	0,4	0,4	42,9	27,3	12,0	7,4	6,0	2,9	1,5	33,9	27,9	14	11	6,6	4,2	2,4	67,9	21,1	5,2	2,6	1,6	0,5	1,1
Наркотики																												
Марихуана або гашиш	91,7	4,8	1,2	0,9	0,6	0,3	0,5	87,0	6,3	2,7	1,7	1,0	0,8	0,5	87,7	6,4	2,3	1,1	1	0,5	1	92,0	4,4	1,2	0,6	0,7	0,4	0,7
Інгалятори (клей тощо)	98,0	1,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	95,4	2,9	0,6	0,6	0,1	0,3	0,1	97,6	1,5	0,3	0,3	0,1	0	0,2	98,4	0,7	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3
Екстезі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	98,0	1,0	0,3	0,2	0,1	0,1	0,3

Таблиця 7

Частота вживання протягом останніх 12 місяців для хлопців, %

	1995 1979 р.н.				1999 1983 р.н.				2003 1987 р.н.				2007 1991 р.н.									
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Кількість разів	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Алкоголь	Кількість випадків вживання протягом останніх 12 місяців																					
Будь-які алкогольні напої	23,5	22,1	19,5	14,3	11,0	4,9	4,7	21,2	24,3	19,2	13,3	12,0	5,9	4,1	16,7	22,6	14,9	15,2	14,6	7,7	8,3	
Стан сп'яніння	65	23,3	6,2	2,7	1,5	0,7	0,6	39,4	27,3	12,9	8,5	6,0	3,9	2,0	29,4	26,3	13,7	13,3	8,1	5,3	3,9	
Наркотики	Кількість випадків вживання протягом останніх 12 місяців																					
Марихуана або гашиш	87,8	6,6	1,7	1,6	0,9	0,5	1,0	82,1	8,2	3,6	2,5	1,6	1,3	0,7	82,2	8,8	3,3	1,6	1,7	0,9	1,5	
Інгалятори (клей тощо)	96,9	1,9	0,5	0,3	0,2	0,1	0,2	94,6	3,4	0,5	0,9	0,1	0,4	0,1	96,5	2	0,5	0,4	0,2	0	0,4	
Екстезі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таблиця 8

Частота вживання протягом останніх 12 місяців для дівчат, %

	1995 1979 р.н.				1999 1983 р.н.				2003 1987 р.н.				2007 1991 р.н.									
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Кількість разів	0	1-2	3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> </td></td></td></td></td>	6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> </td></td></td></td>	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> </td></td></td>	6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> <td>0</td> <td>1-2</td> <td>3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> </td></td>	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5 <td>6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td> </td>	6-9 <td>10-19</td> <td>20-39</td> <td>40+</td>	10-19	20-39	40+	
Алкоголь	Кількість випадків вживання протягом останніх 12 місяців																					
Будь-які алкогольні напої	19,2	23,9	21,1	16,8	11,3	4,4	3,2	16,2	24,6	21,8	15,0	12,0	6,2	4,2	15,2	23,5	20,9	15,4	14	6,2	4,8	
Стан сп'яніння	74,6	19,7	3,5	1,1	0,6	0,2	0,2	46,4	27,3	11,1	6,0	6,1	2,0	1,1	38,5	29,6	14,2	8,8	5	3,1	0,8	
Наркотики	Кількість випадків вживання протягом останніх 12 місяців																					
Марихуана або гашиш	94,8	3,4	0,7	0,4	0,4	0,2	0,1	92,2	4,4	1,6	0,9	0,5	0,2	0,2	93,7	3,7	1,2	0,6	0,3	0,1	0,4	
Інгалятори (клей тощо)	99	0,7	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	96,3	2,4	0,7	0,4	0,0	0,1	0,1	98,7	1	0,1	0,1	0	0,1	0	
Екстезі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Таблиця 9

Питома вага підлітків, які протягом 12 місяців не вживали жодного разу, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Алкоголь	23,5	19,2	21,2	16,2	16,7	15,2	18,3	17,3
Марихуана або гашиш	87,8	94,8	82,1	92,1	82,2	93,4	88,2	95,8
Інгалянти (клей)	96,9	99	94,6	96,3	96,5	98,7	97,9	99,2
Загалом								
	91,7	94,8	87,0	93,4	87,6	87,7	88,2	92,0
	98	99	95,5	96,3	96,5	98,7	97,9	98,4

Таблиця 10

Частота вживання протягом останніх 30 днів для всіх учнів, %

Кількість разів	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
	Кількість випадків вживання протягом останніх 30 днів																											
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	45,3	33,7	13,4	4,7	1,8	0,6	0,5	43,9	33,6	12,9	5,7	2,7	0,7	0,5	41,7	31	15,2	7	3,2	0,8	1,1	40,5	29,1	14,3	8,1	5,3	1,2	1,5
Пиво	74,8	14,8	5,3	2,2	1,4	0,8	0,7	47,5	30,2	10,2	5,2	3,6	1,9	1,4	38,7	27,7	13,6	8,9	5,2	2,8	3,1	38,5	29,3	12,8	8,0	6,5	2,6	2,3
Вино або шампанське	54,0	34,4	7,3	2,5	0,8	0,6	0,4	51,1	33,7	9,5	2,9	1,9	0,4	0,5	51,7	31,3	10,1	3	2,4	0,8	0,7	57,9	27,5	7,9	3,4	1,4	0,9	1,0
Міцні напої	49,7	32,6	10,7	4,1	1,7	0,6	0,5	59,2	25,1	8,7	3,5	1,9	0,6	1,0	64,7	19,8	7,7	3,6	2,1	0,8	1,3	77,8	13,0	4,0	2,7	1,2	0,5	0,8
Домашнє пиво	95,8	2,9	0,7	0,3	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	89,1	7	1,7	0,8	0,5	0,2	0,7	92,1	5,7	1,1	0,5	0,2	0,1	0,3
Домашнє вино*	69,6	23,6	4,6	1,4	0,4	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	67,5	21,7	5,7	2,5	1,2	0,4	1	73,2	19,4	4,3	1,4	0,9	0,3	0,5
Домашні міцні напої	79,7	14,2	3,4	1,4	0,7	0,3	0,4	-	-	-	-	-	-	-	84	9,4	2,8	1,6	1	0,3	0,9	92,4	4,8	1,3	0,6	0,4	0,2	0,3
Контрабандне пиво	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	95,4	2,3	0,8	0,5	0,2	0,2	0,6	96,1	2,3	0,6	0,3	0,2	0,2	0,3
Контрабандне вино	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	95,8	2,2	0,7	0,2	0,3	0,2	0,6	96,5	1,9	0,7	0,2	0,2	0,2	0,3
Контрабандні міцні напої	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	95,1	2,3	0,8	0,3	0,3	0,2	1	96,6	1,6	0,5	0,5	0,3	0,1	0,4
Стан сп'яніння	86,5	10,9	1,4	0,5	0,3	0,1	0,1	65,1	23,6	6,6	2,9	1,1	0,4	0,3	61,7	23,5	7,8	4,5	1,7	0,2	0,6	85,6	9,8	2,4	1,0	0,5	0,2	0,5
Вживання наркотиків																												
Марихуана або гашиш	96,1	2,5	0,6	0,3	0,2	0,1	0,2	95,0	3,1	0,8	0,5	0,3	0,2	0,1	95,3	2,2	0,8	0,5	0,4	0,2	0,6	96,6	1,8	0,4	0,3	0,4	0,1	0,4
Інглянти (клеї тощо)	99,0	0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	97,6	1,6	0,5	0,1	0,0	0,1	0,1	98,9	0,7	0	0,1	0	0	0,3	99,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2

* У попередніх роках використовували лише варіант відповіді «вино».

Таблиця 11

Частота вживання протягом останніх 30 днів для хлопців, %

Кількість разів	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
	Кількість випадків вживання протягом останніх 30 днів																											
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	48,4	30,4	12,6	5,0	2,0	0,9	0,7	46,6	31,9	12,2	5,1	2,6	0,7	0,9	41,4	28,3	15,8	8,3	3,2	1,1	1,9	38,9	28,0	14,6	8,6	6,3	1,5	2,1
Пиво	64,2	19,1	8,2	3,4	2,6	1,2	1,2	39,7	31,3	12,2	6,6	5,1	2,8	2,3	28	26,2	17,3	12	7,3	4,4	4,8	30,5	29,1	14,3	10,6	8,7	3,4	3,4
Вино або шампанське*	58,5	29,1	6,9	2,8	1,1	1,0	0,7	57,3	28,6	8,4	2,6	1,9	0,5	0,7	56,5	26,6	8,8	3	2,8	1,2	1,1	62,6	22,6	7,0	3,7	1,7	0,9	1,5
Міцні напої	49,1	30,6	11,5	5,0	2,2	0,9	0,8	56,4	26,5	8,5	3,8	2,4	0,8	1,6	62,3	18,5	9,3	4,1	2,3	1,2	2,3	73,2	15,1	4,6	3,6	1,4	0,7	1,4
Домашнє пиво	95,5	2,7	0,7	0,5	0,2	0,2	0,1	-	-	-	-	-	-	-	86,4	7,8	2,4	1	0,9	0,2	1,3	89,9	7,0	1,3	0,8	0,3	0,2	0,5
Домашнє вино	73,4	19,3	4,7	1,4	0,6	0,4	0,2	-	-	-	-	-	-	-	67,7	20,3	5,6	2,7	1,5	0,4	1,8	73,8	17,6	4,6	1,5	1,2	0,5	0,9
Домашні міцні напої	74,9	16,5	4,5	1,8	1,2	0,4	0,6	-	-	-	-	-	-	-	80,3	10,6	3,5	2	1,5	0,4	1,7	90,4	5,6	1,8	1,0	0,4	0,3	0,5
Контрабандне пиво	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	93,7	2,7	1,2	1	0,3	0,2	0,9	94,8	2,6	0,9	0,5	0,5	0,3	0,4
Контрабандне вино	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	94,2	2,7	1	0,4	0,4	0,2	1,1	95,5	2,1	0,9	0,3	0,4	0,3	0,5
Контрабандні міцні напої	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	92,6	3,1	1,3	0,5	0,3	0,4	1,8	94,8	2,2	0,8	0,8	0,5	0,2	0,7
Стан сп'яніння	83,5	12,7	2,0	0,9	0,5	0,2	0,2	62,2	24,7	7,5	3,3	1,1	0,6	0,6	56,4	24,8	9,4	5,7	2,4	0,4	0,9	82,3	11,6	2,9	1,3	0,7	0,3	0,9
Вживання наркотиків																												
Марихуана або гашиш	94,3	3,6	0,9	0,5	0,3	0,2	0,3	92,7	4,2	1,2	0,9	0,6	0,2	0,2	92,4	3,2	1,3	1,1	0,7	0,4	0,9	94,2	2,9	0,8	0,5	0,7	0,2	0,7
Інглянти (клеї тощо)	98,4	1,1	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	97,6	1,5	0,5	0,2	0,0	0,1	0,1	98,3	1	0,1	0,1	0	0	0,5	98,3	0,5	0,2	0,1	0,2	0,2	0,5

* У попередніх роках використовували лише варіант відповіді «вино».

Таблиця 12

Частота вживання протягом останніх 30 днів для дівчат, %

Кількість разів	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+							
Алкоголь																												
Будь-які алкогольні напої	42,8	36,5	14,1	4,4	1,6	0,3	0,4	40,9	35,5	13,5	6,3	2,9	0,7	0,2	42	33,9	14,3	5,7	3,2	0,5	0,4	42,2	30,3	13,9	7,6	4,2	1,0	0,8
Пиво	83,8	11,1	2,8	1,2	0,4	0,4	0,2	55,6	29,1	8,1	3,6	2,0	1,0	0,6	49,8	29,2	9,7	5,7	3,1	1,2	1,3	46,6	29,5	11,4	5,4	4,1	1,8	1,2
Вино або шампанське*	50,3	38,8	7,6	2,2	0,6	0,3	0,2	44,8	39,1	10,5	3,1	1,8	0,3	0,4	46,7	36,2	11,5	2,8	2	0,5	0,3	53,4	32,6	8,7	3,1	1,1	0,8	0,4
Міцні напої	50,3	34,3	10,1	3,4	1,3	0,3	0,3	62,2	23,6	8,8	3,2	1,4	0,5	0,3	67,1	21,2	6,1	3,2	1,7	0,5	0,2	82,8	10,9	3,3	1,8	0,9	0,2	0,1
Домашнє пиво	95,9	3,0	0,7	0,2	0,0	0,0	0,1	-	-	-	-	-	-	-	91,8	6,3	1,1	0,5	0,2	0	0,1	94,4	4,3	0,8	0,3	0,1	0,0	0,1
Домашнє вино	66,4	27,2	4,6	1,3	0,3	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	67,4	23,1	5,8	2,3	1	0,2	0,2	72,5	21,2	3,9	1,3	0,7	0,1	0,1
Домашні міцні напої	83,9	12,2	2,5	1,0	0,2	0,2	0,1	-	-	-	-	-	-	-	87,8	8,2	2,1	1,2	0,5	0	0,2	94,6	4,0	0,9	0,2	0,3	0,0	0,0
Контрабандне пиво	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	97,1	1,9	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	97,6	1,9	0,3	0,1	0,0	0,0	0,1
Контрабандне вино	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	97,5	1,7	0,4	0	0,2	0	0,2	97,6	1,7	0,5	0,1	0,0	0,0	0,1
Контрабандні міцні напої	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	97,6	1,6	0,5	0	0,2	0	0,1	98,4	1,0	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1
Стан сп'яніння	89,2	9,4	0,9	0,2	0,2	0,1	0,0	67,8	22,6	5,7	2,5	1,1	0,3	0,0	67,1	22,1	6,1	3,4	1	0,1	0,2	89,2	8,0	1,8	0,6	0,2	0,1	0,1
Вживання наркотиків																												
Марихуна або гашиш	97,6	1,6	0,4	0,2	0,1	0,0	0,1	97,2	2,0	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	98,4	1,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	98,9	0,7	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Інглянти (кей тощо)	99,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	97,5	1,8	0,5	0,0	0,1	0,0	0,1	99,6	0,3	0	0	0,1	0	0	99,5	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1

* У попередніх роках використовували лише варіант відповіді «віно».

Таблиця 13

Кількість сигарет кожного дня протягом останніх 30 днів, %

Кількість сигарет	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.												
	0	<1	1-5	6-10	11-20	21+	0	<1	1-5	6-10	11-20	21+	0	<1	1-5	6-10	11-20	21+	0	<1	1-5	6-10	11-20	21+				
Серед усіх																												
Сигарети	61,8	14,3	14,3	5,5	2,0	2,1	60,3	8,9	5,4	12,9	6,8	2,4	61,1	12,7	13,1	7,4	3	2,7	70,2	5,9	3,6	9,2	5,9	2,5				
Серед хлопців																												
Сигарети	49,4	13,8	19,9	9,8	3,5	3,6	49,7	8,6	17,2	9,9	3,7	5,3	50,7	13,4	16,3	10,7	4,8	4,1	62,9	5,5	3,5	11,7	8,7	3,7				
Серед дівчат																												
Сигарети	72,3	14,7	9,6	1,9	0,6	0,8	71,1	9,2	8,5	3,6	1,1	1,3	71,8	12,1	9,7	4	1,2	1,2	77,6	6,2	3,8	6,6	3,0	1,4				

Таблиця 14

Вік на момент першого вживання (всі учні), %

	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.											
	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	9 i <	10	11	12	13	14	15	16 та >	
Сигарети																											
Перша сигарета	17,0	8,9	11,2	13,4	11,6	2,1	20,6	9,2	11,9	14,2	10,2	1,2	21,8	10,3	12,2	12	9,5	3,5	12,9	5,5	3,9	6,7	9,5	12,3	9,6	2,9	
Куріння щодня	2,4	2,2	3,9	7,8	9,6	2,5	2,8	2,4	4,8	7,3	9,0	1,7	2,6	3,2	4,7	8,8	8,2	3,9	2,3	1,2	0,9	1,4	3,3	6,2	7,9	4,1	
Алкоголь																											
Пиво	33,9	16,1	12,8	12,5	7,2	0,9	35,7	12,3	13,3	13,6	8,4	1,0	32,1	19,2	14,3	13	7,6	2,2	16,2	7,8	5,9	10,1	13,4	16,1	11,2	2,5	
Вино	15,5	17,0	18,7	20,4	14,3	2,0	18,4	15,2	16,8	19,8	12,7	1,9	19,4	18,2	18,6	17,5	9,9	3,6	11,7	8,3	6,4	10,2	13,0	15,6	11,3	3,6	
Міцні напої	4,5	7,4	14,6	24,7	27,0	5,0	6,5	6,4	12,9	19,5	20,0	4,6	5,6	6,8	13,4	19,7	16,7	8,6	3,6	1,7	1,9	4,2	6,3	13,4	13,2	5,9	
Сп'яніння	0,6	1,1	3,5	8,9	14,5	3,4	6,7	5,1	10,0	19,9	21,2	4,1	6,2	6,8	13,2	19,5	18,8	9,5	2,0	0,9	1,4	3,1	5,7	13,5	14,0	7,4	
Інші наркотики																											
Марихуана або гашиш	0,2	0,2	0,5	1,2	1,9	0,4	0,2	0,5	1,7	3,3	3,8	0,7	0,7	0,7	1,5	3,5	3,7	2,7	0,3	0,2	0,4	0,7	1,5	3,5	3,9	2,0	
Амфетаміни	0,2	0,1	0,1	0,4	0,5	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,9	0,1	0,3	0	0,2	0,1	0,5	0,5	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3	0,4	0,2	
ЛСД або інші галюциногени	0,1	0,0	0,1	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,8	0,8	0,1	0,3	0	0,2	0,2	0,4	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-	
Крек	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	
Кокаїн	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3	0	0	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	
Екстазі	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,6	0,7	0,2	0	0,1	0,1	0,3	0,4	0,4	0,1	0,0	0,1	0,1	0,6	0,5	0,4	
Героїн	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,6	0,2	0,1	0	0	0	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,1	0,2	0	0	0,1	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	
Алкоголь разом з медикаментами	-	-	-	-	-	-	0,4	0,2	0,4	0,8	1,5	0,2	0,6	0,3	0,2	1	1,3	0,7	0,5	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,6	0,5	
Транквілізатори або седативні речовини	0,3	0,3	0,4	0,9	1,0	0,4	0,1	0,1	0,3	0,4	0,9	0,3	0,2	0,1	0,1	0,3	0,7	0,5	0,5	0,2	0,2	0,3	0,3	0,9	0,8	0,3	
Анаболічні стероїди	-	-	-	-	-	-	0,1	0,1	0,0	0,1	0,5	0,0	0,2	0	0,1	0,1	0,3	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	
Інгалянти (клей)	0,3	0,2	0,3	0,5	0,5	0,2	-	-	-	-	-	-	0,4	0,2	0,4	0,6	0,6	0,4	0,6	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,1	

Вік першого вживання (хлопці), %

	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.											
	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	9 і <	10	11	12	13	14	15	16 та >	
Сигарети																											
Перша сигарета	29,0	11,3	12,0	11,8	9,3	1,9	32,3	10,1	11,8	13,2	7,9	0,7	32,5	12	12,6	10,3	8	2,8	18,4	7,9	4,6	7,9	10,1	12,1	8,7	2,1	
Куріння щодня	4,7	3,3	6,2	9,9	12,2	3,3	4,7	3,6	6,4	9,3	11,3	2,0	4,6	4,6	6,4	10,7	10,7	5	3,8	1,7	1,4	1,9	4,3	7,7	9,7	5,0	
Алкоголь																											
Пиво	35,6	17,8	13,6	12,8	7,0	0,9	40,3	12,7	12,9	13,7	7,7	0,7	36,5	20,6	13,5	12,6	6,4	1,9	18,3	9,1	6,3	11,6	13,4	16,2	10,4	2,1	
Вино	18,0	17,9	17,9	18,6	11,4	2,1	24,2	15,3	15,5	18,5	10,6	1,7	23,8	19,9	16,3	15,8	8,5	3	12,8	9,6	6,9	9,3	11,7	13,5	9,5	3,3	
Міцні напої	6,3	8,7	14,5	24,1	24,0	4,4	8,8	7,7	14,1	19,3	18,6	4,0	7,3	8,3	15,4	21	15,5	8,3	4,8	2,2	2,6	4,9	7,9	14,4	12,4	5,6	
Сп'яніння	1,2	1,7	4,5	10,2	15,6	3,8	9,6	6,1	9,9	19,9	20,0	3,6	8,9	8,7	15,2	19,6	16,7	8,5	2,9	1,3	1,7	4,3	6,9	14,6	13,5	7,2	
Інші наркотики																											
Мариуана або гашиш	0,4	0,3	0,8	1,8	2,6	0,7	0,3	0,3	0,5	0,6	1,3	0,2	1,1	1,2	2,3	5,4	5,3	3,8	1,5	0,3	0,7	1,2	2,3	4,9	5,3	2,6	
Амфетаміни	0,2	0,2	0,1	0,5	0,5	0,2	0,1	0,0	0,3	1,0	1,3	0,2	0,4	0	0,3	0,1	0,6	0,7	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	0,3	0,6	0,3	
ЛСД або інші галюциногени	0,1	0,1	0,1	0,6	0,4	0,1	0,1	0,0	0,3	1,0	1,3	0,2	0,5	0	0,2	0,2	0,4	0,8	-	-	-	-	-	-	-	-	
Крек	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1	0,3	0,2	0,2	0,2	0	0,2	0,1	0,3	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-	
Кокаїн	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1	0,5	0	0	0,1	0,1	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	
Екстазі	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,7	0,9	0,1	0,3	0	0,1	0,2	0,4	0,6	0,7	0,2	0,1	0,2	0,2	0,9	0,7	0,7	
Героїн	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,9	0,2	0,2	0	0,1	0	0,1	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,1	0,2	0,5	0,2	0,4	0,1	0,1	0,1	0,4	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	
Алкоголь разом з медикаментами	-	-	-	-	-	-	0,4	0,2	0,4	0,9	1,6	0,1	0,6	0,4	0,4	0,8	0,9	0,6	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,5	0,8	
Транквілізатори або седативні речовини	0,4	0,3	0,4	1,2	1,0	0,3	0,2	0,1	0,2	0,3	0,9	0,6	0,4	0	0,1	0,1	0,6	0,5	0,8	0,2	0,2	0,4	0,2	0,5	0,6	0,3	
Інгалянти (клей)	0,5	0,3	0,5	0,7	0,8	0,2	0,2	0,3	0,8	1,6	1,7	0,4	-	-	-	-	-	-	1,1	0,5	0,3	0,3	0,5	0,4	0,5	0,2	

Таблиця 16

Вік першого вживання (дівчата), %

	1995 1979 р.н.					1999 1983 р.н.					2003 1987 р.н.					2007 1991 р.н.											
	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	>11	12	13	14	15	16	9 i <	10	11	12	13	14	15	16 та >	
Сигарети																											
Перша сигарета	6,8	6,9	10,5	14,7	13,6	2,3	8,7	8,3	12,1	15,1	12,6	1,6	10,8	8,6	11,7	13,7	11	4,2	7,2	3,1	3,2	5,5	8,8	12,6	10,5	3,7	
Куріння щодня	0,6	1,3	2,0	6,0	7,5	1,8	1,0	1,1	3,2	5,4	6,7	1,3	0,6	1,7	3	6,9	5,5	2,7	0,8	0,6	0,3	0,9	2,3	4,7	6,0	3,1	
Алкоголь																											
Пиво (хоча б 1 склянку)	32,4	14,8	12,1	12,2	7,4	0,8	30,9	11,9	13,7	13,6	9,2	1,3	27,6	17,8	15,2	13,4	8,8	2,4	13,9	6,4	5,4	8,6	13,4	15,9	12,0	2,9	
Вино (хоча б 1 склянку)	13,4	16,3	19,4	21,9	16,7	2,0	15,5	15,1	18,1	21,2	14,9	2,1	14,7	16,3	20,9	19,3	11,3	4,2	10,5	6,9	5,9	11,2	14,3	17,9	13,1	4,0	
Міцні напої (хоча б 1 склянку)	3,0	6,4	14,6	25,1	29,5	5,6	4,0	5,1	11,7	19,6	21,4	5,3	3,8	5,3	11,3	18,4	18	8,9	2,4	1,0	1,3	3,5	4,7	12,4	14,1	6,2	
Сп'яніння	0,1	0,6	2,7	7,8	13,6	3,0	3,6	4,1	10,2	19,8	22,5	4,6	3,3	5	11,1	19,4	21	10,6	1,0	0,5	1,1	1,9	4,4	12,4	14,6	7,6	
Інші наркотики																											
Мариуана або гашиш	0,1	0,0	0,3	0,8	1,3	0,2	0,1	0,1	0,9	1,8	3,0	0,4	0,2	0,1	0,8	1,5	2,1	1,5	0,3	0,0	0,1	0,2	0,6	1,9	2,5	1,4	
Амфетаміни	0,1	0,0	0,0	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,0	0,2	0	0	0,1	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1	
ЛСД або інші галюциногени	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,7	0,3	0,0	0	0	0,1	0,1	0,4	0	-	-	-	-	-	-	-	-	
Крек	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0	0	0	0,1	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	
Кокаїн	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,4	0,0	0	0	0	0,1	0,1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	
Екстазі	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,5	0,5	0,1	0	0	0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,1	
Героїн	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0	0	0	0,1	0,1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	
Галюциногенні гриби	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	
Алкоголь разом з медикаментами	-	-	-	-	-	-	0,3	0,2	0,5	0,8	1,4	0,3	0,2	0,1	0,3	0,4	0,3	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,2	0,2	0,7	0,2	
Транквілізатори або седативні речовини	0,2	0,2	0,5	0,7	1,0	0,4	0,1	0,1	0,3	0,4	0,9	0,1	0	0	0	0	0	0	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	1,2	0,9	0,3	
Анаболічні стероїди	-	-	-	-	-	-	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Інгалянти (клей)	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,1	0,3	0,1	0,8	0,4	1,0	0,1	-	-	-	-	-	-	0,2	0,1	0,2	0,1	0,0	0,2	0,2	0,1	

Кількість випитого під час останньої випивки за видом напою, %

	2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Пиво						
Ніколи не п'ю	18,3	33,2	25,6	17,8	31,9	24,7
Під час останньої випивки не пив(ла)	24,8	37,2	30,9	20,1	31,2	25,5
> 500 мл	29,7	23,4	26,6	32,4	27,5	30,1
500–1000 мл	21	5,3	13,3	21,1	8,1	14,4
1000–2000 мл	4,3	0,6	2,5	5,3	0,8	3,1
2000+ мл	1,9	0,3	1,1	3,3	0,5	1,9
Вино або шампанське*						
Ніколи не п'ю	25,4	17,9	21,8	32,3	21,3	26,9
Під час останньої випивки не пив(ла)	41,6	37,9	39,8	36,1	37,3	36,7
> 150 мл	18,2	28	23	17,7	26,4	21,9
150–300 мл	10,3	13,4	11,8	9,4	11,9	10,6
370 мл	2,7	2	2,3	2,5	2,4	2,5
750+ мл	1,8	0,8	1,3	2,0	0,7	1,4
Шампанське						
Ніколи не п'ю	32,9	18,4	25,8	-	-	-
Під час останньої випивки не пив(ла)	45,2	53,4	49,2	-	-	-
> 150 мл	13,8	20,2	16,9	-	-	-
150–300 мл	5,8	6,8	6,3	-	-	-
370 мл	1,5	0,7	1,1	-	-	-
750+ мл	0,8	0,5	0,7	-	-	-
Слабоалкогольні напої зі вмістом алкоголю приблизно 5%						
Ніколи не п'ю	51,2	33	42,2	39,7	26,6	33,3
Під час останньої випивки не пив(ла)	33,4	40,7	37	31,7	30,9	31,3
> 500 мл	10,1	19	14,4	17,1	27,9	22,4
500–1000 мл	4,1	6,9	5,5	8,1	12,6	10,3
1000–2000 мл	0,5	0,4	0,5	1,6	1,0	1,3
2000+ мл	0,7	0	0,4	1,8	1,0	1,4
Міцні напої						
Ніколи не п'ю	33,6	43,1	38,3	45,5	52,5	49,0
Під час останньої випивки не пив(ла)	24,4	27,8	26	27,2	30,0	28,6
> 50 мл	11,9	13,5	12,8	8,0	7,4	7,7
50–100 мл	14,7	9,4	12,1	8,7	5,9	7,3
110–250 мл	10,8	4,4	7,6	6,6	2,9	4,8
300+ мл	4,6	1,8	3,2	4,0	1,3	2,6

* У попередніх роках використовували варіанти відповіді «вино» та «шампанське» окремо.

Таблиця 20

Кількість порцій спиртного, необхідного для досягнення стану сп'яніння, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Не вживаю алкоголь	-	-	-	16,1	16,5	16,2	12,3	14	13,1	-	-	-
Не відчував сп'яніння	-	-	-	14,9	17,2	16,0	9	15,6	12,3	-	-	-
1-2 порції	-	-	-	23,1	32,0	27,5	23,8	34,3	28,9	-	-	-
3-4 порції	-	-	-	24,5	21,6	23,1	27,2	21,8	24,6	-	-	-
5-6 порцій	-	-	-	12,8	8,2	10,6	15,1	9,6	12,4	-	-	-
7-8 порцій	-	-	-	4,1	2,8	3,5	6,3	2,9	4,6	-	-	-
9-10 порцій	-	-	-	2,0	1,0	1,5	3,7	1,2	2,5	-	-	-
11-12 порцій	-	-	-	0,8	0,3	0,5	0,9	0,4	0,6	-	-	-
13+ порцій	-	-	-	1,7	0,4	1,1	1,7	0,2	1	-	-	-

Таблиця 21

Можливі наслідки вживання алкоголю, % (сума відповідей "дуже ймовірно" та "ймовірно")

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
"Позитивні" наслідки												
Відчуття розслабленості	67,4	69,7	68,7	45,7	53,1	49,4	57,9	58,9	58,4	56,6	50,0	56,3
Відчуття радості	28,9	27,8	28,3	46,0	57,3	51,7	53,5	58,3	55,9	50,6	57,9	54,2
Відчуття відкритості, дружелюбності	61,5	56,5	58,7	49,3	51,3	50,3	55,7	53,9	54,8	51,8	49,5	50,6
Добре проводжу час, веселюся	29,5	23,9	26,4	62,4	75,0	68,7	75,8	76	75,9	63,8	68,9	66,3
Забуваю свої проблеми	52,8	44,7	48,3	31,0	33,5	32,3	39,1	35,8	37,4	37,3	38,5	37,9
"Негативні" наслідки												
Погане самопочуття (нудота)	35,2	37,7	36,6	28,2	30,7	29,5	21	23,4	22,2	20,9	18,7	19,8
Похмілля	35,5	30,5	32,8	29,1	41,0	35,1	23,8	17,8	20,8	22,5	16,8	19,7
Неможливість зупинитися	17,2	12,7	14,7	8,1	7,9	8,0	10,7	7,5	9,1	14,8	9,8	12,4
Шкода здоров'ю	51,4	50,5	50,9	38,4	39,5	39,0	41	41,1	41,1	35,2	31,7	33,5
Вчинки, про які потім доводиться шкодувати	28,7	30,6	29,8	20,3	25,0	22,7	24,6	25,9	25,3	26,9	26,7	26,8
Проблеми з міліцією	22,8	9,8	15,6	8,7	2,9	5,8	10,5	2,9	6,7	13,7	9,0	9,5

Проблеми, з якими стикалися всі учні, %

	1995 1979 р.н.				1999 1983 р.н.				2003 1987 р.н.				2007 1991 р.н.			
	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу
“Індивідуальні проблеми”																
Зниження працездатності в школі або на роботі	-	-	-	-	3,4	0,9	27,8	65,3	3,9	0,7	21,4	71,3	17,4	3,4	-	-
Ушкодження предметів або одягу	-	-	-	-	10,5	0,4	25,6	60,1	12,3	0,5	20,6	63,9	-	-	-	-
Утрата грошей або коштовних речей	-	-	-	-	6,1	0,4	21,9	68,7	9	0,5	19,7	68,4	-	-	-	-
Нещасні випадки або травми	-	-	-	-	3,7	0,6	20,4	72,7	6,3	0,5	19,8	70,9	9,1	2,0	-	-
Госпіталізація або виклик “швидкої допомоги”	-	-	-	-	0,7	0,3	12,1	84,1	1,5	0,3	10,7	85	2,7	1,3	-	-
“Проблеми у відносинах”																
Сварки і непорозуміння	-	-	-	-	11,8	0,6	51,7	35,7	15,1	0,8	43	40,1	-	-	-	-
Проблеми у взаєминах з друзями	-	-	-	-	6,3	0,7	40,0	50,2	8,2	0,3	32	57	17,4	2,9	-	-
Проблеми у взаєминах з батьками	-	-	-	-	7,8	0,7	41,4	47,9	10,3	0,2	30,6	56,5	19,2	3,1	-	-
Проблеми у стосунках з вчителями	-	-	-	-	1,8	0,5	30,3	65,0	2,9	0,3	23,2	70,8	-	-	-	-
Сексуальний досвід																
Статевий зв’язок, про який Ви шкодували наступного дня	-	-	-	-	4,9	0,2	4,4	88,0	5,8	0,4	3,2	88,2	5,4	1,6	-	-
Статевий зв’язок без презерватива	-	-	-	-	3,5	0,2	6,6	87,2	5,1	0,5	5,7	86,6	6,1	1,8	-	-
“Кримінальні проблеми”																
Бійки	-	-	-	-	10,2	0,6	24,9	62,3	13,2	0,5	23,9	60,4	20,0	3,8	-	-
Ви стали жертвою грабежу або крадіжки	-	-	-	-	1,2	0,2	6,9	89,1	1,7	0,2	7,4	88	2,9	1,1	-	-
Проблеми з міліцією	-	-	-	-	3,2	0,4	6,6	87,1	3,8	0,4	3,9	89,7	5,1	1,7	-	-

Проблеми, з якими стикалися хлопці, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу	Через вжив. алкого- лю	Через вжив. нарко- тиків	Інші при- чини	Ні разу
“Індивідуальні проблеми”												
Зниження працездатності в школі або на роботі	-	-	-	-	3,6	1,4	23,0	69,0	4,7	0,9	17,5	73,9
Ушкодження предметів або одягу	-	-	-	-	11,6	0,7	24,7	59,4	15,6	0,7	20	60,6
Утрата грошей або коштовних речей	-	-	-	-	7,4	0,6	20,9	68,2	10,7	0,7	18,3	67,4
Нешасні випадки або травми	-	-	-	-	5,1	1,1	21,2	70,1	7,4	0,9	21,5	67,3
Госпіталізація або виклик “швидкої допомоги”	-	-	-	-	1,0	0,5	11,0	84,7	1,9	0,4	9,7	84,9
“Проблеми у відносинах”												
Сварки і непорозуміння	-	-	-	-	14,3	1,0	43,6	41,3	18	1,4	36,5	42,6
Проблеми у взаєминах з друзями	-	-	-	-	6,5	1,1	31,4	58,0	8,1	0,4	25	63,7
Проблеми у взаєминах з батьками	-	-	-	-	8,7	0,9	32,7	55,4	11,3	0,3	22,9	62,6
Проблеми у стосунках з вчителями	-	-	-	-	8,6	0,7	26,6	67,6	3,9	0,5	20,7	71,8
Сексуальний досвід												
Статевий зв’язок, про який Ви шкодували наступного дня	-	-	-	-	5,8	0,3	4,6	86,8	6,8	0,7	2,8	86,9
Статевий зв’язок без презерватива	-	-	-	-	4,1	0,3	7,1	85,9	6,2	0,9	5,7	84,6
“Кримінальні проблеми”												
Бійки	-	-	-	-	14,5	1,1	30,0	52,8	19	0,9	29,5	48,4
Ви стали жертвою грабежу або крадіжки	-	-	-	-	1,6	0,3	8,3	86,7	2,3	0,4	7,7	86,6
Проблеми з міліцією	-	-	-	-	5,1	0,8	9,2	82,2	6,1	0,8	5,5	85,1

Проблеми, з якими стикалися дівчата, %

	1995			1999			2003			2007						
	Через вжив. алкоголю	Через наркотики	Інші причини	Ні разу	Через вжив. алкоголю	Через наркотики	Інші причини	Ні разу	Через вжив. алкоголю	Через наркотики	Інші причини	Ні разу				
"Індивідуальні проблеми"																
Зниження працездатності в школі або на роботі	-	-	-	-	3,2	0,3	32,7	61,5	3	0,5	25,5	68,7	20,2	4,8	-	-
Ушкодження предметів або одягу	-	-	-	-	9,5	0,2	26,5	60,9	12,3	0,5	20,6	63,9	-	-	-	-
Утрата грошей або коштовних речей	-	-	-	-	4,8	0,1	22,9	69,1	7,2	0,2	21,2	69,4	-	-	-	-
Нещасні випадки або травми	-	-	-	-	2,1	0,2	19,5	75,4	5	0,1	17,9	74,7	12,2	3,3	-	-
Госпіталізація або виклик "швидкої допомоги"	-	-	-	-	0,3	0,2	13,3	83,5	1,2	0,1	11,8	85	3,9	2,0	-	-
"Проблеми у відносинах"																
Сварки і непорозуміння	-	-	-	-	9,3	0,2	60,1	29,9	12,1	0,2	49,7	37,5	-	-	-	-
Проблеми у взаєминах з друзями	-	-	-	-	6,1	0,3	48,9	42,2	8,4	0,2	39,3	50,1	17,9	3,8	-	-
Проблеми у взаєминах з батьками	-	-	-	-	7,0	0,4	50,4	40,1	9,3	0,1	38,5	50,1	22,9	4,5	-	-
Проблеми у стосунках з учителями	-	-	-	-	1,0	0,4	34,1	62,4	1,9	0,1	25,7	69,8	-	-	-	-
Сексуальний досвід																
Статевий зв'язок, про який Ви шкодували наступного дня	-	-	-	-	4,0	0,2	4,3	89,2	4,9	0,1	3,6	89,5	7,6	2,6	-	-
Статевий зв'язок без презерватива	-	-	-	-	2,8	0,1	6,2	88,5	4	0,1	5,6	88,7	9,4	3,1	-	-
"Кримінальні проблеми"																
Бійки	-	-	-	-	5,8	0,1	19,5	72,1	7,2	0,1	18,1	72,9	30,2	6,2	-	-
Ви стали жертвою грабежу або крадіжки	-	-	-	-	0,7	0,0	5,5	91,5	1	0,1	7,1	89,6	3,7	1,6	-	-
Проблеми з міліцією	-	-	-	-	5,1	0,1	3,9	92,2	1,5	0,1	2,2	94,4	8,3	3,0	-	-

Кількість разів, коли алкогольні напої було куплено для власного споживання, %

	2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Пиво						
0	38	69,2	53,4	38,8	62,5	50,3
1-2	31,8	19,7	25,9	30,9	25,2	28,1
3-5	14	6,8	10,4	13,7	6,7	10,3
6-9	7,9	2,5	5,2	7,1	3,1	5,1
10-19	4,4	0,9	2,7	4,8	1,2	3,1
20-39	1,9	0,6	1,2	4,7	1,3	3,1
40 і більше	2	0,3	1,2	-	-	-
Вино або шампанське*						
0	81,1	82,1	81,6	79,8	80,0	79,9
1-2	12,3	14	13,1	13,4	16,0	14,7
3-5	3,5	2,7	3,1	3,3	2,3	2,8
6-9	2	0,7	1,4	1,6	0,8	1,2
10-19	0,6	0,4	0,5	0,7	0,5	0,6
20-39	0,2	0	0,1	1,2	0,4	0,8
40 і більше	0,3	0,1	0,2	-	-	-
Міцні напої						
0	75,9	88,6	82,3	80,6	91,2	85,7
1-2	14	8,3	11,2	11,2	6,1	8,7
3-5	5,3	1,6	3,5	4,0	1,2	2,7
6-9	1,8	0,8	1,3	1,7	0,6	1,2
10-19	1,1	0,4	0,7	0,9	0,5	0,7
20-39	0,6	0,1	0,3	1,6	0,4	1,0
40 і більше	1,3	0,2	0,7	-	-	-

* У попередніх роках використовували лише варіант відповіді «вино».

Таблиця 27

Питома вага вага підлітків, які чули про наркотичні речовини, та тих, хто бажає спробувати будь-яку з них, %

Сума тих, хто чув про наркотик або мав бажання спробувати	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Транквілізатори або седативні речовини	55,9	51,3	53,4	29,8	26,8	28,3	37,2	34,2	35,7	-	-	-
Мариуана або гашиш	83,9	75,3	79,2	76,9	79,8	78,3	81,8	83,7	82,7	-	-	-
ЛСА	16,0	10,0	12,7	29,1	18,7	24,0	44,7	35,6	40,2	-	-	-
Амфетаміни	16,8	9,9	13,0	31,7	24,1	28,0	34,8	31,3	33,1	-	-	-
Крек	32,7	19,3	25,4	24,2	18,4	21,3	31,3	22,8	27,1	-	-	-
Кокаїн	82,1	83,3	82,7	77,2	83,4	80,2	78,2	88,4	83,2	-	-	-
Релевін*	14,4	10,7	12,4	6,9	4,3	5,6	7,1	4,3	5,7	-	-	-
Героїн	82,0	82,6	82,3	76,0	81,3	78,6	77,5	86,9	82,1	-	-	-
Екстазі	11,9	10,4	11,0	34,8	36,2	35,4	39,5	37	38,3	-	-	-
Метадон	14,6	9,0	11,5	10,1	7,4	8,8	16,2	12,1	14,2	-	-	-
Галюциногенні гриби	-	-	-	18,4	15,2	16,8	35,4	30,1	32,8	-	-	-

* Зверніть увагу: релевін є неіснуючим наркотиком.

Таблиця 28

Доступність наркотиків, як вона сприймається учнями, %

Сума відповідей "дуже легко" та "досить легко"	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Сигарети	-	-	-	78,0	71,4	74,7	85,2	76,2	80,8	59,8	49,2	54,6
Алкоголь												
Пиво	74,2	60,2	66,7	77,3	75,1	76,3	88	85,3	86,7	70,8	66,1	68,5
Вино або шампанське*	67,4	60,2	63,5	70,2	68,2	69,2	78,9	77,4	78,2	57,1	54,7	55,8
Міцні напої	61,2	54,2	57,5	59,7	53,5	56,6	66,6	60,1	63,4	37,9	29,9	33,9
Інші наркотики												
Мариуана або гашиш	6,6	2,9	4,7	13,9	7,8	10,9	17,6	8,7	13,2	15,8	8,1	12,1
Амфетаміни	3,5	1,8	2,6	3,5	2,6	3,1	4,5	3,2	3,9	5,0	3,3	4,2
ЛСА або інші галюциногени	3,5	1,8	2,6	4,0	3,1	3,6	4,5	2,9	3,7	-	-	-
Крек	2,1	0,9	1,5	2,1	1,7	2,1	3,4	1,8	2,6	-	-	-
Кокаїн	2,5	1,2	1,8	2,8	2,6	2,7	2,8	1,8	2,3	-	-	-
Екстазі	2,2	0,9	1,5	4,3	3,8	4,0	3,3	2,1	2,7	7,2	5,4	6,4
Героїн	2,7	1,2	1,9	3,5	2,7	3,1	3,1	1,7	2,4	-	-	-
Галюциногенні гриби	-	-	-	3,6	2,5	3,0	4,3	2,6	3,4	-	-	-
Транквілізатори або седативні речовини	4,0	2,7	3,3	4,2	3,5	3,9	4,8	3,4	4,1	8,8	11,1	9,9
Інгалянти (клей)	10,4	5,1	7,6	20,4	13,5	17,0	21,8	15,6	18,7	26,5	25,3	25,9
Анаболічні стероїди	5,8	1,7	3,6	6,3	2,3	4,3	6	2,1	4,1	-	-	-

* У попередніх роках використовували лише варіант відповіді «вино».

Ризик від вживання наркотиків в ув'язненні учнів (хлопці), %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Немає або слабкий	Вели- чезний	Немає або слабкий	Значний	Немає або слабкий	Значний	Немає або слабкий	Значний
Сигарети								
Іноді курять	66,0	8,7	66,8	14,8	50,2	28,1	49,4	25,0
Викурюють одну або більше пачок на день	20,3	44,9	17,2	36,0	14,8	35,1	26,5	30,3
Алкоголь								
Майже щодня випивають одну або дві порції алкоголю	28,3	33,4	24,0	36,4	22,9	36,8	28,3	31,4
Майже щодня випивають 4–5 порцій алкоголю	12,2	59,5	8,5	28,2	8,5	26,3	16,6	25,4
Випивають 5 і більше порцій алкоголю кожні вихідні	13,8	53,3	16,0	32,1	15,5	30,9	21,2	25,1
Інші наркотики								
Пробували курити марихуану або гашиш один або два рази	17,1	58,8	28,2	20,7	33	17,6	24,8	16,6
Іноді курять марихуану або гашиш	14,9	57,2	20,5	28,2	23,6	25,6	21,2	20,5
Курять марихуану або гашиш регулярно	5,8	77,5	5,4	16,9	6,8	14,6	14,6	12,8
Пробували ЛСД один або два рази	11,2	58,2	17,9	21,5	13	17,2	-	-
Вживають ЛСД регулярно	5,3	73,5	4,4	13,8	3,9	7,1	-	-
Пробували амфетаміни один або два рази	10,5	56,4	15,6	22,4	12,4	18,1	19,8	15,0
Вживають амфетаміни регулярно	5,4	71,8	3,8	16,0	4,4	8,3	12,3	9,1
Пробували кокаїн або крек один або два рази	9,3	61,0	14,3	23,9	10,1	20	-	-
Вживають кокаїн або крек регулярно	5,1	75,4	3,7	12,4	3,6	5,5	-	-
Пробували екстазі один або два рази	9,4	58,5	17,7	21,8	14,4	18,5	24,2	16,6
Вживають екстазі регулярно	5,3	73,6	4,4	13,7	4	8	13,9	11,2
Пробували інгаланти (кей) один або два рази	11,6	57,1	16,9	23,3	16,8	19,2	-	-
Вживають інгаланти (кей) регулярно	5,1	76,7	4,4	12,0	4,2	11,2	-	-
Курили крек один або два рази	-	-	-	-	13,6	19,6	-	-
Курять крек регулярно	-	-	-	-	3,4	8	-	-
Пробували ДжіЕшБі (оксидирират натрію) один або два рази	-	-	-	-	8,1	13,3	-	-
Вживають ДжіЕшБі (оксидирират натрію) регулярно	-	-	-	-	3,5	5,8	-	-
Пробували наркотики, що вводяться ін'єкційно, один або два рази	-	-	-	-	6,6	16,5	-	-
Вживають наркотики, що вводяться ін'єкційно, регулярно	-	-	-	-	3,3	4,5	-	-

Ризик від вживання наркотиків в ув'язненні учнів (дівчата), %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Немає або слабкий	Вели- чезний	Немає або слабкий	Вели- чезний	Немає або слабкий	Вели- чезний	Немає або слабкий	Вели- чезний
Сигарети								
Іноді курять	65,9	8,1	65,0	4,7	48,5	12,7	43,9	13,9
Викурюють одну або більше пачок на день	17,5	46,7	12,1	40,5	8,5	52	16,4	41,7
Алкоголь								
Майже щодня випивають одну або дві порції алкоголю	20,4	39,6	14,4	34,6	12,8	41,5	17,2	37,2
Майже щодня випивають 4–5 порцій алкоголю	7,3	65,2	4,7	59,5	3,2	68,7	9,3	56,8
Випивають 5 і більше порцій алкоголю кожні вихідні	8,8	61,8	10,0	41,2	10,3	48,2	6,6	48,2
Інші наркотики								
Пробували курити марихуану або гашиш один або два рази	11,5	63,2	23,3	39,9	23,1	43,6	16,2	48,7
Іноді курять марихуану або гашиш	11,1	59,9	13,2	41,8	12,8	43,8	13,3	49,3
Курять марихуану або гашиш регулярно	3,3	82,1	3,3	72,5	2,3	75,3	7,3	66,5
Пробували ЛСД один або два рази	7,4	61,0	15,0	38,6	11,6	38,3	-	-
Вживають ЛСД регулярно	2,9	77,3	2,8	67,1	1,5	65,3	-	-
Пробували амфетаміни один або два рази	7,1	59,0	12,5	38,2	10,5	35,9	14,0	44,3
Вживають амфетаміни регулярно	3,2	75,5	2,5	66,5	1,5	61,8	6,3	64,5
Пробували кокаїн або крек один або два рази	6,4	62,5	12,3	40,3	10,3	42,5	-	-
Вживають кокаїн або крек регулярно	2,7	79,7	1,8	74,1	0,9	74,5	-	-
Пробували екстазі один або два рази	6,1	61,4	14,7	37,1	12,8	30,9	18,2	39,7
Вживають екстазі регулярно	2,6	78,2	2,6	68,6	1,9	62,4	7,1	63,6
Пробували інгаланти (клей) один або два рази	7,2	59,4	15,4	38,7	16,3	32,3	-	-
Вживають інгаланти (клей) регулярно	2,6	81,2	1,8	68,9	-	-	-	-
Куряли крек один або два рази	-	-	-	-	12,4	33,6	-	-
Куряли крек регулярно	-	-	-	-	1,2	65,5	-	-
Пробували ДжіЕшБі (оксидутират натрію) один або два рази	-	-	-	-	6,9	18,7	-	-
Вживають ДжіЕшБі (оксидутират натрію) регулярно	-	-	-	-	1,4	60,5	-	-
Пробували наркотики, що вводяться ін'єкційно, один або два рази	-	-	-	-	5,5	51,9	-	-
Вживають наркотики, що вводяться ін'єкційно, регулярно	-	-	-	-	1,1	78,1	-	-

Ризик від вживання наркотиків в уявленні учнів (загалом), %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Немає або слабкий	Значний	Немає або слабкий	Значний	Немає або слабкий	Значний	Немає або слабкий	Значний
Сигарети								
Іноді курять	66,0	20,6	8,4	6,0	48,8	29,2	12,7	28,0
Викурюють одну або більше пачок на день	18,8	30,8	45,9	39,0	11,4	34,5	45,8	32,9
Алкоголь								
Майже щодня випивають одну або дві порції алкоголю	23,9	32,5	36,8	31,4	17,5	37,0	34,8	32,3
Майже щодня випивають 4 – 5 порцій алкоголю	9,6	21,2	62,6	56,1	5,7	23,8	60,2	23,5
Випивають 5 і більше порцій алкоголю кожні вихідні	11,1	22,6	57,9	39,8	12,5	30,4	42,8	25,4
Інші наркотики								
Пробували курити марихуану або гашиш один або два рази	14,0	15,2	61,2	37,6	27,3	18,6	36,8	17,3
Іноді курять марихуану або гашиш	12,8	19,6	58,7	39,0	17,8	27,2	37,2	19,9
Курять марихуану або гашиш регулярно	4,4	7,4	80,0	67,7	4,4	13,0	66,1	16,6
Пробували ЛСД один або два рази	9,1	16,3	59,8	38,3	12,1	18,7	36,7	10,6
Вживають ЛСД регулярно	4,0	7,5	75,6	64,1	2,7	7,3	60,1	-
Пробували амфетаміни один або два рази	8,7	17,7	57,8	37,8	11,1	19,5	32,7	-
Вживають амфетаміни регулярно	4,2	8,1	73,8	62,1	2,9	9,0	55,4	16,2
Пробували кокаїн або крек один або два рази	7,7	17,1	61,8	41,1	9,9	22,1	39,9	8,1
Вживають кокаїн або крек регулярно	3,8	6,5	77,7	69,9	2,2	5,9	66,8	-
Пробували екстазі один або два рази	7,6	16,8	60,1	37,5	13,2	21,0	29,5	-
Вживають екстазі регулярно	3,8	6,4	76,1	64,7	2,9	7,8	59,9	20,4
Пробували інгалянти (клей) один або два рази	9,2	18,5	58,3	38,9	16,1	21,5	31,1	10,1
Вживають інгалянти (клей) регулярно	3,7	5,7	79,1	65,9	3,2	11,2	57,3	-
Курили крек один або два рази	-	-	-	-	12,7	27,8	31,9	-
Курять крек регулярно	-	-	-	-	2,2	8,2	59,1	-
Пробували ДжіЕшБі (оксидутират натрію) один або два рази	-	-	-	-	7,4	15,5	34,1	-
Вживають ДжіЕшБі (оксидутират натрію) регулярно	-	-	-	-	2,4	5,5	53,5	-
Пробували наркотики, що вводяться ін'єкційно, один або два рази	-	-	-	-	5,9	18,3	48,8	-
Вживають наркотики, що вводяться ін'єкційно, регулярно	-	-	-	-	2,1	3,9	69,6	-

Таблиця 30

Вживання наркотиків друзями в уявленні учнів, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Сигарети								
Курять сигарети	52,5	46,9	58,0	56,4	63,7	56,8	44,8	41,5
Алкоголь								
Вживають алкогольні напої	44,7	46,3	52,5	59,9	60	64	48,4	51,1
Напиваються щонайменше раз на тиждень	7,0	5,3	11,3	13,3	19	18,9	20,9	20,4
Інші наркотики								
Курять марихуану або гашиш	4,7	2,8	13,7	10,7	17,5	8,8	9,9	8,3
Вживають ЛСД або інші галюциногени	1,3	0,6	3,0	2,3	3	1,5	-	-
Вживають амфетаміни	1,3	0,6	3,1	1,5	2,6	1,1	-	-
Вживають транквілізатори або седативні речовини	1,5	0,7	3,0	1,6	2,8	1,3	3,6	3,1
Вживають кокаїн або крек	1,2	0,4	1,8	1,5	2	0,8	-	-
Вживають екстазі	1,0	0,4	2,3	2,5	2,6	0,8	3,8	2,3
Вживають героїн	1,1	0,4	2,1	1,9	1,8	0,7	-	-
Вживають інгальянти (клей)	1,2	0,5	4,2	2,6	3,1	1,4	2,7	1,7
Вживають галюциногенні гриби	-	-	1,8	1,1	2,2	0,6	-	-
Вживають алкоголь разом з таблетками	-	-	3,2	2,6	3,7	2,4	-	-
Вживають ДжіЕшБі (оксидирират натрію)	-	-	-	-	1,8	0,5	-	-
Загалом								
Хлопці	49,5	57,2	58,0	56,4	63,7	56,8	44,8	41,5
Дівчата	46,9	56,4	52,5	59,9	60	64	48,4	51,1
Загалом	49,5	57,2	58,0	56,4	63,7	56,8	44,8	41,5
Загалом								
Хлопці	49,5	57,2	58,0	56,4	63,7	56,8	44,8	41,5
Дівчата	46,9	56,4	52,5	59,9	60	64	48,4	51,1
Загалом	49,5	57,2	58,0	56,4	63,7	56,8	44,8	41,5

Таблиця 31

Вживання наркотиків братами і сестрами, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
Курять сигарети	-	-	39,6	46,7	31	34,3	33,8	37,6
Вживають алкогольні напої	-	-	59,2	71,9	37	45,8	40,3	47,3
Напивались коли-небудь	-	-	24,1	30,7	23,7	20,7	22,8	25,9
Курять марихуану або гашиш	-	-	5,6	5,4	5,2	3,9	5,6	4,6
Приймають транквілізатори або седативні речовини	-	-	0,9	1,4	2,3	1,4	3,9	3,8
Приймають екстазі	-	-	1,2	1,6	2,1	1,4	4,2	3,6
Загалом								
Хлопці	-	-	39,6	46,7	31	34,3	33,8	37,6
Дівчата	-	-	59,2	71,9	37	45,8	40,3	47,3
Загалом	-	-	39,6	46,7	31	34,3	33,8	37,6
Загалом								
Хлопці	-	-	39,6	46,7	31	34,3	33,8	37,6
Дівчата	-	-	59,2	71,9	37	45,8	40,3	47,3
Загалом	-	-	39,6	46,7	31	34,3	33,8	37,6

Таблиця 32

Причини першого вживання наркотиків, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Ніколи не пробував(ла)	-	-	-	79,1	90,1	84,5	74,6	90,4	82,3	81,7	91,2	86,7
Хотілося зазнати приємні відчуття	-	-	-	6,5	1,3	3,9	6,3	1,9	4,2	4,3	1,8	3,1
Не хотілося виділятися	-	-	-	2,0	0,7	1,4	2,0	0,5	1,3	2,0	0,6	1,3
Від нічого робити	-	-	-	2,6	1,0	1,8	2,7	1,2	2,0	2,1	0,7	1,4
З цікавості	-	-	-	10,2	6,4	8,3	12,9	6,1	9,6	6,3	3,3	4,8
Хотілося забути про свої проблеми	-	-	-	1,5	1,2	1,4	1,2	0,5	0,9	1,5	0,9	1,2
Інші причини	-	-	-	0,6	0,7	0,6	0,6	0,2	0,4	0,5	0,2	0,3
Не пам'ятаю	-	-	-	1,0	0,4	0,7	1,8	0,4	1,1	1,6	0,3	1,0

Таблиця 33

Місця, де можна легко придбати марихуану або гашиш, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Не знаю таких місць	-	-	-	77,5	84,8	81,8	74,7	85	79,7	75,2	84,9	79,9
На вулиці, в парку і т.д.	-	-	-	7,7	3,9	5,8	8,7	3,6	6,2	8,2	4,2	6,3
У школі	-	-	-	4,2	0,8	2,5	4,1	0,7	2,5	3,9	1,6	2,7
На дискотеці, в барі, тощо	-	-	-	8,1	6,0	7,1	8,4	5,5	7,0	6,6	5,2	6,0
Вдома в торговця наркотиками	-	-	-	9,1	4,5	6,9	6,9	3,6	5,3	5,6	3,4	4,5
Інше	-	-	-	4,6	3,8	4,2	4,2	3,7	4,0	3,7	1,8	2,8

Таблиця 34

Вільний час, % (з частотою один раз на місяць або частіше)

	1995 1979 р.н.			1999 1987 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Катається на мопеді або мотоциклі для розваги	13,9	3,7	8,4	35,5	10,2	23,0	37,4	10,6	24,3	-	-	-
Граєш в комп'ютерні ігри	25,3	21,2	23,1	60,0	31,6	45,9	69,1	41,1	55,4	93,6	79,8	86,9
Займаєшся спортом або фізичними вправами	11,3	17,9	14,9	93,3	88,4	90,9	91,8	87,1	89,5	97,6	97,0	97,3
Читаєш книги для задоволення (крім обов'язкової шкільної програми)	23,8	21,3	22,5	54,9	66,0	60,4	55,1	67,4	61,8	80,4	89,5	84,8
Проводиш вечір з друзями (кафе, дискотеки, вечірки)	26,8	29,2	28,1	72,3	79,7	76,0	77,3	80,6	78,9	90,7	94,0	92,3
Інші захоплення (гра на музичних інструментах, спів, малювання, літературна творчість і т.д.)	13,2	17,0	15,3	40,1	49,5	44,8	38,7	57,7	48,1	55,6	74,9	65,0
Граєш на ігрових автоматах	4,6	1,1	2,7	9,1	1,8	5,5	20,4	5,6	13,1	25,2	9,5	17,5
Користуєшся інтернетом	-	-	-	-	-	-	22,5	11,8	17,2	60,5	46,9	53,9

Таблиця 35

Пропущено навчальних днів за останні 30 днів, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.				
	Не проп.	1-2 дні	3+ днів	Не проп.	1-2 дні	3+ днів	Не проп.	1-2 дні	3+ днів	Не проп.	1-2 дні	3-4 дні	5-6 днів	7 і більше
Через хворобу														
Хлопці	51,5	20,3	28,2	53,3	19,3	27,4	36,7	17,3	46	47,0	19,0	14,3	8,1	11,6
Дівчата	50,0	22,0	27,9	51,7	19,2	29,1	30,1	18	51,9	43,6	19,2	15,3	8,7	13,2
Загалом	50,7	21,3	28,1	52,5	19,3	28,2	33,4	17,7	48,9	45,3	19,1	14,8	8,4	12,4
Прогули														
Хлопці	55,2	24,6	20,2	59,4	24,8	15,8	52,8	24,8	22,4	63,5	23,4	6,3	2,9	3,9
Дівчата	59,2	24,4	16,5	64,9	24,0	11,1	59,7	24,8	15,5	71,3	19,1	5,1	1,8	2,7
Загалом	57,3	24,5	18,2	62,0	24,5	13,5	56,1	24,8	19,1	67,3	21,3	5,7	2,4	3,3
З інших причин														
Хлопці	48,4	33,3	18,4	47,2	34,7	18,1	38,2	38,2	23,6	44,2	36,8	10,9	3,8	4,3
Дівчата	47,7	36,5	15,8	39,9	41,1	19,0	33,9	41,6	24,5	41,6	40,0	11,5	3,3	3,6
Загалом	48,0	35,0	17,0	43,6	37,8	18,6	36	39,9	24,1	43,0	38,3	11,2	3,6	3,9

Таблиця 36

Оцінки, що найкраще характеризують успішність, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Низький рівень (приблизно третина від загальної кількості балів)	19,8	7,3	13,0	20,2	10,4	15,3	39,8	18,9	29,6	38,5	17,4	28,2
Середній рівень (приблизно третина від загальної кількості балів)	61,0	57,1	58,9	57,1	48,9	53,2	45	49,3	47,1	42,6	48,6	45,5
Високий рівень (приблизно третина від загальної кількості балів)	19,3	35,6	28,2	22,7	40,7	31,5	15,2	31,8	23,3	19,0	34,0	26,3

Таблиця 37

Освіта батьків, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Батько												
Початкова або нижче	2,5	1,8	2,1	1,4	1,9	1,7	2,2	1,1	1,6	1,8	0,7	1,3
Незакінчена середня	8,1	6,3	7,2	5,0	5,1	5,0	3,2	2,4	2,8	2,3	2,6	2,4
Закінчена середня	24,7	23,9	24,3	41,7	41,1	41,4	39,3	43,4	41,3	33,9	34,7	34,2
Незакінчена вища	27,4	28,9	28,2	6,5	6,9	6,7	9,0	6,8	7,9	8,4	8,6	8,5
Закінчена вища	28,9	26,5	27,6	30,0	25,9	28,0	30,9	27,3	28,7	34,8	30,8	32,9
Не знаю, або питання не стосується	8,3	12,6	10,7	15,4	19,1	17,2	16,3	19,1	17,7	18,8	22,6	20,7
Мати												
Початкова або нижче	1,5	1,3	1,4	1,1	0,8	0,9	1,1	1,1	1,1	1,9	0,5	1,2
Незакінчена середня	7,2	5,4	6,2	3,1	4,0	3,6	2,3	2,7	2,5	1,6	2,3	2,0
Закінчена середня	17,2	18,7	18,1	38,9	43,7	41,3	34,6	42,8	38,7	29,5	33,9	31,7
Незакінчена вища	33,8	37,5	35,8	7,9	7,4	7,7	9,3	8,1	8,7	10,1	10,4	10,3
Закінчена вища	31,7	27,2	29,3	38,1	32,9	35,6	42,6	36,7	39,7	43,7	41,2	42,3
Не знаю, або питання не стосується	8,5	9,9	9,3	10,9	11,2	10,9	10,0	8,7	9,4	13,2	11,7	12,5

Таблиця 38

Члени домогосподарства, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Живо один(а)	5,1	2,8	3,8	0,7	0,1	0,4	0,9	0,4	0,6	3,0	1,2	2,1
З батьком	70,4	72,3	71,5	69,9	69,4	69,6	68,8	68,8	68,8	65,9	65,7	65,8
З вітчимом	5,0	6,2	5,6	5,5	7,5	6,5	55,7	6,2	5,9	7,7	8,5	8,1
З матір'ю	81,8	86,9	84,5	84,0	88,8	86,4	83,6	88,6	86,1	81,5	86,4	83,9
З мачухою	0,9	0,8	0,8	0,6	1,2	0,9	0,8	0,8	0,8	1,4	0,7	1,1
З братом (братами) і (або) сестрою (сестрами)	59,6	63,0	61,4	50,9	51,9	51,4	51,0	55,6	53,3	28,6	29,6	29,1
З сестрою (сестрами) *	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24,6	27,6	26,1
Із бабусями і (або) дідусями	18,3	17,8	18,0	15,0	14,2	14,6	18,1	18,0	18,1	22,1	22,1	22,1
З іншими родичами	3,2	3,3	3,2	1,8	1,8	1,8	3,5	3,1	3,3	3,3	2,6	3,0
Не з родичами	0,9	1,3	1,1	1,4	1,0	1,2	1,4	2,1	1,7	1,6	1,4	1,5

* У 2007 р., на відміну від в попередніх років, використовували варіанти відповіді «з братом» та «з сестрою» окремо.

Таблиця 39

Добробут родини в порівнянні з іншими, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Надзвичайно високий	-	-	-	13,7	8,9	11,4	4,5	1,8	3,2	8,7	3,5	6,1
Набагато вищий за середній	-	-	-	7,8	4,9	6,4	7,8	5,4	6,6	10,6	8,3	9,5
Вище за середній	-	-	-	16,4	12,8	14,6	20,3	18,3	19,3	26,0	24,1	25,1
Приблизно на середньому рівні	-	-	-	47,6	52,5	50,0	52,6	58,5	55,6	45,3	54,7	49,8
Нижче середнього	-	-	-	10,8	13,6	12,2	10,3	12	11,1	6,4	7,3	6,9
Набагато нижче середнього	-	-	-	2,2	4,7	3,4	2,6	2,8	2,7	1,3	1,4	1,4
Надзвичайно низький	-	-	-	1,5	2,6	2,0	1,9	1,2	1,5	1,7	0,7	1,2

Таблиця 40

Задовolenня стосунками з... , %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
а) Мати												
Дуже задоволений (на)	-	-	-	53,0	43,4	48,2	70,5	61,2	65,8	75,6	69,6	72,6
Скоріше задоволений(на)	-	-	-	35,8	35,6	35,8	20,4	25,4	22,9	15,8	20,3	18,0
Ні те, ні інше	-	-	-	5,4	10,2	7,8	5,7	8,4	7,1	4,2	5,1	4,7
Скоріше не задоволений(на)	-	-	-	4,8	9,4	7,0	2,2	3,6	2,9	1,9	2,3	2,1
Зовсім не задоволений (на)	-	-	-	1,0	1,4	1,2	1,2	1,4	1,3	1,0	1,6	1,3
Немає таких людей	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	1,1	1,3
б) Батько												
Дуже задоволений (на)	-	-	-	41,4	30,2	35,8	56,6	42,7	49,8	63,2	51,4	57,4
Скоріше задоволений(на)	-	-	-	35,7	31,9	33,8	21	25,1	23	17,5	22,3	19,9
Ні те, ні інше	-	-	-	9,9	14,1	12,0	12,1	15,2	13,6	7,2	9,0	8,1
Скоріше не задоволений(на)	-	-	-	8,4	13,5	11,0	5,6	8,2	6,9	3,5	4,6	4,0
Зовсім не задоволений (на)	-	-	-	4,6	10,3	7,4	4,7	8,8	6,7	3,3	5,4	4,3
Немає таких людей	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,3	7,3	6,3
в) Друзі												
Дуже задоволений (на)	-	-	-	37,5	35,2	36,5	56,2	47,4	51,9	63,1	62,4	62,7
Скоріше задоволений(на)	-	-	-	46,5	44,9	45,7	31,6	38,5	35	27,5	28,4	28,0
Ні те, ні інше	-	-	-	8,6	10,1	9,3	8,5	9,6	9	6,1	5,4	5,8
Скоріше не задоволений(на)	-	-	-	6,6	9,1	7,8	2,5	3,4	2,9	1,6	2,5	2,1
Зовсім не задоволений (на)	-	-	-	0,8	0,7	0,7	1,2	1,1	1,2	0,9	0,6	0,7
Немає таких людей	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,8	0,7	0,7

Таблиця 41

Чи знають твої батьки, де ти буваєш в суботу ввечері?, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Знають завжди	-	-	-	44,5	50,0	47,2	47,7	56	51,7	44,6	53,5	49,0
Як правило, знають	-	-	-	25,2	28,6	26,8	26,3	28	27,2	29,1	29,1	29,1
Знають іноді	-	-	-	24,8	18,4	21,7	20,4	13,5	17	20,8	15,2	18,0
Як правило, не знають	-	-	-	5,5	3,0	4,3	5,6	2,5	4,1	5,5	2,2	3,9

Таблиця 42

Освіта батьків та звички щодо вживання сигарет, алкоголю та наркотиків (хлопці), %

	Рівень освіти батьків								
	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Сигарети									
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	32,6	42,8	55,5	36,7	39,9	46,8	37	38	33,5
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	4,6	7,2	11,8	7,8	9,2	6,5	7,8	8,7	9,4
Алкоголь									
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	7,5	8,2	12,6	9,8	9,7	0,0	80,9	81,9	83,7
Порції п'ярада 3+ разів протягом останніх 30 днів	9,3	14,7	20,3	11,8	11,6	8,6	17,1	15,7	10,1
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	2,7	3,9	5,6	14,1	11,7	10,5	19,2	17,1	23,5
Інші наркотики, вживання протягом життя									
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	15,5	20,4	27,4	28,8	27,1	12,8	29,3	29,4	22,1
Мариуана або гашиш	15,3	20,6	27,0	27,7	26,4	12,8	29,8	29,3	20,8

Таблиця 42а

Освіта батьків та звички щодо вживання сигарет, алкоголю та наркотиків (дівчата), %

	Освіта батьків								
	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Сигарети									
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	13,3	17,7	33,0	19,7	16,5	8,6	18,4	18	31,2
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	0,7	1,6	3,4	2,5	2,6	0,0	2,8	1,8	2,6
Алкоголь									
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	4,4	7,6	10,2	12,5	8,3	2,3	73,7	74,3	39,8
Порції п'ярада 3+ разів протягом останніх 30 днів	7,4	9,6	14,6	8,2	6,6	5,6	7,5	7,6	17,8
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	1,0	1,5	2,5	11,3	8,3	2,8	10,6	9,6	12,2
Інші наркотики, вживання протягом життя									
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	7,2	8,4	16,8	14,8	12,9	6,2	11,6	11,8	12,7
Мариуана або гашиш	6,9	8,2	16,7	14,0	11,6	6,2	11,5	11,6	12,3

Освіта батьків та звички щодо вживання сигарет, алкоголю та наркотиків (загалом), %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.	
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень
Сигарети											
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	21,8	29,0	45,3	28,9	27,6	25,6	28,3	37,6	32,3	18,3	20,2
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	2,4	4,1	8,0	5,4	5,7	2,9	5,5	5,1	5,8	4,2	5,6
Алкоголь											
Буль-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	5,7	7,9	11,5	11,1	8,9	1,3	77,5	78	76,3	14,4	16,
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	8,2	11,9	17,7	10,1	9,0	6,9	12,6	11,5	14,3	9,7	8,9
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	1,8	2,6	4,2	12,8	9,9	6,1	15,2	13,2	17	3,8	3,3
Інші наркотики, вживання протягом життя											
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	10,8	13,8	22,6	23,3	19,7	9,1	21	20,2	17	14,9	14,0
Мариуана або гашиш	10,5	13,8	22,3	21,4	18,7	9,1	21,2	20,1	16,2	13,4	13,0

Склад родини та власні звички щодо вживання наркотиків (хлопці), %

	Склад родини															
	1995				1999				2003				2007			
	1979 р.н.		1983 р.н.		1987 р.н.		1991 р.н.		1995 р.н.		1999 р.н.		2003 р.н.		2007 р.н.	
	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше
Сигарети																
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	38,5	53,7	49,0	43,4	37,8	45,2	39,4	44,7	33,5	47,3	42,8	45,0	22,3	35,7	30,6	32,1
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	5,9	11,5	8,6	8,4	7,5	12,5	9,1	16,0	6,5	12,5	12,3	13,3	6,1	9,8	8,0	14,0
Алкоголь																
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	7,3	15,8	9,7	10,1	8,9	8,9	9,5	8,2	79,4	82,4	84,2	84,7	17,2	19,3	19,0	23,8
Порції під'ярд 3+ разів протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	11,0	6,9	12,0	19,1	14,7	25,4	16,4	27,4	10,1	12,5	16,7	17,6
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	3,2	4,7	4,0	5,8	12,1	15,3	12,9	14,3	17,6	20,5	19,3	24,7	4,7	6,6	5,9	10,8
Інші наркотики, вживання протягом життя																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	18,2	33,5	25,1	21,4	26,4	40,5	24,1	29,2	25,4	41,9	33,8	33,1	17,1	27,3	24,9	23,6
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	3,7	4,3	5,9	3,8	4,2	4,9	7,2	3,6	1,9	4,0	4,1	6,6	4,2	6,1	6,9	9,8
Марихуана або гашиш	17,6	34,2	24,2	20,2	25,9	41,8	21,6	29,4	25,3	41,3	34,4	35,7	15,8	26,3	22,6	20,7
Амфетаміни	0,1	-	0,7	0,2	1,1	1,3	2,0	2,2	0,9	0,8	2,1	3,7	1,5	1,1	2,7	7,6
ЛСД або інші галюциногени	0,7	2,5	1,0	0,9	1,5	3,4	4,6	2,2	0,6	1,6	1,5	6,3	1,2	1,1	2,3	6,9
Екстезі	0,2	-	0,7	0,2	1,9	1,9	4,2	4,6	0,8	1,6	2,4	4,2	3,0	7,4	5,4	8,9
Алкоголь разом з медикаментами	4,7	6,2	5,1	5,0	3,4	2,7	2,9	3,5	3,0	4,8	4,0	9,5	1,5	1,6	2,7	7,6
Інгалянти (клей)	6,5	8,7	7,6	7,2	7,8	14,1	7,8	7,8	8,4	12,6	7,8	9,5	4,0	5,3	5,3	7,9
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	14,4	25,2	20,6	25,6	4,5	6,6	7,0	10,6

Таблиця 43а

Склад родини та власні звички щодо вживання наркотиків (дівчата), %

	Склад родини															
	1995 1979 р.н.				1999 1983 р.н.				2003 1987 р.н.				2007 1991 р.н.			
	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше
Сигарети																
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	15,7	25,1	21,4	21,2	15,6	27,7	23,1	16,6	16,0	29,9	19,6	32,6	10,4	19,5	17,6	18,2
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	1,0	3,7	2,9	2,0	1,8	2,1	5,0	1,1	1,9	1,5	2,6	6,8	2,1	3,5	3,6	3,9
Алкоголь																
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	5,8	7,9	9,3	9,4	9,9	12,8	10,8	7,2	71,3	83,5	76,7	81,9	12,2	14,1	15,7	14,8
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	7,0	11,8	9,0	4,3	7,1	6,8	10,0	13,7	4,9	9,5	9,6	8,3
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	0,9	3,5	2,3	2,4	8,1	15,8	11,8	8,5	9,2	11,1	13,0	17,1	2,2	4,4	3,0	3,1
Інші наркотики, вживання протягом життя																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	8,6	11,9	14,5	11,1	11,3	24,9	19,5	14,3	10,4	18,7	14,7	17,4	6,6	11,8	10,1	11,1
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	2,6	4,4	5,2	4,1	2,7	4,6	3,4	4,9	0,9	1,5	1,5	3,2	1,9	3,6	2,9	2,2
Марихуана або гашиш	7,4	12,1	12,1	10,2	9,3	24,2	18,0	12,2	10,3	18,5	14,0	15,9	5,9	10,4	8,9	10,3
Амфетаміни	0,2	0,5	0,3	0,5	0,2	0,0	1,1	0,0	0,5	1,5	1,3	2,4	0,5	2,1	0,8	0,5
ЛСД або інші галюциногени	0,3	-	1,0	0,8	0,6	0,7	1,7	1,1	0,4	0	0,4	3,1	0,5	2,2	0,8	2,1
Екстезі	0,0	-	-	0,5	0,7	2,1	2,1	1,6	0,5	0	0,6	0,8	1,3	2,2	1,9	1,5
Алкоголь разом з медикаментами	3,1	4,4	3,6	4,9	2,6	5,0	3,4	1,7	3,3	5,2	2,6	7,9	1,0	1,7	0,9	2,9
Інгалянти (клей)	3,3	2,8	4,9	5,0	6,5	6,9	8,0	14,0	3,7	3,7	3,2	10,2	2,0	1,7	1,9	1,5
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	6,0	9,5	7,3	10,6	1,9	4,0	2,9	2,7

Склад родини та власні звички щодо вживання наркотиків (загалом), %

	Склад родини															
	1995 1979 р.н.				1999 1983 р.н.				2003 1987 р.н.				2007 1991 р.н.			
	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше	Повна	Реструктурована	Неповна	Інше
Сигарети																
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	25,9	37,5	33,2	32,9	26,7	35,1	31,6	32,7	24,8	38,6	31,4	40,0	16,4	2,7	24,3	26,4
1,1+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	3,2	7,1	5,4	5,4	4,7	6,5	7,1	9,6	4,3	6,8	7,5	10,8	4,4	6,6	5,9	9,8
Алкоголь																
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	6,5	11,3	9,5	9,7	9,4	12,0	10,1	7,8	75,3	82,9	80,6	83,6	14,7	16,6	17,4	20,1
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	8,9	9,7	10,6	12,6	10,9	15,8	13,2	22,0	7,5	11,0	13,3	13,7
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	1,9	4,0	3,0	4,1	10,1	15,6	12,4	11,8	13,4	16,1	16,1	21,7	3,4	5,5	4,5	7,6
Інші наркотики, вживання протягом життя																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	12,8	21,4	19,0	16,4	18,8	31,5	21,9	22,8	17,8	29,8	24,2	27,1	11,8	19,5	17,7	18,3
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	3,1	4,4	5,5	4,0	3,5	4,8	5,4	4,2	1,5	2,7	2,8	5,2	3,0	4,8	4,9	6,5
Марихуана або гашиш	11,9	21,5	17,2	15,4	17,6	31,5	19,9	21,8	17,7	29,4	24,3	28,2	10,9	18,2	16,0	16,3
Амфетаміни	0,1	0,3	0,4	0,4	0,7	0,5	1,6	1,3	0,7	1,1	1,6	2,9	1,0	1,6	1,8	4,6
ЛСД або інші галюциногени	0,5	1,1	1,0	0,9	1,0	1,8	3,2	1,8	0,5	0,8	1,0	5,0	0,9	1,6	1,6	4,9
Екстезі	0,1	-	0,3	0,4	1,3	2,0	3,2	3,3	0,6	0,8	1,5	2,8	2,1	4,8	3,7	5,8
Алкоголь разом з медикаментами	3,8	5,2	4,2	4,9	3,0	4,0	3,1	2,7	3,1	5,0	3,3	9,1	1,2	1,6	1,8	5,5
Інгалянти (клей)	4,7	5,3	6,1	6,1	7,2	9,9	7,9	17,7	6,0	8,0	5,5	9,8	3,0	3,5	3,6	5,3
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців																
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	10,2	17,0	14,0	19,7	3,2	5,3	5,0	7,3

Батьківський контроль та власні звички щодо вживання наркотиків, %

	Батьки знають, де дитина буває в суботу ввечері													
	2003 1987 р.н.						2003 1987 р.н.							
	Хлопці			Дівчата			Хлопці			Дівчата				
	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають
Сигарети														
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	29,4	35,3	50,6	64,2	12,3	19,4	40,4	38,5	20,3	27,3	46,6	56,7		
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	7,3	7,4	9,5	25,6	1,3	1,4	6,2	15,1	4,1	4,3	8,2	22,4		
Алкоголь														
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	73,4	85,9	90,0	91,0	66,4	80,0	90,8	83,3	69,7	83,0	90,3	89,2		
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	12,3	13,5	25,5	39,8	4,2	10,2	17,8	20,8	8,1	11,8	22,5	33,7		
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	11,8	15,4	33,4	38,1	5,9	12,1	23,2	28,0	8,6	13,7	29,3	35,0		
Інші наркотики, вживання протягом життя														
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	17,2	32,4	45,3	55,2	6,3	13,4	32,4	26,9	11,4	22,7	40,3	46,2		
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	1,6	2,6	4,8	10,3	0,6	1,4	3,0	3,8	1,1	1,9	4,1	8,2		
Марихуана або гашиш	17,1	32,7	45,2	57,5	6,1	13,2	31,6	28,3	11,2	22,8	39,9	48,5		
Амфетаміни	0,6	1,5	1,4	6,3	0,4	0,5	2,2	3,8	0,5	1,0	1,8	5,5		
ЛСД або інші галюциногени	0,6	1,3	1,4	8,8	0,2	0,4	1,5	3,8	0,4	0,8	1,5	7,3		
Екстазі	1,1	0,5	1,2	9,8	0,2	0,7	1,1	0	0,6	0,7	1,0	6,7		
Алкоголь разом з медикаментами	2,2	4,0	4,6	15,2	2,0	4,0	7,9	9,8	2,1	4,0	5,9	13,9		
Інгалянти (клей)	6,5	7,9	11,6	18,3	2,9	4,2	6,2	13,2	4,6	6,1	9,5	16,8		
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців	9,0	18,2	29,0	44,1	2,8	7,9	20,0	13,5	5,7	12,9	25,5	34,7		
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	0,7	1,8	1,4	7,6	0,3	0,4	2,5	3,8	0,5	1,1	1,8	6,5		
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	8,9	18,3	30,0	45,9	2,6	7,6	19,6	13,7	5,6	12,8	25,9	35,8		
Марихуана або гашиш	0,4	0,2	0	3,4	0	0	0	0	0,2	0,1	0	2,4		
Екстазі														
Інші наркотики протягом останніх 30 днів														
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	4,1	6,8	13,2	25,4	0,8	2,3	6,2	7,7	2,4	4,6	10,5	20,0		
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	1,2	0,9	2,6	2,5	0,2	1,2	2,2	0	0,7	1,1	2,4	1,8		
Марихуана або гашиш	3,4	6,7	13,0	26,3	0,8	1,6	5,2	7,8	2,0	4,0	10,0	20,6		
Екстазі	0,6	0,2	0,7	0	0,1	0,5	0,7	0	0,4	0,4	0,7	0		

Батьківський контроль та власні звички щодо вживання наркотиків, %

Батьки знають, де дитина буває в суботу ввечері												
2007 1991 р.н.												
	Хлопці				Дівчата				Загалом			
	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають	Завжди	Як правильно	Іноді	Як правильно, не знають
Сигарети												
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	34,4	28,4	27,1	10,0	35,3	29,6	29,9	5,2	34,7	28,8	28,0	8,4
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	30,5	24,7	34,5	10,3	38,9	20,5	29,6	10,9	32,7	23,6	33,2	10,5
Алкоголь												
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	29,5	26,6	30,0	13,9	37,9	31,0	27,2	4,0	33,0	28,4	28,8	9,8
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	32,0	22,3	34,2	11,6	32,2	28,8	34,7	4,3	32,1	24,3	34,3	9,3
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	34,7	15,0	37,7	12,5	38,4	23,8	33,5	4,2	35,9	17,9	36,4	9,9
Інші наркотики, вживання протягом життя												
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	30,3	31,5	28,1	10,0	27,7	30,4	34,9	7,0	29,6	31,2	30,1	9,2
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	33,3	28,4	25,6	12,7	26,9	31,3	35,5	6,3	31,4	29,3	28,5	10,8
Марихуана або гашиш	28,3	32,0	29,3	10,4	27,4	31,3	33,8	7,5	28,0	31,8	30,6	9,6
Амфетаміни	34,1	28,5	24,9	12,5	50,8	14,8	19,7	14,8	38,4	25,0	23,6	13,0
ЛСД або інші галюциногени	25,7	27,7	22,3	24,3	17,9	34,9	29,7	17,5	23,2	30,0	24,7	22,1
Екстезі	36,4	28,3	22,4	12,9	24,4	26,2	42,5	7,0	33,3	27,8	27,6	11,3
Алкоголь разом з медичними препаратами	28,4	16,6	32,8	12,2	27,2	30,1	35,9	6,9	34,6	21,2	33,8	10,4
Інгалянти (клей)	32,3	23,2	30,6	13,9	43,1	26,9	30,0	0,0	35,5	24,3	30,4	9,7
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців												
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марихуана або гашиш	25,4	32,3	31,1	14,2	30,1	26,3	34,4	9,2	26,7	30,7	32,0	10,7
Екстезі	36,8	27,7	21,9	13,7	19,1	27,5	44,6	8,8	32,8	27,6	26,6	12,6
Інші наркотики протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	27,2	29,2	32,6	14,0	33,6	20,1	32,8	13,5	28,3	27,6	32,6	11,4
Марихуана або гашиш	53,2	27,1	14,4	5,3	31,2	20,4	38,7	9,7	49,1	25,9	18,9	6,1

Пропущені навчальні дні та звички щодо вживання наркотиків, %

		2003 1987 р.н.								
		Пропущено навчальних днів								
		Хлопці			Дівчата			Загалом		
		Не пропусав(ла)	1-2	3+	Не пропусав(ла)	1-2	3+	Не пропусав(ла)	1-2	3+
Сигарети										
Курили сигарети 40+ разів протягом життя		26,6	44,1	58,8	12,5	24,3	44,6	19,5	34,6	53,1
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів		4,8	11,7	16,9	1,3	3,6	6,2	3,0	7,9	12,7
Алкоголь										
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів		75,5	87,7	89,1	69,8	81,4	86,9	72,6	84,6	88,3
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів		12,4	19,8	24,5	5,2	10,0	18,6	8,7	15,1	22,4
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів		12,8	23,3	30,3	5,6	16,4	24,8	9,1	20,0	28,2
Інші наркотики, вживання протягом життя										
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		20,0	37,7	44,3	7,1	16,1	32,1	13,4	27,3	39,5
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		1,3	4,1	6,7	0,7	0,5	5,5	1,0	2,3	6,2
Марихуана або гашиш		19,9	38,1	44,6	6,9	15,9	31,6	13,3	27,5	39,5
Амфетаміни		1,1	1,1	2,1	0,3	0,2	4,4	0,7	0,7	2,9
ЛСД або інші галюциногени		0,7	1,7	3,3	0,2	0,2	2,9	0,4	1,0	3,0
Екстазі		0,8	2,4	2,8	0,2	0	2,2	0,5	1,2	2,6
Алкоголь разом з медичними препаратами		2,6	6,0	5,9	1,8	4,4	10,3	2,2	5,2	7,6
Інгалянти (клей)		4,4	9,8	16,5	2,5	3,9	10,0	3,4	7,0	14,0
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців										
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		11,5	21,4	30,4	3,2	10,2	19,2	7,2	16,1	26,1
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		0,6	2,7	2,3	0,1	0,9	2,5	0,3	1,7	2,4
Марихуана або гашиш		11,4	21,6	31,5	3,1	10,1	18,6	7,2	16,0	26,5
Екстазі		0,1	0,8	0,9	0	0	0	0	0,4	0,6
Інші наркотики протягом останніх 30 днів										
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		4,0	11,9	13,1	0,8	2,9	6,5	2,3	7,6	10,6
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		0,6	2,5	3,2	0,6	0,2	2,2	0,6	1,3	2,8
Марихуана або гашиш		3,7	11,4	12,2	0,4	3,0	6,0	2,0	7,3	9,8
Екстазі		0,2	0,2	1,8	0,2	0	1,1	0,2	0,1	1,7

Пропущені навчальні дні та звички щодо вживання наркотиків, %

	2007 1991 р.н.								
	Пропущено навчальних днів								
	Хлопці		Дівчата		Загалом				
Не пропусав(ла)	1-2	3+	Не пропусав(ла)	1-2	3+	Не пропусав(ла)	1-2	3+	
Сигарети									
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	47,0	31,3	21,7	47,9	26,6	25,4	47,3	29,8	22,9
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	40,1	28,5	31,3	50,6	22,5	26,9	42,8	27,0	30,2
Алкоголь									
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	46,7	30,6	22,7	48,7	26,4	25,0	47,5	28,9	23,6
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	45,8	27,7	26,4	40,6	27,7	31,7	44,2	27,7	28,1
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	41,0	27,0	32,0	36,9	33,3	29,8	39,7	29,0	31,3
Інші наркотики, вживання протягом життя									
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	47,9	27,3	24,8	38,9	33,0	28,1	45,3	28,9	25,8
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	41,3	33,2	25,5	41,5	33,8	24,7	41,4	33,4	25,3
Марихуана або гашиш	46,5	26,6	26,9	39,2	31,0	29,8	44,5	27,9	27,7
Амфетаміни	30,9	30,1	39,0	35,5	25,1	39,3	32,0	28,9	39,1
ЛСД або інші галюциногени	34,1	27,5	38,4	45,0	23,3	31,7	37,5	26,2	36,3
Екстазі	36,6	34,7	28,6	38,3	38,8	22,9	37,1	35,8	27,2
Алкоголь разом з медикаментами	28,2	34,4	37,5	58,2	22,6	19,2	37,1	30,8	32,0
Інгалянти (клей)	32,8	30,0	37,2	54,7	19,7	25,6	39,4	26,9	33,7
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців									
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марихуана або гашиш	40,5	26,3	33,2	33,6	35,7	30,7	38,6	28,9	32,5
Екстазі	32,0	32,0	36,0	36,3	41,2	22,5	33,0	34,1	33,0
Інші наркотики протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марихуана або гашиш	30,4	26,2	43,4	39,2	21,6	39,2	31,9	25,4	42,7
Екстазі	25,7	28,3	46,0	50,5	30,1	19,3	30,3	28,7	41,0

Таблиця 46

Вживання алкоголю братами і сестрами та власні звички щодо вживання наркотиків, %

	Брати (сестри) напивалися коли-небудь																							
	2003 1987 р.н.						2007 1991 р.н.																	
	Хлопці		Дівчата		Загалом		Хлопці		Дівчата		Загалом													
Алкоголь	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Не знаю											
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	88,4	78,9	82,5	77,5	82,4	66,9	76,3	71,9	85,1	73,7	79,3	74,8	28,2	14,7	18,1	16,1	21,5	8,2	14,3	14,0	24,7	11,7	16,1	15,0
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	23,3	13,8	17,1	15,9	12,1	5,5	6,2	7,5	17,0	10,2	11,4	11,7	18,2	9,5	16,4	13,5	12,0	3,7	6,7	6,3	14,9	6,9	11,9	9,7
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	27,4	15,8	16,0	16,1	17,6	6,0	9,3	8,4	21,9	11,5	12,5	12,4	8,9	4,6	8,4	2,7	4,8	1,9	1,8	2,0	6,7	3,3	4,7	2,3

Таблиця 47

Вживання наркотиків братами і сестрами та власні звички щодо вживання наркотиків, %

	Брати (сестри) вживають наркотики																							
	2003 1987 р.н.						2007 1991 р.н.																	
	Хлопці		Дівчата		Загалом		Хлопці		Дівчата		Загалом													
Інші наркотики, вживання протягом життя	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Так	Не знаю	Немає старших братів і сестер	Не знаю											
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	59,2	16,8	42,9	19,4	63,8	24,3	55,0	29,2	54,0	9,2	30,8	9,6	41,0	17,9	30,3	20,6	18,7	7,5	18,3	5,7	31,8	12,8	24,8	12,8

Добробут родини та звички щодо вживання наркотиків, %

		2003 1987 р.н.											
		Добробут родини					Добробут родини						
		Хлопці					Дівчата						
		Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Сигарети													
Курили сигарети 40+ разів протягом життя		29,5	27,7	28,8	38,1	37,5	37,0	18,2	18,6	21,1			
11+ сигарет на день протягом останніх 30 днів		6,3	5,6	4,7	9,0	9,2	7,3	2,7	2,3	2,3			
Алкоголь													
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів		79,7	77,3	76,0	82,8	80,1	83,3	75,7	74,6	68,8			
Порції підрад 3+ разів протягом останніх 30 днів		15,0	11,7	11,4	20,5	15,3	14,8	7,9	8,3	8,1			
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів		15,9	13,9	14,8	20,4	17,7	18,3	10,1	10,4	11,5			
Інші наркотики, вживання протягом життя													
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		24,5	20,0	24,8	27,8	28,9	31,3	13,4	11,7	12,8			
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		2,6	1,9	1,8	3,8	2,3	2,7	1,0	1,5	1,0			
Марихуана або гашиш		24,7	20,0	24,5	28,1	29,2	31,3	13,3	11,5	12,3			
Амфетаміни		1,1	1,2	0,9	1,6	1,3	1,1	0,4	1,1	0,8			
ЛСД або інші галюциногени		1,1	1,0	0,5	1,8	1,3	0,8	0,3	0,7	0,3			
Екстазі		1,6	0,7	1,0	2,0	1,1	2,1	1,0	0,4	0,0			
Алкоголь разом з медикаментами		4,1	3,5	4,1	4,8	3,5	4,1	3,3	3,5	4,1			
Інгалянти (клей)		5,5	6,3	7,5	7,8	8,5	9,1	2,5	4,2	6,0			
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців													
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		14,1	11,8	10,7	17,9	17,9	16,0	9,1	6,2	5,6			
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		1,1	1,0	1,5	1,9	1,1	2,2	0,0	0,9	0,8			
Марихуана або гашиш		14,2	11,7	10,7	18,0	18,1	16,1	9,2	5,7	5,6			
Екстазі		0,4	0,2	0,3	0,6	0,3	0,6	0,0	0,0	0,0			
Інші наркотики протягом останніх 30 днів													
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків		6,8	4,1	5,1	10,1	6,6	7,3	2,4	1,8	2,9			
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу		1,9	0,7	0,5	2,2	1,0	0,6	1,4	0,5	0,5			
Марихуана або гашиш		6,0	3,9	4,6	9,3	6,5	6,8	1,8	1,5	2,4			
Екстазі		0,8	0,2	0,1	0,9	0,2	0,3	0,8	0,2	0,0			

Добробут родини та звички щодо вживання наркотиків, %

	2007 1991 р.н.											
	Добробут родини					Дівчата						
	Хлопці		Дівчата		Загалом		Хлопці		Дівчата		Загалом	
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Сигарети												
Курили сигарети 40+ разів протягом життя	44,3	46,3	9,3	37,4	51,4	11,2	42,1	48,0	10,0			
1.1+ сигарет на день протягом останніх 30 днів	59,0	34,8	6,2	41,9	48,5	9,6	54,6	38,3	7,1			
Алкоголь												
Будь-які алкогольні напої 6+ разів протягом останніх 30 днів	50,1	41,3	8,6	40,1	49,2	10,7	46,0	44,6	9,5			
Порції підряд 3+ разів протягом останніх 30 днів	45,8	45,8	8,4	39,1	49,7	11,1	43,7	47,0	9,3			
Стан сп'яніння 3+ разів протягом останніх 30 днів	55,0	37,2	7,8	45,1	47,6	7,3	51,9	40,5	7,6			
Інші наркотики, вживання протягом життя												
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	46,0	46,9	7,1	38,4	48,9	12,7	43,9	47,5	8,7			
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	58,9	31,6	9,5	50,2	41,7	8,2	56,4	34,4	9,1			
Марихуана або гашиш	46,4	47,4	6,3	36,5	50,4	13,1	43,7	48,2	8,1			
Амфетаміни	65,1	29,2	5,7	40,4	39,3	20,2	59,4	31,5	9,0			
ЛСД або інші галюциногени	73,8	21,9	4,3	47,6	39,2	13,2	66,1	27,0	6,9			
Екстазі	59,9	29,2	10,9	62,2	32,6	5,2	60,5	30,1	9,5			
Алкоголь разом з медичними препаратами	62,5	28,4	9,1	40,8	52,7	6,5	55,6	36,1	8,3			
Інгалянти (клей)	53,4	37,1	9,5	30,8	65,3	3,9	46,9	45,2	7,9			
Інші наркотики протягом останніх 12 місяців												
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марихуана або гашиш	49,4	42,9	7,7	36,1	50,2	13,7	45,9	44,8	9,3			
Екстазі	66,0	23,6	10,4	73,0	21,1	4,9	67,5	23,3	9,3			
Інші наркотики протягом останніх 30 днів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вживання будь-яких нелегальних наркотиків	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Будь-які нелегальні наркотики, крім марихуани та гашишу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марихуана або гашиш	57,0	33,9	9,0	43,8	42,7	13,5	54,8	35,4	9,8			
Екстазі	70,7	21,4	7,9	71,0	29,0	0,0	70,7	22,7	6,6			

Таблиця А1

Як ти вважаєш, якби ти захотів(ла) курити (або вже куриш), твої батьки дозволили б тобі це зробити?, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.													
	Дівчата		Дівчата		Дівчата		Дівчата													
	Хлопці	Мати	Хлопці	Мати	Хлопці	Мати	Хлопці	Мати												
Дозволили б (дозволяють) мені курити	-	-	13,9	11,2	2,6	3,1	8,3	7,2	14,1	12	2,8	3,4	8,6	7,8	9,7	7,4	2,3	2,5	6,1	5,0
Не дозволили б (не дозволяють) мені курити вдома	-	-	11,1	11,2	3,1	3,0	7,1	7,1	10,8	10,1	3,8	4,6	7,3	7,4	11,5	12,1	4,6	5,2	8,1	8,7
Не дозволили б (не дозволяють) мені курити взагалі	-	-	51,0	57,5	78,1	83,1	64,4	70,2	56,2	62,3	80,6	84,3	68,2	73,1	62,4	67,8	80,3	84,3	71,2	75,9
Не знаю	-	-	24,0	20,1	16,2	10,8	20,2	15,5	18,9	15,6	12,8	7,7	15,9	11,7	16,4	12,7	12,8	8,0	14,6	10,4

Якою була б реакція твоєї матері, з твого погляду, якби ти...?, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Напився (лась)	Купив (ла) марихуану або гашиш	Напився (лась)	Купив (ла) марихуану або гашиш	Напився (лась)	Купив (ла) марихуану або гашиш	Напився (лась)	Купив (ла) марихуану або гашиш
Хлопці								
Він би заборонив робити це	-	-	-	-	62,9	82,0	83,2	78,3
Він би заперечував проти цього	-	-	-	-	26,1	7,4	5,3	6,8
Він би не заперечував	-	-	-	-	1,6	0,6	0,5	0,3
Він би схвалив	-	-	-	-	0,6	0,7	0,7	0,9
Не знаю	-	-	-	-	8,8	9,3	10,4	13,7
Дівчата								
Він би заборонив робити це	-	-	-	-	62,1	97,1	87,8	85,3
Він би заперечував проти цього	-	-	-	-	26,4	7,1	6,4	7,1
Він би не заперечував	-	-	-	-	2,0	0,3	0,1	0,4
Він би схвалив	-	-	-	-	0,1	0,2	0,1	0,2
Не знаю	-	-	-	-	9,3	5,3	5,6	7,0
Загалом								
Він би заборонив робити це	-	-	-	-	62,5	84,5	85,5	81,8
Він би заперечував проти цього	-	-	-	-	26,2	7,2	5,8	6,9
Він би не заперечував	-	-	-	-	1,8	0,5	0,3	0,3
Він би схвалив	-	-	-	-	0,4	0,5	0,4	0,6
Не знаю	-	-	-	-	9,1	7,3	8,0	10,4
Вживав (ла) екстазі								
Він би заборонив робити це	-	-	-	-	65,2	81,8	82,0	82,0
Він би заперечував проти цього	-	-	-	-	21,7	7,2	6,2	6,2
Він би не заперечував	-	-	-	-	1,6	0,5	0,3	0,4
Він би схвалив	-	-	-	-	0,4	0,5	0,4	0,5
Не знаю	-	-	-	-	11,1	10,4	10,9	10,9

У цілому, наскільки ти задоволений(а)...., %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.			
	Матеріаль- ним стано- вищем своєї родини	Своїм здоров'ям	Собою	Матеріаль- ним стано- вищем своєї родини	Своїм здоров'ям	Собою	Матеріаль- ним стано- вищем своєї родини	Своїм здоров'ям	Собою	
Хлопці										
Дуже задоволений(а)	-	-	-	18,3	23,4	23,7	31,2	36,3	41,2	49,4
Скоріше задоволений (а)	-	-	-	39,1	46,5	45,5	34	39,4	37,5	34,8
Ні те, ні інше	-	-	-	16,2	12,1	14,2	19,4	12,2	13,1	9,9
Скоріше не задоволений(а)	-	-	-	21,9	15,9	13,5	11,5	8,8	5,3	3,8
Цілком не задоволений (а)	-	-	-	4,5	2,1	3,1	3,9	3,3	2,9	2,1
Дівчата										
Дуже задоволений(а)	-	-	-	10,2	13,5	16,3	20,8	21,2	29,3	33,7
Скоріше задоволений (а)	-	-	-	30,2	39,7	41,6	32,9	37,7	40,8	42,4
Ні те, ні інше	-	-	-	16,1	15,0	17,1	20,2	18,7	15,8	11,4
Скоріше не задоволений(а)	-	-	-	31,2	26,8	20,3	18,9	16,6	9,2	9,6
Цілком не задоволений (а)	-	-	-	12,3	5,0	4,7	7,3	5,8	4,9	2,9
Загалом										
Дуже задоволений(а)	-	-	-	14,3	18,5	20,0	26,1	28,8	35,3	41,6
Скоріше задоволений (а)	-	-	-	34,6	43,0	43,6	33,4	38,6	39,1	38,6
Ні те, ні інше	-	-	-	16,1	13,6	15,7	19,8	15,4	14,4	10,7
Скоріше не задоволений(а)	-	-	-	26,5	21,3	16,9	15,2	12,7	7,2	6,6
Цілком не задоволений (а)	-	-	-	8,4	3,6	3,9	5,6	4,5	3,9	2,5

Таблиця В1

Яку суму грошей ти витрачаєш поза батьківським контролем щотижня?, %

	2003 1987 р.н.		2007 1991р.н.												
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата											
	В серед- ньому в місцевій валюті США	В серед- ньому в ньому в доларах місцевій валюті США	В серед- ньому в ньому в євро	В серед- ньому в ньому в доларах місцевій євро США											
Сума	22,3	4,2	13,3	2,5	17,9	3,4	61,58	9,19	12,19	29,96	4,47	5,93	45,95	6,85	9,09

Таблиця В2

Яку домашню роботу ти зазвичай виконуєш?, %

	1995 1979 р.н.		1999 1983 р.н.		2003 1987 р.н.		2007 1991 р.н.	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
	Загалом	Загалом	Загалом	Загалом	Загалом	Загалом	Загалом	Загалом
Роблю покупки	-	-	39,0	33,8	36,5	52,8	45,0	48,9
Пікуюся про молодшу сестру (брата)	-	-	20,8	21,8	21,3	15,8	14,8	20,6
Пікуюся про домашніх тварин	-	-	37,3	35,6	36,4	42,5	31,8	40,5
Готую	-	-	15,4	40,1	27,5	20,3	15,6	49,0
Прибираю в будинку (квартирі)	-	-	56,6	87,1	71,6	65,3	59,1	86,9
Перу	-	-	7,2	35,1	20,9	9	8,1	41,6
Мию посуд	-	-	35,4	80,4	57,6	44	38,8	81,2
Працюю на земельній ділянці (у саду)	-	-	51,2	43,8	47,5	51,4	40,8	41,9
Доглядаю за тваринами по господарству (на фермі)	-	-	-	-	-	25,2	18,6	14,6
Пікуюся про старших членів родини	-	-	15,8	14,3	15,0	15,6	9,8	13,5
Виношую сміття	-	-	56,7	47,8	52,3	65,9	53,7	50,3
У мене немає ніяких обов'язків по дому	-	-	2,5	1,1	1,8	1,9	3,1	1,2

Таблиця В3

Скільки, за твоєю оцінкою, часу в середньому в звичайний робочий (понеділок – п'ятниця) день ти дивишся телевізор або відео?, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Не дивлюся	1,6	1,6	1,6	2,2	2,9	2,5	3,8	4,7	4,2	4,1	3,3	3,7
30 хвилин або менше	3,8	4,5	4,2	1,9	2,4	2,1	4,4	5,5	4,9	6,1	5,3	5,7
Близько години	18,1	19,3	18,8	3,3	6,8	5,0	11,1	12,3	11,7	15,8	17,3	16,5
Близько 2 годин	23,6	25,3	24,5	8,2	9,8	9,0	17,1	20,1	18,6	24,1	25,2	24,6
Близько 3 годин	25,1	23,1	23,1	12,1	10,9	11,5	20,5	19,6	20,1	19,1	20,3	19,7
Близько 4 годин	14,5	14,1	14,3	13,5	14,4	14,0	17,9	16,7	17,3	13,7	13,3	13,5
5 годин і більше	15,3	12,0	13,5	58,8	52,8	55,9	25,2	21,1	23,2	17,1	15,3	16,2

Таблиця В4

Як ти оцінюєш свою успішність у школі, порівняно з іншими учнями твого віку?, %

	1995 1979 р.н.			1999 1983 р.н.			2003 1987 р.н.			2007 1991 р.н.		
	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом	Хлопці	Дівчата	Загалом
Відмінно, я, напевно, один(на) із кращих	5,5	6,7	6,2	5,7	7,1	6,4	5,4	7,7	6,5	8,2	9,0	8,6
Значно вище за середнє	8,8	11,6	10,3	11,3	16,7	14,0	11,5	13,1	12,3	13,0	16,4	14,7
Вище за середнє	19,4	18,5	18,9	17,2	18,7	18,0	19,8	21,2	20,5	19,4	20,9	20,2
Середня	52,2	53,4	52,8	49,7	46,5	48,1	49,9	49,3	49,6	47,2	45,6	46,4
Нижче середнього	10,3	7,3	8,6	10,4	8,3	9,4	10,6	6,6	8,7	9,4	6,5	7,9
Значно нижче середнього	2,5	1,6	2,0	3,8	2,0	2,9	2	1,6	1,8	1,5	1,0	1,2
Низька, я, напевно, один(на) з гірших	1,4	1,0	1,2	1,9	0,7	1,3	0,8	0,5	0,6	1,3	0,5	0,9

Монографія

**Балакірева Ольга Миколаївна, Бондар Тетяна Василівна,
Рингач Наталія Олександрівна та ін.**

**Рівень і тенденції поширення тютюнокуріння,
вживання алкоголю та наркотичних речовин
серед учнівської молоді України**

Редактор *М.Ілляш*

Комп'ютерна верстка *О.Саковської*

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) Представництво в Україні
01021, Київ, Кловський узвіз, 1
Тел.: 8 044 254 2450, факс: 8 044 230 2506
www.unicef.org/ukraine

Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка
01011, Київ, вул. Панаса Мирного, 26, блок А, оф. 211, 310
Тел.: 8 044 501 5076, 202 8016, факс: 8 044 501 5075
uisr@ukrnet.net, <http://www.uisr.org.ua>

Підписано до друку 01.12.2008. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 17,67.

Видавництво «К.І.С.»
04080 Київ–80, а/с 1, тел. (044) 462 52 69, <http://books.dovidka.com.ua>
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №677 від 19.11.2001 р.

ТОВ «ВПК «Експрес-поліграф»
м. Київ, вул. Фрунзе, 47 б